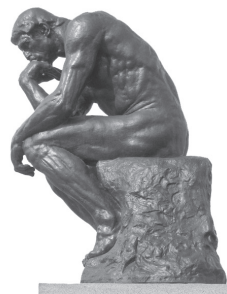

Година 11, број 42, јуни
Скопје 2013

—

Year 11, No 42, June
Skopje 2013

ПОЛИТИЧКА МИСЛА

—

Економски политики и стратегии во време на криза

political thought

—

Economic policies and strategies in times of crisis

Содржина / Contents

ВОВЕД / INTRODUCTION

- 5 ЕКОНОМСКИ ПОЛИТИКИ И СТРАТЕГИИ ВО ВРЕМЕ НА КРИЗА
7 ECONOMIC POLICIES AND STRATEGIES IN TIMES OF CRISIS

АКТУЕЛНО / CURRENT

- 9 ЕФИКАСНОСТА НА ПОВРЗУВАЊЕ НА МОНЕТАРНАТА И ФИСКАЛНАТА ПОЛИТИКА – ПРИМЕР: Р. МАКЕДОНИЈА ВО ТРАНЗИЦИСКИОТ ПЕРИОД
Златка Поповска / Предраг Трпески
EFFECTIVENESS IN CONNECTING MONETARY AND FISCAL POLICY: MACEDONIA'S CASE IN TRANSITION PERIOD
Zlatka Popovska / Predrag Trpeski
- 23 НАЈЗНАЧАЈНИТЕ МЕХАНИЗМИ НА ЕУ ЗА СОВЛАДУВАЊЕ НА ЕКОНОМСКАТА, ФИНАНСИСКАТА И ДОЛЖНИЧКАТА КРИЗА ОД 2010 ГОДИНА
Селин-Агате Каро / Матијас Шефер
THE MAIN EU MECHANISMS TO ADDRESS ECONOMIC, FINANCIAL AND DEBT CRISIS SINCE 2010
Céline-Agathe Caro / Matthias Schäfer
- 47 УЛОГАТА НА МОНЕТАРНАТА И ФИСКАЛНАТА ПОЛИТИКА ВО МАКРОЕКОНОМСКАТА СТАБИЛИЗАЦИЈА
Горан Петревски
THE ROLE OF MONETARY AND FISCAL POLICY IN MACROECONOMIC STABILIZATION
Goran Petrevski
- 59 CORRELATION BETWEEN WOMEN EMPOWERMENT AND ECONOMIC DEVELOPMENT IN KOSOVO
Хана Сахатџија
КОРЕЛАЦИЈА МЕЃУ ЗАЈАКНУВАЊЕТО НА УЛОГАТА НА ЖЕНИТЕ И ЕКОНОМСКИОТ РАЗВОЈ ВО КОСОВО
Хана Сахачија

- 65 ВОВЕДУВАЊЕ РАМЕН ДАНОК КАЈ ПЕРСОНАЛНИОТ ДАНОК НА ДОХОД –
 ПРИДОБИВКИ ИЛИ ЗАГУБИ ЗА МАКЕДОНСКАТА ЕКОНОМИЈА?
 Билјана Чавкоска
 FLAT PERSONAL INCOME TAXATION - BENEFITS OR LOSSES FOR
 MACEDONIAN ECONOMY?
 Biljana Čavkoska
- 73 КИПАРСКАТА ДОЛЖНИЧКА КРИЗА: ПРИЧИНИ И ПОСЛЕДИЦИ
 Весна Мицајкова
 CYPRUS DEBT CRISIS: CAUSES AND CONSEQUENCES
 Vesna Micajkova
- 81 ЕВРОТО И КРИЗНИОТ МЕНАЏМЕНТ ЗА ЕВРОТО
 Селин-Агате Каро
 THE EURO AND THE EURO CRISIS MANAGEMENT
 Céline-Agathe Caro
- 89 ECONOMIC STRATEGIES AND POLICIES DURING CRISIS –
 THE CASE OF MACEDONIA
 Frosina Doninovska
 ЕКОНОМСКИ СТРАТЕГИИ И ПОЛИТИКИ ЗА ВРЕМЕ НА КРИЗА –
 СЛУЧАЈОТ НА МАКЕДОНИЈА
 Фросина Дониновска

99 ЗА АВТОРИТЕ / ABOUT THE AUTHORS

ЕКОНОМСКИ ПОЛИТИКИ И СТРАТЕГИИ ВО ВРЕМЕ НА КРИЗА

—

Почитувани читатели,

Европската должничка криза ги држи во напнатост граѓаните на Европа и човек секојдневно наидува на нови јавувања во медиумите за тешката економска состојба на континентот. Кризата е придружувана од мноштво нови договори на европско ниво, кои имаат за цел економски и монетарно-политички потесно да ги поврзат меѓусебе државите-членки на Европската Унија – согласно со начелото на заедничката Економска и монетарна унија (ЕВВУ) што го следат уште од 1990 година – и да спречат понатамошно проширување на кризата. Дискусијата честопати се карактеризира со некоја национална перспектива (која сè уште е потребна) за пакети за спас за поединечни земји на еврозоната, со ризиците за одговорност на економски силните држави кои произлегуваат од тоа и со програмите за реформи и за штедење во кризните држави.

Доживуваме турбулентни времиња во кои архитектурата на Европа за кратко време се менува толку силно, на пример, со спогодбата за Фискалниот пакт, со стратегијата Европа 2020, со чадорите за спас ЕФСФ и ЕСМ, или со планираната Унија на банките, како ретко кога во нејзината историја. Дискусиите не се однесуваат само на државите-членки на ЕУ, туку тие имаат влијанија и врз нивните соседни држави, со кои честопати постојат многу тесни врски.

Најновото издание на „Политичка мисла“ презентира статии со размислувања за дебата во Македонија и во регионот на Југоисточна Европа, во кои се расправа за стратегии како може економската политика да се развива понатаму, имајќи

ја во заднина европската криза, за да може политички да се одговори на економските предизвици, како на пример, екстремно високата невработеност. Бидејќи целта на едно подобро економско-политичко управување – како поука од некоја тешка економска ситуација – е долгорочно апсолутно неопходно за беспрекорното функционирање и за стабилноста на економијата.

Во различните статии на ова издание ќе бидат претставени и дискутирани елементи на економско-политичкото управување, ќе бидат покажани слабите страни на актуелната рамка и предложените реформски мерки ќе бидат подложени на анализа. Поединечните автори се осврнуваат на значењето од еден солиден економски поредок, тоа значи дека го истражуваат системот на правни и институционални одредби, кој ќе им биде одреден на активните економски субјекти, на претпријатијата, како и на приватните домаќинства, како рамка за нивното економско дејствување, и ќе биде претставена основата на економското дејствување, т.е. какви влијанија таа има на конкуретноста и на националната економија.

Освен тоа, во ова издание ќе се обидеме на читателот да му понудиме преглед за тоа кои економско-политички механизми и мерки досега се донесени на европско ниво и како треба тие да функционираат.

На сите наши читатели им посакуваме интересна лектира!

М-р Ања Чимек
Фондација „Конрад Аденауер“

ECONOMIC POLICIES AND STRATEGIES IN TIMES OF CRISIS

—

Dear readers,

The European debt crisis holds the citizens of Europe under constant tension, and every day one can come across news in the media reporting on the difficult economic conditions on the continent. The crisis is accompanied by a great many new agreements on a European level aiming to create a closer bond among the EU member states on economic, monetary, and political level, in accordance with the principle of the Common European and Monetary Union (EWWU) which they uphold since 1990, and thus prevent further spreading of the crisis. The discussions are often hued with a certain, still necessary, national perspective related to bailout packages for specific countries in the Eurozone, to the risks for the responsibility of the economically strong countries, which emerge from it, and to the reforms and savings programs in the countries affected by the crisis.

We are going through a turbulent period in which the architecture of Europe changes dramatically in such a short time, for instance, with the European Fiscal Compact, with the Europe 2020 Growth Strategy, with the *Rettungsschirm* (rescue package) of EFSF (European Financial Stability Facility) and ESM (European Stability Mechanism), and with the planned unions of banks, as never before in its history. The discussions are not related only to the EU member states, but also affect the neighbouring countries, which they have close relations with.

The latest edition of Political Thought presents articles with opinions that should start a debate in Macedonia, as well as the South-East European region, to discuss the strategies for further development of the economic policy, having in mind the Eurocrisis, in order to be able to address the economic challenges with political means, as for instance, the extremely high unemployment. Since the goal of a better economic and political governing – as a lesson learned from a difficult economic situation – is long-term, absolute, and necessary for exceptional functioning and economic stability.

The various articles from this edition will present and discuss diverse elements of economic and political governing, the disadvantages of the current framework will be highlighted and reform measures will be suggested that will be further analyzed. Certain authors reflect on the importance of a solid economic order, which means that they research the system of legal and institutional provisions, which will be

imposed on the active economic subjects, the companies, as well as the private households as a framework for their economic functioning, and the basis of the economic action will be presented, i.e. what influence it has on competitiveness and the national economy.

In addition, this issue will make an attempt to present the readers with a review of the economic and political mechanisms and measures implemented on European level, and they way they should function.

We would like to recommend this interesting reading to our readership.

Anja Czymmeck, M.A.
Konrad-Adenauer-Stiftung

Стручна статија

УДК: 338.23 : 336.74(497.7)
336.02(497.7)

► **ЕФИКАСНОСТА НА ПОВРЗУВАЊЕ НА МОНЕТАРНАТА И ФИСКАЛНАТА ПОЛИТИКА – ПРИМЕР: Р. МАКЕДОНИЈА ВО ТРАНЗИЦИСКИОТ ПЕРИОД**

—
автори: Златка Поповска / Предраг Трпески

ВОВЕД

Историјата на економијата е историја на промени. Нејзини иманетни карактеристики се забрзувањето, ширењето, диференцирањето, усложнувањето и поврзувањето, кои во рамките од еволуцијата на општествените системи, трајно и непроменливо ги носат и атрибутите на непредвидливост и неизвесност. И затоа, економијата импресионира со својата разноличност, но и разочарува со својата несовладлива стохастичност.

Економската наука како поле на знаење, тежи да ги разбере, да ги објасни промените и да ги најде нивните законитости. Таа се менува и развива, а различните економски школи со поголем или со помал успех се справуваат со ограничувањата и потстреците кои се резултат на иманентните карактеристики на економските промени. Но, економските системи стануваат сè покомплексни, пред сè поради примарните карактеристики на комплексноста: различност и поврзаност.

Растечката меѓузависност во реалниот живот ја стави економската наука пред голем предизвик да прифати дека економските промени не можат да се разберат без да бидат земени предвид влијанијата на одреден историски, политички, културен, социолошки, односно општествено развоен амбиент.

Затоа, примарниот научен интерес, кој започнува од функционирањето на пазарните законитости, сè повеќе се поместува кон функционирање на економските системи во рамките на општествените системи. Сегашното време е време на глобализација, па мора да се земе предвид дека економските системи се многу поотворени и дека добрите и лошите промени забрзано се шират во сите делови, не само на економските, туку и на општествените системи. Во овие рамки, се зголемува тежината на прашањата: колку се супериорни законитостите на пазарот во обезбедувањето ефикасно функционирање на економските системи во вакви услови; каква е улогата на државата во периоди на големи флукуации на пазарот; кои управувачки инструменти ја прават ефикасна, а кои неефикасна во нејзиното дејствување и дали поради сложеноста на економските системи и неизвесноста во нив се оправдани дискрециските политики што ги преземаат владите.

ТЕОРЕТСКИ ОСНОВИ

Неопходно е да се потсетиме на историјата на класичната економија. Адам Смит, научниот цин на класичната економија, преку својата метафора „невидливата рака на пазарот“, го објаснува саморегулациското однесување на пазарот. Во услови на слободна конкуренција, саморегулацискиот механизам претставен преку улогата на флексибилните цени во урамнотежувањето на понудата и побарувачката, овозможува „автоматско“ надминување на отстапувањата (осцилациите). Производителите кои единствено свесно тежат кон својот интерес – максимирање на профитот, поради дејството на „невидливата рака“, несвесно „произведуваат“ резултати кои значат остварување и на општествените интереси. Пазарните законитости не само што автоматски водат кон рамнотежа, туку овозможуваат и најефикасно остварување на индивидуалните и општествените интереси. Но, уште од пред два века, економиите се брануваат низ бројни нерамнотежи, флукуации или циклуси. Кризите станаа составен дел од процесот на динамично менување на економиите. Конечно, големата светска економска криза, 1929-1933 година, беше голем удар врз постулатите на класичната економија. Саморегулациското однесување на пазарот кое „сите ги прави среќни“, ги покажа своите ограничувања, а економските промени бараа нови теоретски толкувања.

Ј.М. Кејнз во својата теорија ги откри корените на слабостите од пазарниот механизам кои водат кон оддалечување од посакуваните општествени интереси. Имено, светската економска криза од 1929 до 1933 година, покажа дека шоките на страната на агрегатната побарувачка можат да имаат силно влијание врз реалните фактори во економијата, при што новата макроекономска рамнотежа се воспоставува на многу пониско ниво од потенцијалниот бруто-домашен производ. Новата рамнотежа се воспоставува при нецелосно искористување на расположливите ресурси, што значи и непотполна вработеност. Оваа ситуација Ј.М. Кејнз ја нарекува „стапица на рамнотежа на пониско ниво“. Таа е чест случај, а макроекономската рамнотежа

при полна вработеност (во духот на класичната економија), е само посебна ситуација во која може да се најде економијата (Трпески 2011, стр. 19-20). Ј.М. Кејнз, во основа на кризите ја стави агрегатната побарувачка. „Она што е сигурно и важно за нашите цели е дека објаснувањето на Кејнз, кој го стави акцентот на нестабилноста на агрегатната побарувачка, влијае врз развојот на макроекономијата до ден-денес. Следејќи го Кејнз, постигнато е ниво на консензус дека големата депресија е предизвикана од драматично опаѓање на агрегатната побарувачка, многу повеќе отколку што тоа го имаат предизвикано факторите на страната на агрегатната понуда“ (Snowdon, Vane and Wynarczyk 1994, p. 8).

Како и да е, Ј.М. Кејнз ја отвори страницата на економската теорија и практика за неопходноста од државна интервенција за излез од криза, при што мерките (пред сè, фискални и монетарни инструменти), во функција на зголемување на агрегатната побарувачка, имаат приоритетно значење. Неспорно, саморегулацискиот механизам на пазарот ја нема способноста да ги оневозможи или да ги надмине кризните состојби, заради што е неопходна регулација во вид на политики и мерки од страна на државата. Со право, нобеловецот Џемс Тобин констатира дека економијата многу почесто е во кејнзијанска ситуација. Тогаш, единствениот начин да се зголеми производството е преку реално зголемување на агрегатната побарувачка. Со други зборови, неопходно е да се води политика за зголемување на побарувачката (Tobin 1994, p. 126).

Новите кејнзијанци не се преокупирани со изворите на шоковите коишто предизвикуваат промени во економската активност (поаѓаат од имперфектното функционирање на пазарите), туку со тоа како да се оспособи економијата за да се справи со нив. Одговорот на монетарните власти на негативните шокови кај агрегатната побарувачка и нивните последици врз економијата, може да биде различен. На кус рок, монетарните шокови имаат влијание врз реалните фактори (аутпутот, инвестициите и вработеноста), додека на долг рок, парите се неутрални. Доколку монетарните власти ја намалат понудата на пари, ќе се предизвика шок на страната од агрегатната побарувачка. Во услови кога комбинацијата меѓу номиналните и реалните ригидности ги одржува цените на исто ниво, со намалувањето на агрегатната побарувачка ќе се намали аутпутот во економијата. Ваквото намалување на аутпутот ќе предизвика намалување на побарувачката за труд (производството на пониско ниво на аутпут бара помалку работна сила). Според новите кејнзијанци, евентуалното намалување на цените и платите може да ја врати економијата на првобитното ниво на аутпут, но тоа може да трае многу долго. Како и Кејнз, и тие сметаат дека се неопходни економски политики за коригирање на домените од пазарниот неуспех. Од особено значење е управувањето со агрегатната побарувачка (Snowdon and Vane 2005, p. 396-400). Во услови кога агрегатната побарувачка се наоѓа на ниско ниво (рецесија, криза), владата треба да ја стимулира за да се достигне нивото на полна вработеност, а во услови кога агрегатната побарувачка се наоѓа на високо ниво (експанзија која носи опасност од

прегреана економска активност и висока инфлација), владата треба да ја смири агрегатната побарувачка, со што економските текови би се стабилизирале, и економијата би се вратила на нивото на природната стапка на невработеност и потенцијалниот бруто-домашен производ.

Новата класична макроекономија има спротивни теоретски претпоставки. Претпоставуваат перфектно флексибилни пазари, кои се урамнотезуваат многу брзо, практично моментално (нема ригидности на цените и платите). Економските политики се неефикасни и во тие рамки е и нивниот став дека нема значење управувањето со агрегатната побарувачка преку мерките и инструментите на монетарната и фискалната политика. Според нив, макроекономските политики треба да се насочат на страната на агрегатната понуда и стимулирање на потенцијалниот бруто-домашен производ (Snowdon and Vane 2005, p. 263-264).

Кризата која започна во 2007 година ја „реафирмира“ кејнзијанската теорија. Државите зафатени со кризата, во најголем дел презедоа активни политики во чие средиште на интерес е управувањето со агрегатната побарувачка. Монетарната и фискалната политика го понесоа најголемиот товар. На теоретски план, се обновува расправите за тоа каква политика треба да води државата: дискрециска или, пак, водена од однапред познати правила.

ДИСКРЕЦИСКА ФИСКАЛНА И МОНЕТАРНА ПОЛИТИКА ИЛИ ПОЛИТИКИ БАЗИРАНИ НА ПРАВИЛА

Меѓу економистите, претставници на различни економски школи, постои несогласување за тоа дали економските политики треба да се водат од однапред утврдени правила или, пак, да се остави простор за водење дискрециска монетарна и фискална политика.

Да потсетиме на разликите меѓу овие два вида политики. Дискрециските политики се активни политики и имаат широка примена. Поаѓаат од одредени цели кои треба да се исполнат (на пример, намалување на вработеноста, пониска инфлација, намалување на дефицитот на платниот биланс итн.). Во функција на одредените цели, се преземаат конкретни активности (на пример, фискалната политика се ориентира кон зголемени јавни набавки). Се работи за експлицитни активности на владата. Одлуките и реакциите се според конкретна ситуација и со право се нарекуваат фидбек-политики (feedback-rule policies). Субјективниот пристап е неизбежен дел од овие политики.

Спротивно, политиката водена од однапред утврдени правила е ослободена од експлицитни и директни владини акции и од субјективни пристапи. Се однесува на улогата на автоматските стабилизатори во надминувањето на отстапувањата (флукуациите) кои се јавуваат кај економските циклуси, како и на нивното дејствување врз стапките на растот. Кога се ниски стапките на растот (период на рецесија), се собираат помалку даноци (поради падот на примањата – платите, профитот), што има ефекти врз намалувањето

на агрегатната побарувачка, но зголемувањето на буџетскиот дефицит влијае врз економската активност и повторно зголемување на агрегатната побарувачка (период на оживување). Фискалните инструменти како автоматски стабилизатори (стабилизација на циклусот) се потврда за ефикасноста на буџетските политики. Овие политики, следејќи ги правилата, немаат потреба да преземаат директни владини акции. Политиките водени врз основа на правила може да бидат активни или пасивни економски политики. Економската политика е пасивна доколку, на пример, го следи правилото за пораст на понудата на пари од 3% годишно, но таа е активна доколку го следи правилото за пораст на понудата на пари од 3% на годишно ниво, со плус 6% невработеност. Тоа значи дека за секој процентен поен над стапката на невработеност од 6% (над 6%), понудата на пари исто така треба да расте за дополнителен процентен поен (Mankiw 2003, p. 389).

И во двата случаја, успешноста на економските политики зависи од релевантните информации за минатото, сегашноста (тековната состојба) и за иднината (Поповска 2006, стр. 303-307). Но, кај дискрециската политика, информациите се инпути во двата потсистема од системот на одлучување: подготвување на одлука и донесување одлука. И едниот и другиот потсистем бараат соодветни информации врз основа на кои се развива мрежа на комуникации, што е услов за координација на ставовите и активностите. Креаторите на политиката со своето дискрециско право на одлучување за мерките, минуваат низа чекори во процесот на одлучување. Тие нужно се директни или индиректни учесници во поставувањето на целите, согледување на ограничувањата, утврдување на критериумите, изборот на алтернативни решенија, па сè до процена на можните ефекти. Долгата низа чекори во процесот на одлучување ја следат чекорите на имплементацијата на одлуката и мониторингот на добиените ефекти. Сето тоа бара време, а во процесот на одлучување се јавуваат многу „временски јазови“, што значат одложувања. И не случајно, Фридман го истакнува проблемот на времето. „И во фискалната политика постои временско задоцнување. Навистина, времето од согледувањето на потребата за преземање одредена акција до самото преземање на таа акција е неспорно подолго кај дискрециската фискална политика отколку кај дискрециската монетарна политика: монетарните власти можат да дејствуваат брзо, а фискалната акција неизбежно вклучува одлагања поради нејзиното разгледување од страна на Конгресот“ (Friedman 1975, p. 520).

Монетаристите остро се спротивставуваат не само на водењето на дискрециската фискална политика од страна на владата, туку и на водењето дискрециска монетарна политика од страна на централната банка. Тие сметаат дека централната банка треба да утврди ниска и константна стапка на пораст на монетарната маса. Според Фридман: „Изминатото искуство покажа дека за одржување долгорочна стабилност на цените, потребни се околу 3% до 5% пораст на количината на пари на годишно ниво. За цикличните движења, главен проблем е да се спречи монетарните промени да станат извор на

нарушувања. Ако може да се одржи релативно цврста стапка на пораст на количината на пари, без флукуации во кратки периоди, многу е неверојатно, ако не и невозможно, дека би доживеале брз скок на цените – како за време на Првата и Втората светска војна и по Првата светска војна – или посериозно намалување на цените и производството – како што се случи 1920-1921, 1929-1933, 1937-1938 година“ (Friedman 1975, p. 519). Монетаристите се против остри промени (осцилации) во монетарната политика. Всушност, тие се убедени во ефикасноста на политиките врз основа на правила.

Генерално, неокласичната школа смета дека дискрециските економски политики се неефикасни – повеќе се штетни отколку корисни за економијата, па затоа ги преферираат политиките базирани на правила (Snowdon and Vane 2005, p. 242-247, 322-324). Според веќе изнесените ставови на споменатите школи, разбирливо е дека неокласичарите имаат помалку разбирање за потребата од дискрециска политика, за разлика од неокејнзијанците. Менкју, кој е еминентен претставник на новата кејнзијанска економија, ја прифаќа критиката упатена од страна на монетаристите на адреса на кејнзијанизмот, во поглед на дискрециската политика, но од друга страна тој, исто така, смета дека: „Фискалните правила мора да бидат добро осмислени. Урамнотезениот буџет, кој е многу рестриктивен, може да биде катастрофален. Понекогаш, како во услови на војна или рецесија, погодно е да се креира буџетски дефицит. Оттука, секое фискално правило мора да ја има предвид специјалната (посебна) ситуација во која креирањето буџетски дефицит е соодветна реакција на економската политика“ (Mankiw 1994b, p. 335).

Иако новите кејнзијанци со скептицизам ги оценуваат задоцнетите и неретко контрапродуктивни интервенции на државата во економијата, сепак тие сметаат дека, во услови на длабока рецесија, пожелно е владата да интервенира во поттикнување на економската активност. За нив економските политики не се неефикасни и неутрални. Тие ја прифаќаат теоријата за рационалните очекувања, но сепак, во нивниот модел рационалните очекувања не водат до брзо, моментално урамнотезување на пазарите. Тие гледаат разлика меѓу индивидуалните рационални очекувања и колективната реалност (на пример, намалувањето на цените е рационално за општеството, но не е за индивидуите кои го следат сопствениот интерес) (пошироко во Фити, Т. 2009, стр 183, 184). Остануваат на класичната поставка дека пазарите се неефикасни сами да ги надминат големите флукуации кога процесот на приспособување во пазарните економии се одвива многу бавно. Потребна е активна економска политика. Но, каква политика – дилемата околу изборот на дискрециска политика или политика базирана на правила, останува.

„Она што може да се каже за новата кејнзијанска економија е дека нема некое унифицирано стојалиште во поглед на дискрециските акции на монетарните и фискалните власти за економските агрегатни флукуации. Но, од друга страна, имајќи ја предвид несигурноста во поглед на проблемите кои, во иднина, можат да настанат во економијата, некои нови кејнзијанци ги фаворизираат фиксните

правила, стојалиште застапувано од страна на теоретичарите на еквилибриумот и повеќето од монетаристите“ (Snowdon, Vane and Wyparczyk 1994, p. 326). Менкју го застапува ова стојалиште, но воедно му дава и поинаква димензија. Тој смета дека правилата треба да бидат динамични, а не статични. Притоа вели: „Она што сакаме да го направиме е да пропишеме правила кои ќе се однесуваат на нормални шокови, а кои ќе се базираат на шоките што се имаат случено во минатото. Но, понекогаш комплетно непредвидени случувања може да бидат надвор од правилата. Јас не мислам дека рецесијата, пред сè, е една од тие ситуации која би предизвикала поништување на правилата. Но, некои случувања се комплетно неочекувани: така на пример, пред 1973 година луѓето не можеа ни да замислат дека ќе настане шок на страната од понудата, предизвикан од ОПЕС. Ова е ситуација кога правилата мора да се редизајнираат. Сега, кога знаеме за што сè е способен ОПЕС, може да пропишеме правила кои тоа ќе го земат предвид“ (Mankiw 1994a, p. 335, 336). Врз основа на ова, јасно е дека за да се менуваат правилата, а притоа да бидат ефикасни и да овозможат системот да премине од една во друга состојба, неопходен е соодветно организиран систем на информации, кој ги опфаќа сите регистрирани информации што може да послужат за идниот развој (Поповска 2006, стр. 303). Ваквиот организиран систем на информации ќе овозможи правилата при водењето на фискалната и монетарната политика, не само да се менуваат, туку да се зголеми и нивната ефикасност, што во крајна инстанца води до преминување на економскиот систем од една состојба во друга, од економска стагнација или рецесија во експанзија.

Консензусот меѓу новите кејнзијанци, во поглед на мерките на економските политики, разбирливо е објаснет од страна на Стиглиц, кој вели: „Промените во економските околности бараат промени во економските политики и е невозможно однапред да се одреди кои политики би биле соодветни. Реалноста е дека ниту една влада нема да гледа отстрана доколку 10, 15 или 20 проценти од работната сила се невработени. Новите кејнзијанци, исто така, сметаат дека е виртуелно невозможно однапред да се утврдат правила кои ќе бидат соодветни во услови на рапидни промени во економијата“ (Stiglitz 1993, p. 1069). Освен тоа, секогаш треба да се има предвид дека економиите се разликуваат по својот капацитет на одржливост во време на големи турбуленции, и затоа во ситуација на висока ризичност најбитен е изборот на најефикасна политика во такви околности.

Современата криза, која почна од средината на 2007 година, покажа дека во секоја земја зафатена со кризните бранови владата интервенираше во економијата. Интервенцијата беше неопходна дури и „обилна“, и тоа во земји со високоефикасни и витални пазари. Веднаш по отпочнувањето на кризата, први реагираа централните банки на развиените земји. Но, откако се констатира дека рецесијата нема да се надмине само преку намалување на каматните стапки и преку инјектирање дополнителна ликвидност во економијата, владите преминаа кон мошне покомплексни пакети на мерки кои се проширија и на

фискалната политика. Високоразвиените пазарни економии, во рамките на предложените пакет-програми за надминување на рецесијата, од своите буџети издвоија огромни средства (пошироко во Фити, Т. 2009, 278-284). Се користеа мерки и на политиката базирана на правила, но и мерки на дискрециската политика.

ЕКОНОМСКИТЕ ПОЛИТИКИ ВО Р. МАКЕДОНИЈА

Р. Македонија своето монетарно осамостојување го реализира во многу сложени економски услови со карактеристика на класичен хиперинфлаторен хаос. Во април 1992 година, стапката на инфлација изнесуваше над 80%, со тенденција за понатамошно зголемување (пошироко во Петковски 1994, стр 25).

Поставувањето на фундаментите на пазарната економија многу зависеше од ефикасноста на борбата против инфлацијата. Кај граѓаните постоеше меморија за последиците од високата инфлација во рамките на СФРЈ која го „поткрепуваше“ растот на делот т.н. психолошка инфлација. Беше неопходен радикален пресврт. Тоа беше овозможено со антиинфлациската политика (1992), чија појдовна основа беше смирувањето на агрегатната побарувачка. Во управувањето со агрегатната побарувачка централно место добија фискалната и монетарната политика. „Овие политики во себе вклучуваат три елементи: а) воспоставување контрола врз паричната маса и експанзијата на кредитите во корист на претпријатијата; б) примена на доходовни политики кои треба да обезбедат нивото на личните доходи да биде конзистентно со целите на стабилизационата програма и в) контрола на фискалните дефицити и нивно значително редуцирање“ (Бишев 1994, стр. 145, 146). Владата го искористи своето дискрециско право во конципирањето на фискалната политика. Контролата на платите и цените беше стожерскиот елемент на програмата. Монетарната политика се засноваше на стратегија на монетарно таргетирање – дезинфлацијата требаше да се изврши преку намалување на монетарниот растеж.¹ Одржувањето на фиксниот девизен курс беше клучно. Антиинфлациската програма беше поддржана од ММФ со посебен аранжман и сè „се темелеше врз следниве принципи: стабилноста на цените е основа за пораст на штедењето, инвестициите и стопанскиот растеж; не постои долгорочна размена меѓу инфлацијата и економскиот раст; релаксацијата на макроекономската политика е можна само по трајно соборување на инфлацијата, и девизниот курс не може да се користи за одржување на екстерната конкурентност“ (Бишев 1997, стр. 154). Основен атрибут на политиките беше ригидноста (ригидна монетарна политика, ригидна финансиска политика), што едновременно требаше да ги потенцира „тесниот простор“ оставен за движење на агрегатната побарувачка и непроменливоста на целите од избраните управувачки инструменти. Сеопфатната стабилизациона

¹ Искуствата на транзиционите економии од примената на оваа монетарна стратегија се различни. Во Латвија, Литванија и Словенија монетарно таргетирање покажа мошне успешни резултати во борбата со инфлацијата (пошироко во Blejer 1997, p. 58).

политика (1994) ги одреди оштите основи за ефикасно водење на монетарната и фискалната политика. Оваа политика вгради повеќе автоматски регулатори во управувањето со економијата. Но, реализацијата на програмските цели силно влијаеше врз зголемување на социјалната цена која ја платија граѓаните во почетниот период на транзицијата. Периодот на дезинфлација траеше сè до 1995 година.

Во 1995 година се промени стратегијата на монетарно таргетирање во стратегијата за таргетирање на девизниот курс. Причините за тоа се предзнакот „–“ пред стапката на растот на БДП, следено со раст на невработеноста, загубите во стопанството и дефицитите во тековната сметка. Всушност, нагласеноста на инструментите на монетарната политика ја потисна потребата од инструменти за заживување на реалниот сектор. И понатаму управувањето со агрегатната побарувачка и одржувањето на инфлацијата на ниско ниво остана главен фокус на макроекономските политики. Политиката на плати, како политика на страната на побарувачката, остана во функција на главен „контролор“ на личната потрошувачка. Рестриктивноста на монетарната политика продолжи. Монетарната политика беше фокусирана кон одржување на фиксниот курс на денарот како клучно номинално сидро, па оттука централната банка беше оневозможена да ги оствари целите за ниска стапка на инфлација и позитивен економски раст преку таргетирање на каматните стапки. Каматните стапки кај деловните банки на почетокот од периодот, иако го следеа трендот на намалување на инфлацијата, сепак останаа на високо ниво, така што реалните каматни стапки беа надвор од рамките на маргиналната профитабилност на претпријатијата. Сето ова рестриктивно влијаеше врз агрегатната побарувачка, со негативни ефекти врз инвестициите и економскиот раст. Треба да се има предвид дека монетарната политика на фиксен девизен курс е неодржлива доколку тоа не е следено со цврста фискална политика (пошироко во Веџ 1998, р. 107-110). Оттука, рестриктивната фискална политика продолжи и во постстабилизацискиот период. Во овој период (1995-2001) не се промени курсот на макроекономските политики во поглед на управување со агрегатната побарувачка. Но, за разлика од претходниот период, значително се намали влијанието на политиката на плати врз агрегатната побарувачка, бидејќи се намали нејзиниот опфат. Законот за плати не се однесува на приватни фирми каде што платите се формираат по пазарни законitosti.

Во 2001 година се случи внатрешен конфликт. Зголеменото трошење на буџетот за потребите на безбедноста на државата (се воведо и дополнителна давачка – воен данок на секоја трансакција), заврши со висок фискален дефицит од 5,7% од БДП. Централната банка одговори со порестриктивна монетарна политика, што беше битен предуслов за одржување на ценовната стабилност. Монетарната политика не отстапи од стратегијата на таргетирање на девизниот курс. Всушност, монетарната и фискалната политика во управувањето со агрегатната побарувачка битно не се разликуваа од претконфликтниот период (пред 2001).

Во 2008 година, порастот на личната потрошувачка и засилената инвестициска активност предизвикаа силен тренд на раст на агрегатната побарувачка. Тоа доведе до подигнување на општото ниво на цените, при што инфлацијата оствари стапки на раст највисоки во постстабилизацискиот период. Но, во втората половина од годината, македонската економија ја почувствува острината на светската финансиска и економска криза што се појави во САД една година порано (пошироко за светската криза во Фити 2009, стр. 245-274). Започнаа проблемите на извозниците на странските пазари. Фирмите ги намалуваа своите потреби за инвестиции. Економските услови создадоа потреба за редизајнирање на политиките за управување со агрегатната побарувачка, односно за редизајнирање на монетарната и фискалната политика. Да потсетиме на стојалиштето на новите кејнзијанци во поглед на начинот на водење на економските политики: промените во економските околности бараат промени во економските политики и е невозможно однапред да се одреди кои политики би биле соодветни (пошироко во Mankiw 1994a, p. 335, 336 и Stiglitz 1993, p. 1069). Оттука, правилата за водење на економските политики важат само во нормални и предвидливи економски околности, додека во непредвидливи економски околности, економските политики треба да се редизајнираат според конкретните состојби. Ова се однесува и на економските политики во Р. Македонија. Стана неопходна активната дискрецијска фискална политика според конкретните предизвици во економијата.

КОН ОПТИМАЛЕН ФИСКАЛНО-МОНЕТАРЕН МИКС

Управувањето со агрегатната побарувачка преку дискрецијски фискални и монетарни политики, во основа, се профилира на краток рок. Притоа, секогаш треба да се земат предвид следниве аспекти: ефектите од монетарната и фискалната политика врз композицијата на аутпутот (брuto-домашниот производ) се битно различни; при управувањето со агрегатната побарувачка, фискалната и монетарната политика се супститути; информациите за претходните движења битно влијаат врз оптималниот микс на фискалната и монетарната политика, кој е различен за различни периоди и состојби во економијата; фискалната и монетарната политика имаат и долгорочни ефекти врз економијата (Stiglitz and Walsh 2002, p. 767-779; Samuelson & Nordhaus 2001, p. 740-747; Parkin, Powell, Matthews 2003, p. 602-619; Фити 2004, стр. 9 и Parkin, Powell, Matthews 2007, p. 665-692). Од ова можат да се извлечат и одредени принципиелни стојалишта: секоја политика дава различни ефекти врз структурните делови на БДП; супституирањето на управувачки инструменти од една политика со инструменти од друга политика бара опстојни анализи за тоа какви ефекти ќе се добијат и каде ќе се лоцираат тие ефекти; индуцираните промени во политиките, иако се краткорочно насочени, носат ризик од нивно долгорочно опстојување; и она што секој практичар добро го знае – честите промени на политиките не се мотивирачки и мобилизаторски, туку напротив, тие ги пасивизираат носителите на нови идеи и иницијативи.

Клучното прашање е дали и со каков фискално-монетарен микс може позитивно да се влијае врз реалните фактори во македонската економија, инвестициите и вработеноста.

Во економската литература најчесто се зборува за два основни типа монетарно-фискален микс: прво, лабава фискална – тврда монетарна политика и второ, лабава монетарна – тврда фискална политика (Фити 2009, стр. 188). При комбинирањето на монетарната и фискалната политика, треба да се имаат предвид следниве факти: отвореноста и големината на економијата, фазата на економскиот циклус, нивото на развиеност и временската димензија во која ќе се остварат ефектите од спроведените политики (пошироко во Петковски 2001, стр. 234-237). Да ги разгледаме одвоено ефектите на едната и на другата политика.

Експанзивната буџетска политика има директно влијание врз зголемувањето на агрегатната побарувачка и БДП по две линии. Прво, преку зголемување на личната потрошувачка, како резултат на намалувањето на даночните стапки (со воведувањето на рамниот данок), како и зголемувањето на платите на државната администрација, социјалните трансфери и второ, буџетската потрошувачка и самата по себе е компонента на агрегатната побарувачка. На кус рок, експанзивната буџетска политика ќе го зголеми реалниот БДП, но и општо ниво на цените. Но, подолгорочно тоа води кон пораст на каматните стапки, што негативно влијае врз инвестициите. Повисоките каматни стапки, покрај инвестициите, ќе ја намалат и личната потрошувачка за трајни потрошни добра, а сето тоа ќе ја намали агрегатната побарувачка и реалниот БДП. Зголемените каматни стапки понатаму водат кон апрецијација на домашната парична единица, што води до намалување на нето-извозот на земјата. Последниов ефект не може да се случи во Р. Македонија, бидејќи монетарната стратегија се базира на фиксен девизен курс на денарот. Заклучокот е дека во случајот на Р. Македонија, експанзивната фискална политика, на кус рок, ќе доведе до зголемување на реалниот аутпут, но исто така долгорочно ќе доведе до зголемување на каматната стапка и намалување на инвестициите, што е неповолно во услови на и онака ниско ниво на инвестиции. Експанзивната фискална политика што македонската Влада ја спроведуваше во последните три години, во 2009 година доведе до подигање на каматните стапки и појава на ефектот на crowding out. Но, експанзивната фискална политика на среден рок може да има и позитивно влијание доколку во структурата на буџетските расходи доминираат капиталните расходи, односно инвестициите во крупна инфраструктура и сл., кои позитивно влијаат врз градежништвото. Овој сектор има позитивни ефекти врз голем број индустриски гранки. Исто така, и вложувањата во образованието го зголемуваат човечкиот капитал и имаат позитивно влијание врз економскиот раст, но на долг рок (пошироко во Фити 2004, стр. 9-10).

Сосема се поинакви ефектите од експанзивната монетарна политика. Експанзивната монетарна политика ги намалува каматните стапки и директно

влијае врз инвестициите, што понатаму води до пораст на вработеноста, односно намалување на невработеноста на кус рок. Но, на долг рок ефектите на монетарната политика се врзуваат со Филипсовата крива на долг рок. Реалните фактори се враќаат на првобитното рамниште, но при повисоко општо ниво на цени.

Поаѓајќи од економските проблеми во реалниот сектор и воедно респектирајќи ги веќе изнесените теоретски ставови за краткорочните и долгорочните ефекти на монетарната и фискалната политика, се чини дека за Р. Македонија најприфатлива карактеристика на фискално-монетарниот микс е „нешто поекспанзивна монетарна политика и цврста буџетска политика“ за наредниот среднорочен период. Основната цел на ваквиот микс би била оживување на реалниот сектор врз основа на јакнење на мотивациската клима за деловни иницијативи и активирање на факторите на развојот (инвестиции во капитал, технологија, знаење...). Редизајнирањето на фискалната и монетарната политика претпоставува афирмација на автоматските регулатори (ефекти од капитални инвестиции, ефекти од каматни стапки, ефекти од даночни стапки и др. врз растот на агрегатната побарувачка). Имајќи ги предвид постојните негативни влијанија од светската криза врз нашата економија, политиките водени од правила во фазата на рецесија мора да претставуваат најнапред комбинација на управувачките инструменти, регулатори и лимитатори насочени кон јавната побарувачка, а потоа, во фазата на просперитет, сè поинтензивно да се претставени од комбинацијата на управувачките инструменти, иницијатори и стимулатори. Како и да е, јавната побарувачка останува во центарот на вниманието на политиките.

Лимитаторите (на пример, цврсто одреден дел буџетски пари за плати) имаат контролен ефект и улога во ограничување на трошењето и стабилизирањето на буџетската потрошувачка. Регулаторите (на пример, буџетска дисциплина), имаат ефект врз намалување на причините за раст на рецесиските фактори, затворање тесни грла предизвикани поради нереализирани должничко-доверителски односи, односно стабилизација на финасиско-економските текови. И двата вида управувачки инструменти се карактеристични за активна политика во време на криза или рецесија. Иницијаторите (на пример, флукуирачки девизен курс, ниски каматни стапки) создаваат нови промени, поттикнуваат идеи, стимулираат активности за нови бизниси. Стимулаторите (на пример, бенифицирана стапка за нови вложувања во приоритетни области) ги забрзуваат веќе појавените нови промени (реформи) и ги насочуваат развојните фактори кон приоритетни проекти од стратешко значење. Стимулаторите и иницијаторите се дел на активните политики кои го водат економскиот систем кон просперитет. Р. Македонија е мала земја, но отворена кон промените со глобален предзнак, заради што е неопходен јасен стратешки одреден и општоприфатен долгорочен развој.

Користена литература:

- Begg, D., (1998), "Disinflation In Central and Eastern Europe: The experience to Date", во Cottarely, C., and Szapary, G., *Moderate Inflation – The Experience of Transition Economies*, IMF and National Bank of Hungary.
- Бишев, Г. (1994), „Стабилизационите напори на земјите во транзиција“, *Економска транзиција, состојби, проблеми, перспективи*, Македонска академија на науките и уметностите, Скопје.
- Бишев, Г., (1997), „Макроекономската политика во периодот на транзиција во Македонија“, *Економската транзиција во Македонија и Бугарија*, МАНУ, Скопје.
- Бишев, Г., (2004), „Политики на управување со агрегатната побарувачка“, *Отворени предизвици на македонската економија*, МАНУ.
- Blejer, M., at all, (1997), *Optimum Currency Areas – New Analytical and Policy Development*, IMF.
- Фити, Т. (2004), „Макроекономската стабилност и растот“, *Отворени предизвици на македонската економија*, научен собир, МАНУ.
- Фити, Т., (2009), *Феноменологија на економските кризи*, Економски факултет – Скопје.
- Friedman, M., (1968), "The Role of Monetary Policy", *American Economic Review*.
- Friedman, M. (1975), "Monetarizam, da" во Paul Samuelson, *Економска citanka*, Nakladni zavod, Zagreb.
- IMF 1993, *World Economic Outlook*.
- Mankiw, G ed. (1994 a), *Monetary Policy*, Chicago: University of Chicago Press.
- Mankiw, G (1994b), "Interview with Gregory Mankiw", во Snowdon, B., Vane, H. and Wynarczyk, P. (1994), *A Modern Guide to Macroeconomics*, Edward Elgar Publishing Company.
- Mankiw, G. (2003), *Macroeconomics*, Worth Publishers, New York.
- Parkin M., Powel M., Matthews K., (2003), *Economics fifth edition*, Pearson education London.
- Parkin M., Powel M., Matthews K., (2007), *Economics seventh edition*, Pearson education limited.
- Петковски, М., (1994), „Стратеги на транзиција: централни прашања“, *Економска транзиција, состојби, проблеми, перспективи*, Македонска академија на науките и уметностите, Скопје.
- Петковски, М., (2001), „Инструментите на макроекономската политика во Република Македонија“, *Макроекономската политика во областа на финансите*, научен собир, МАНУ.
- Петрески, Горан, (2004), *Стабилизационата политика во мала отворена економија – Случајот на Македонија*, Докторска дисертација.
- Поповска, З. (2006), *Управување со системите – Економија*, Економски факултет – Скопје.
- Samuelson, P. and Nordhaus, W. (2001), *Economics*, seventeen edition, Mc-Graw-Hill-Irwin, New York.
- Snowdon, B., and Vane, H. and Wynarczyk, P. (1994), *A Modern Guide to Macroeconomics*, Edward Elgar Publishing Company.
- Snowdon, B. and Vane, H., (2005), *Modern Macroeconomics, Its Origins Development and Current State*, Edward Elgar Publishing Inc., USA.
- Stiglitz, J. (1993), *Economics*, New York: W. W. Norton.

Stiglitz, J. And Walsh, C. (2002) *Economics*, Norton&Company, New York.

Tobin, J. (1994), "Interview with James Tobin" во Snowdon, B., Vane, H. and Wynarczyk, P. (1994), *A Modern Guide to Macroeconomics*, Edward Elgar Publishing Company.

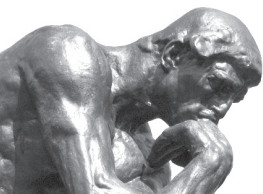
Трлески, П. (2011), *Пазарот на труд во Република Македонија – новекејнзијански пристап*, Македонско научно друштво – Битола.

ABSTRACT

This paper is initiated by the dilemma whether the efficient functioning of the monetary and fiscal policy is more dependent on their guidance through predefined rules or by using discretion on the part of their creators and implementers. This dilemma is processed by a theoretical and practical aspect and is checked through its influence on the governance with economic policies in the transition period of the Republic of Macedonia. The main aim of this article is to consider the effectiveness of the decisions of economic policy creators in resolving this dilemma in the period of the main development challenges of the Macedonian transition. In the methodology of this paper, a system access is embedded.

Bearing in mind the motive and purpose, this paper is structured in four parts: such as - theoretically, is dedicated to the different views of very influential economists such Friedman, Stiglitz, Tobin, Mankiw and others, about the effectiveness of monetary and fiscal policy in different stages of the economic cycle, as well as on the dilemma of implementing the rules or discretions in leading the economic policies. The second part refers to the efficiency in leading discretionary monetary and fiscal policy or policies based on rules. The third part refers to the efficiency in leading of monetary and fiscal policy in the transition period of Macedonia. The fourth section covers the factors of the optimal fiscal-monetary mix in the Republic of Macedonia. This paper will serve both to the academic and professional community, but also to the policy makers in designing the economic policies and optimal fiscal-monetary mix.

Key words: *fiscal policy, monetary policy, discretions v.s. rules, fiscal-monetary mix.*

Стручна статија
УДК: 338.124.4 : 336.7(4-672ЕУ)

▶ **НАЈЗНАЧАЈНИТЕ МЕХАНИЗМИ НА ЕУ ЗА СОВЛАДУВАЊЕ НА ЕКОНОМСКАТА, ФИНАНСИСКАТА И ДОЛЖНИЧКАТА КРИЗА ОД 2010 ГОДИНА**

—
автори: Селин-Агате Каро / Матијас Шефер¹

ВОВЕД

Од почетокот на кризата беа направени големи напори за да се изгаснат акутните пожари и да се спречат во иднина кризи што ја изложуваат на опасност стабилноста на еврозоната, т.е. на целата ЕУ. За таа цел беа создадени различни механизми на ЕУ, беа донесени диверзни мерки за засилување на финансиското и економско-политичко управување на евроземјите и беше објавена стратегијата „Европа 2020“. Овие политички одлуки беа придружени со монетарно-политички мерки на Европската централна банка (ЕЦБ).

Поради многубројните механизми и мерки и нивните постојани дополнувања, лесно е да се изгуби прегледот. Овој документ се обидува да помогне во создавањето таков преглед. Од една страна, тој нуди хронолошки осврт на тоа како се создале поединечните механизми и мерки и како се развиле во текот на времето. Од друга страна, овозможува увид во основниот начин на функционирање на механизмите и во најзначајните содржини

¹ Последна актуелизација во соработка со Стефан Бајерл и Матијас Дилман (8.3.2013).

и влијанија на мерките. Целиот документ служи за да даде компактен впечаток за тоа како се променила структурата на Европската економска и монетарна унија од почетокот на кризата, каде се наоѓаме денеска и за кои промени треба сè уште да се размислува.

ПОМОШ ЗА ГРЦИЈА

2009: Државната задолженост на Грција изнесува 112, 6% од БДП, буџетскиот дефицит 15, 4% од БДП.

Почеток на февруари 2010: Европската комисија одлучува (во рамките на постоечката казнена постапка за дефицит) да го стави буџетот на Грција под контрола на ЕУ.

Владата во Атина доби услов, на секои два до три месеци да поднесува извештај во Брисел за своите успеси при заштедите. До 2012 г. земјата треба новото задолжување да го донесе до марката од три проценти од БДП, предвидена во Пактот за стабилност и за пораст – тоа соодветствува на намалување за 75 проценти.

11 февруари 2010: Земјите-членки на еврото се согласуваат да дејствуваат решително и координирано за да ѝ помогнат на Грција, доколку тоа е потребно, како гаранција за стабилноста на еврозоната во целина. Грчкиот премиер Папандреу е повикан да води драстична политика на штедење за да се избегне државен банкрот.

25 март 2010: Земјите од еврозоната ѝ одобруваат пакет за помош на Грција.

7 мај 2010: Шефовите на држави и влади од еврозоната одобруваат опширен пакет за спас на Грција.

До 2012 година Грција треба да добие кредити во висина од *110 милијарди евра*. ММФ ќе преземе 30 милијарди евра, а на државите-членки од еврозоната ќе им припаднат 80 милијарди евра. Германија во овие три години ќе преземе околу 22,4 милијарди евра кредитна помош (за кои гарантира Сојузот) (28% од делот на еврозоната). Услов за оваа помош е програмата за штедење, која се протега на три години, а која социјалистичката влада на земјата мора паралелно да ја спроведува.

3 јуни 2011: Тројката ѝ дава на Грција позитивна препорака за политиката на штедење. Атина се согласува да ја форсира приватизацијата на државниот имот.

20 јули 2011: Европската комисија основа „Task-Force на Европската Унија за Грција“ и го именува Хорст Рајхенбах, претседателот на Европската банка за обнова и развој (ЕБРД), за претседател. Телото со главно седиште во Брисел треба да гарантира дека Грција ја спроведува својата програма на штедење и дека ЕУ ги исплаќа своите пари за унапредување.

21 јули 2011: Шефовите на државите и на владите од еврозоната се согласуваат за втор пакет за спас на Грција.

Официјалната вкупна сума за финансирање ќе изнесува околу 109 милијарди евра. Со оваа програма треба значително да се подобрат особено пониските каматни стапки и подолгите периоди на отплата, носивоста со долгови и профилот на рефинансирање на Грција.

Во тоа треба да учествуваат евроземјите, ММФ и приватниот сектор.

Во соработка со Комисијата на ЕУ, опширната програма за пораст и за инвестиции треба повторно да ја постави на носе Грција. ММФ ќе биде сопрена да учествува во програмата за помош.

Од септември 2011: Вториот пакет за помош за Грција ќе им биде доставен на националните парламенти за ратификација.

2 септември 2011: Тројката, која е составена од советници од ЕЦБ, од ЕУ и од ММФ, патува поради бавните напредоци при грчкото санирање. Таа сака да ја напушти Грција на десет дена, за на грчкиот министер за финансии Евангелос Венизелос да му остави време да го преработи својот предлог за буџетот за 2012. Кон крајот на септември Тројката повторно продолжува со својата работа.

26/27 октомври 2011: Ноќта наспроти 27 октомври шефовите на државите и на владите на Европската Унија се согласуваат за план со кој Грција долгорочно – до 2020 – повторно треба да се снајде без финансиска помош од странство.

Основната цел притоа е состојбата со долговите на земјата да се намали од 160 проценти на 120 проценти од БДП. Приватните кредитори треба да се откажат од 50 проценти од своите барања до Атина.

20/21 февруари 2012: Министерите за финансии од еврогрупата одлучуваат за вториот пакет за помош на Грција.

Пакетот помош во висина од 130 милијарди евра (100 милијарди евра јавна помош, 30 милијарди евра гаранции) треба да делуваат контра банкротот што ѝ се заканува на државата и треба да ја покрие финансиската потреба на земјата до 2014 година.

Приватните кредитори (банките и хец-фондови) треба дополнително од јавната помош да се откажат од 53,5 проценти од своите барања. Тоа соодветствува на ослободување на долговите од околу 107 милијарди евра. Останатите, околу 93 милијарди евра во барања ги менуваат во нови грчки државни заеми (со време на отплата меѓу 11 и 30 години, од 2 до 4% камати).

Грција како противмерка мора да направи длабоки отстапки. Долговите на земјата треба од моменталните 160 проценти од економската продукција да се намалат на 120,5 % во 2020 година. Владата во Атина, меѓу другото, треба да ги намали пензиите и минималните плати, да го реформира даночниот систем и да ги отвори досега затворените и строго регулирани пазари и да генерира повеќе економски пораст. Освен тоа, пари ќе се собираат на блокирана сметка – значи надвор од моќта на располагање на грчката Влада – со која во иднина ќе се плаќаат камати и исплати за државните заеми. Придржувањето до сите

овие услови во иднина треба постојано да биде надгледувано од експертска група од Комисијата на ЕУ, ММФ и од Европската централна банка (ЕЦБ).

Во следните денови, сите три големи агенции за кредитен рејтинг го намалија нивото на кредитен рејтинг на Грција.

9 март 2012: На Грција ѝ успева „ослободувањето од долгови“ кај своите приватни кредитори најавено во октомври 2011. Од 177 милијарди евра заеми, 152 милијарди евра се поднесени за менување. Квотата на учество од 85,8 % ги надминува очекувањата. Така, министрите за финансии сега може да одлучуваат за конечното пуштање на пакетот за помош од 130 милијарди евра, начелно донесен во февруари.

13 март 2012: По успешното намалување на долговите, кредитоспособноста на Грција видно расте (од Ц на Б). Сепак, ова важи за новите државни заеми кои ќе бидат издадени по намалувањето на долговите. Старите заеми ќе бидат оценети со Ц, како и претходно.

18 март 2012: Претседателот на еврогрупата, Жан-Клод Јункер во интервју за „Катимерини“ призна дека Европската Унија отишла предалеку со мерките за штедење за Грција и дека акцентот не е доволно ставен на враќање на економскиот пораст.

21 март 2012: Европската инвестициона банка (ЕИБ) во Атина потпиша Договор за финансирање на создавањето гарантен фонд за финансиска поддршка на мали и на средни претпријатија во Грција. Во овој Фонд станува збор за заедничка иницијатива на Хеленистичката република, Европската комисија и на ЕЦБ. Фондот е опремен со 500 милиони евра од европските средства за структурни фондови, кои досега не беа земени предвид. Со тоа се даваат гаранции за заеми за мали и средни претпријатија до 1 милијарда евра, кои ЕЦБ ги гарантира преку партнерски банки во Грција.

Лето 2012: Низ Европа има спекулации за поголема потреба од помош за Грција, за омекнување на реформскиот пакет, како и за излез на земјата од еврозоната. Економската комисија во Брисел соопшти дека основата за сите одлуки на ЕУ во однос на Грција ќе ги даде извештајот за проверка од Тројката (ЕУ-Комисија, ЕЦБ и ММФ). Тој треба да биде доставен во октомври 2012 година. Од него се очекува попис на грчките напори за совладување на кризата.

На крајот од август премиерот на Грција, Самарас, ја притиска ЕУ да ѝ даде повеќе време за реформи на Атина. „Сè што сакаме е малку повеќе воздух за дишење“, предупреди тој кратко пред својата средба со канцеларката Меркел, претседателот на државата, Холанде, и шефот на еврогрупата, Јункер. Враќањето кон драхмата од негова страна би било катастрофа.

12 ноември 2012: Со големо задоцнување, претставниците на Тројката го доставуваат својот извештај за напорите на Грција за штедење. Во основа, оценката е позитивна, иако сите цели сè уште не се доволно постигнати. Со тоа

извештајот го отвора патот за понатамошна финансиска поддршка на Грција од страна на ЕУ.

27 ноември 2012: Еврогрупата се согласува за план за намалување на грчките долгови, според кој задолжувањето на Грција до 2020 година би требало да се намали на 124% од БДП.

Согласноста соодветствува на резултатот од преговорите, за кој претходно се договори Тројката (ЕЦБ, Европска комисија и ММФ).

За тоа е предвидена *програма за враќање на долговите*. Понатаму, Грција треба да добие нова помош во висина од 43,7 милијарди евра, од кои 34,4 милијарди евра веднаш и понатамошни 9,3 милијарди веднаш по исполнувањето на одредените услови.

Како понатамошни мерки ќе бидат намалени каматите, и Грција ќе добие повеќе време за враќање на парите.

30 ноември 2012: Во дотичното гласање, Бундестагот одобри понатамошна финансиска помош за Грција. Со тоа може да се стави на располагање следната трансха од 43,7 милијарди евра во рамките на втората програма за прилагодување. Траншата ќе биде исплатена во делови, за да може да се надоврзе на спроведувањето на понатамошните реформски чекори во Грција во првиот квартал од 2013 година.

Во првиот дел од трансхата треба да бидат исплатени 10, 6 милијарди евра за финансирање на буџетот и 23, 8 милијарди евра за рекапитализација и за развивање на банките.

Останатите 9,3 милијарди евра треба да бидат исплатени во првиот квартал од 2013 година и да се надоврзат на спроведувањето на одредени мерки – меѓу другото, на некои даночни реформи, кои ќе бидат дефинирани од Тројката.

12 декември 2012: Планираното намалување на долговите се одвива успешно.

На овој начин можеа да бидат откупени стари платежни обврски за 31,9 милијарди евра. Со тоа Грција ги намали своите државни долгови за околу 20 милијарди евра на квотата на државна задолженост од околу 126,6 % од БДП.

13 декември 2012: Се стави на располагање една трансха во висина од 34, 4 милијарди евра (10, 6 + 23, 8, види 30.11.12), откако претходниот ден беше исполнет условот за успешно намалување на долговите.

14 декември 2012: Грчката Влада најави даночна реформа. Таа треба посилно да ги оптовари, пред сè, побогатите слоеви од општеството и е предуслов за понатамошни исплаќања помош од страна на ЕУ. На 12 јануари 2013 година грчкиот парламент изгласа пакет за даночно законодавство со гласовите од сите три владејачки партии.

МЕХАНИЗАМ ЗА ЕВРОПСКА СТАБИЛНОСТ (ЕСМ)

7 мај 2010: Дополнително на првиот пакет за спас на Грција – и во поглед на постојаното движење на пазарите – шефовите на држави и на влади од еврозоната одлучија да формираат привремен Механизам за европска стабилност.

Таканаречениот „спасоносен чадор за еврото“, во кој учествуваа Европската Унија, евродржавите и ММФ, опфаќа волумен од 750 милијарди евра.

Тој треба да важи до 2013 година.

Во оваа рамка, Германија во периодот меѓу 2010 и 2012 би можела да даде придонес до 148 милијарди евра гаранции.

Поделба на привремениот ЕСФ (вкупно 750 милијарди евра):

- 60 милијарди евра од Европскиот механизам за финансиска стабилност (ЕФСМ)
- Парите доаѓаат од буџетот на ЕУ.
 - 440 милијарди евра од Европскиот фонд за финансиска стабилност (ЕФСФ)
- Парите доаѓаат од земјите на ЕУ.
 - 250 милијарди евра од ММФ.

Цел на привремениот механизам за стабилност е: поддршка на презадолжените евроземји за да се избегнат државни банкротски кои би можеле да ја погодат целата еврозона.

- Во ноември 2010 на Ирска ѝ се одобрени 85 милијарди евра од ЕФСФ.
- Во мај 2011 на Португалија ѝ се одобрени 78 милијарди евра од ЕФСФ.
- За вториот пакет за помош на Грција се одобрени 109 милијарди евра од ЕФСФ.

Вкупно, од целиот волумен на ЕФСФ во висина од 440 милијарди евра, има уште околу 170 милијарди евра на располагање (состојба: септември 2012).

17 декември 2010: Шефовите на држави и на влади на еврозоната одлучија да формираат траен механизам за европската стабилност.

Конкретната форма на овој траен ЕСМ беше донесена на 21 март 2011 од министрите за финансии на еврогрупата, а се потврди на 24 март 2011 од шефовите на државите и на владите на Самитот на Европскиот совет.

Трајниот ЕСМ треба првенствено да стапи на сила на 1 јануари, потоа на 1 јули 2013, и да го укине привремениот ЕСМ.

За таа цел, членот 136 од Договорот за функционирање на Европската Унија мора да се дополни со еден став, кој ќе го овозможи трајното создавање на механизмот за стабилност.

Поделба на трајниот ЕСМ (вкупно 500 милијарди евра):

- Во новиот ЕСМ ќе учествуваат само уште земјите од ЕУ и ММФ.

- Нема веќе пари од буџетот на ЕУ.
- ЕФСФ ќе биде укинат преку новиот ЕСМ-фонд, кој ќе има сопствен основен капитал.
- Државите-членки на ЕУ вложуваат 80 милијарди евра како основен капитал. Уплатата следи во текот на пет години.
- 420 милијарди евра ќе стојат на располагање од државите-членки како гаранции за кредитите за ЕСФ-заеми.

Целта на трајниот механизам за стабилност е поддршка на презадолжените евроземји за да се избегнат државни банкротни што би ја погодиле целата еврозона.

21 јули 2011: Шефовите на државите и на владите од еврозоната се согласија за понатамошни одредби за привремениот ЕСМ за моментална стабилизација на целата еврозона.

- Грција треба да добие кредити од ЕФСФ со ниски каматни стапки од околу 3,5 проценти за втората програма за спас. И за Португалија и за Ирска, кои исто така профитираат од програмите за помош на партнерите тешки милијарди евра, треба да важат истите услови за заеми на ЕФСФ.
- Роковите за исплата на кредитите треба од досегашните седум и пол години, да се продолжат на 15 до 30 години.
- И роковите за исплата на кредитите од веќе постоечката прва програма за спас од 2010 треба јасно да бидат продолжени.
- Фондот ЕФСФ нема да се зголеми, но ќе добие нови задачи. Така, тој во иднина – под строги услови – може да се користи за откуп на државни заеми.
- Исто така, фондот за спас треба да приложи превентивни програми за слабите кандидати во еврозоната.

26 октомври 2011: Шефовите на државите и на владите се согласија за зголемена способност на привремениот чадор за спас *ЕФСФ*, за да ја гарантираат финансиската стабилност во областа на евровалутата и да се погрижат за доволно разграничување за да се дејствува против опасноста од зараза. ЕФСФ се зголемува на билион евра со помош на финансиска гаранција.

29 ноември 2011: Еврогрупата се согласува за два модела за оптимизирање на ресурсите на *ЕФСФ*. Од една страна, треба да даде гаранција за неможност за плаќање нови државни заеми, која може да покрие меѓу 20 и 30 проценти од можните загуби, а од друга страна, да создадат еден или повеќе фондови за коинвестирање за интервенции на примарните пазари на хартии од вредност и секундарните пазари и за рекапитализирање на банките.

2 февруари 2012: Потпишување на Договорот за ЕСМ од амбасадорите на државите-членки во Брисел по седница на еврогрупата на 23 јануари 2012 година.

Во Договорот се регулира следново:

- исплаќање на финансиска помош само на земјите што се придржуваат до правилата од фискалниот пакт (види во точка 4.1.);
- основен капитал: 80 милијарди евра (германски удел: 22 милијарди евра);
- освен уплатениот капитал од 80 милијарди евра, ЕСМ е опремен со дополнителни 420 милијарди евра гаранции;
- обем на заем: максимално 500 милијарди евра;
- обврзувачки одредби за презадолжување за сите државни долгови со рок на отплата од повеќе од една година;
- постапка за итно одлучување со квалификувано мнозинство од 85% од капиталните делови.

2 март 2012: Самитот на ЕУ одлучи трајниот чадор за спас ЕСМ да го снабди со пари побрзо од првобитно планираното. Придонесите на основниот капитал сега треба да бидат уплатени во рок од две, наместо пет години, како што беше претходно. Освен тоа, почетокот на ЕСМ ќе се помести за почетокот на 2012 година.

30 март 2012: Министрите за финансии на еврогрупата се согласија трајниот ЕСМ да го прошират со дополнителни 200 милијарди евра од средствата кои не биле исцрпени од ЕФСФ.

Со тоа, финансиската моќ на трајниот ЕСМ се искачи на 700 милијарди евра: 80 милијарди евра основен капитал + 620 милијарди евра гаранции (германскиот удел изнесува 168,3 милијарди евра).

Од уделот со 22 милијарди евра основен капитал и уделот од 168,3 милијарди евра за гаранции се создава сумата за најголемата германска гаранција од околу 190 милијарди евра, за која во септември 2012 година ќе одлучува и Сојузниот уставен суд.

29 јуни 2012: По одлука на Самитот на ЕУ, во иднина банките ќе може да поднесат барање за директна поддршка кај ЕСМ. Досега тоа беше можно само на индиректен начин, при што една држава поднесува барање за заем кај ЕСМ, за потоа парите да им ги даде на располагање на банките. Но затоа треба претходно да се создаде надзор на европските банки (види во точка: 4.2).

1 јули 2012: ЕСМ не може да стапи на сила во планираниот рок.

Објаснување: Договорот за ЕСМ стапува на сила на денот, кога кај генералниот секретар на Советот на ЕУ ќе бидат обезбедени документи од ратификации, дозволи и прифаќања од онолку земји-потписнички, така што нивните први потписи ќе сочинуваат минимум 90% од вкупно договорените потписи. За да се постигне овој процент, мора и Германија и Италија да ги достават своите документи.

16 јули 2012: Сојузниот уставен суд објавува дека дури на 12 септември ќе ја објави својата одлука за тужбите против ЕСМ.

12 септември 2012: Сојузниот уставен суд со брза постапка изјавува дека трајниот ЕСМ е спојлив со уставот.

Сепак, има две ограничувања: од една страна, мора да е сигурно дека сумата, како гаранција за која Германија е одговорна, не ја надминува висината од 190 милијарди евра. Од друга страна, секоја понатамошна промена на ЕСМ мора одново да биде легитимирана од законодавецот. Соодветното појаснување на горната граница на гаранција треба да се спроведе меѓународно правно обврзувачки.

27 септември 2012: Трајниот ЕСМ стапува на сила.

Со основен капитал од 700 милијарди евра, ЕСМ е досега најголемото оружје на спасувачите на валутата. Во секој случај, од нив навистина ќе се уплатат само 80 милијарди евра. Овој основен капитал се уплатува во пет транши: две во 2012, следните две во 2013 и, последната, до средината на 2014 година. Останатите 620 милијарди евра се „отповиклив капитал“, по кој може да се посегне во случај на потреба. Основниот капитал го става ЕСМ во положба да обезбеди помош за кредити до 500 милијарди евра, при што веќе доделената помош од привремениот фонд за спас ЕФСФ, како и билатералните кредити од евродржавите на Грција не се сметаат. Дали оваа сума е доволна, треба редовно да се испитува од страна на владите заедно со Советот на гувернери на ЕСМ (највисокиот орган на одлучување на ЕСМ).

Договорот на ЕСМ предвидува пет можни варијанти за помош за стабилизација:

1. Како и претходникот ЕФСФ, ЕСМ може да обезбеди *директна кредитна помош*.
2. Дополнително е предвидена можноста државите превентивно да се поддржат, при што ќе им се обезбеди некоја *кредитна линија*. По потреба може да подигнат пари во договорената рамка, но не мораат.
3. Понатаму, ЕСМ може да гарантира *кредити*, кои не ги стабилизираат државните финансии, туку им одат во полза на *банките* на соодветната земја.

Последните две можни мерки на помош се однесуваат на откупот на државни заеми.

4. Од една страна, ЕСМ *може да се стекне со хартии од евроземјите*, ако тие одново се издаваат (примарен пазар на хартии од вредност). Покрај другите инвеститори, ЕСМ настапува со тоа како нормален купувач и ја зголемува побарувачката, што повторно треба да ги намали каматите.
5. Со истата цел, ЕСМ смее дополнително да купи *веќе издадени државни заеми*, за кои се тргува на пазарите (секундарен пазар).

Паралелно на воведувањето на ЕСМ, ќе се дополни членот 136 од Договорот за функционирање на Европската Унија за две реченици, кои го втемелуваат новиот кризен механизам:

„Државите-членки, чијашто валута е еврото, може да воведат механизам на стабилност што ќе биде активиран кога тоа ќе биде неопходно за да се заштити стабилноста на целата област на еврото како валута. Обезбедувањето на сета потребна финансиска помош во рамките на механизмот ќе подлежи на строги обврски“.

30 ноември 2012: Како последица од намалувањето на кредитниот рејтинг на Франција, рејтинг-агенцијата „Moody’s“ ги намали долгорочните оценки на способноста за платежност на ЕСМ и на ЕФСФ од „Ааа“ за еден степен на „Аа1“. Перспективата за двете останува негативна, тоа значи дека се заканува ново намалување на кредитниот рејтинг. Рејтинг-агенцијата „Фич“ и понатаму ги оценува чадорите за спас со нависокиот рејтинг „ААА“.

5 декември 2012: Следи првата исплата на ЕСМ во вредност од 39,5 милијарди евра на шпанската Влада за рекапитализација на шпанските банки (види во 3. Помош за Шпанија).

Актuelна стручна состојба кон чадорите за спас во февруари 2013:

Процентите суми за помош за Грција, Ирска и Португалија од ЕФСФ опфаќаат 192 милијарди евра. За рекапитализација на шпанските банки се предвидени максимум 100 милијарди евра. Освен тоа, досега се исплатени речиси 49 милијарди евра од ЕФСМ (средства од ЕУ) и 53 милијарди евра во рамките на првиот пакет за Грција. Со тоа, лошо се испланирани досега вкупно 394 милијарди евра.

ПОМОШ ЗА ШПАНИЈА

2012: И задолженоста на државата Шпанија, како и буџетскиот дефицит драматично пораснаа во текот на финансиската и последователната должничка криза. Државната задолженост порасна од 36% во 2007, на очекуваните 80% за 2012 година. Буџетот, кој во 2007 сè уште беше +1,6 со вредности меѓу -4% и -11%, значително го пречекори критериумот од Мастрихт од максимум -3% во годините од 2007 до 2012.

7 јуни 2012 година: На Шпанија ѝ успеа да обезбеди 2,1 милијарди евра од државни заеми, но затоа, пак, мора да плати рекордни камати стапки од просечни 6,044%.

9 јуни 2012: Шпанија најавува дека ќе поднесе барање за помош во милијарди од ЕФСФ за да го поддржи погодениот банкарски сектор. Неотплатливите кредити и високата невработеност, на која како последица се закануваат понатамошни неотплатливи кредити, ги доведе банките во Шпанија во критична ситуација. Еврогрупата предвидува до 100 милијарди евра.

25 јуни 2012: Шпанија и официјално доставува барање за помош од ЕФСФ.

28/29 јуни 2012: На самитот на ЕУ се одлучува дали ЕФСФ, т.е. во иднина ЕСМ, ќе има можност директно да ги снабдува со капитал банките (на пр.

шпанските). Директна банкарска помош секако ќе има дури тогаш, кога ќе се создаде надзор на европските банки (види во точка 5.2.).

9 јули 2012: Министерите за финансии на еврозоната се согласија за краткорочна помош за Шпанија. На земјата треба веднаш да ѝ се дадат на располагање кредити во вредност од 30 милијарди евра, кои би требало да се исплатат уште во јули. Долгорочно, министрите за финансии ѝ ставаат на располагање на Шпанија вкупно до 100 милијарди евра и ѝ даваат на земјата време до 2014 буџетскиот дефицит да го донесе до под 3% (една година подоцна од планираното).

Но шпанската Влада не сака да се придржува до принципот за помош на ЕФСФ. Таа сака чадорот за спас на ЕУ директно да ги обезбеди со капитал шпанските банки за да не го оптовари државниот буџет. Директна рекапитализација на шпанските банки не е можна без надзорот на европските банки (види 28/29 јуни 2012). Шпанската Влада не сака да биде принудена однадвор за никакви реформи. Тие би биле услов за помош. Така Шпанија прво не ги прифаќа 30-те милијарди евра кредити што веднаш би ги добила.

11 јули 2012: Шпанија донесува уште една програма за штедење, која на Владата треба да ѝ донесе до 65 милијарди евра до 2015 година. Централната точка од програмата за штедење е поголемото ДДВ од 18% на 21% , т.е. од 8% на 10% при намалена даночна стапка. Само даноците на основните прехранбени производи остануваат на 4%.

19 јули 2012: Бундестагот на посебна седница ја одобрува помошта за Шпанија во милиони.

11 октомври 2012: Рејтинг-агенцијата „Standard and Poor’s“ и понатаму го намалува бонитетот на земјата. Шпанија ја добива оценката БББ, најлошата оценка, која важи како „Investment Grade“.

3 декември 2012: Шпанија се откажува од својот отпор и поднесува барање за кредити за помош од ЕСМ за своите недоволно финансирани банки.

5 декември 2012: ЕСМ исплаќа кредити во висина од 39,5 милијарди евра на ФРОБ, фондот на шпанската Влада што е задолжен за рекапитализација на банките. Тој понатаму ги насочува кредитите на избраните шпански банки. Плаќањата потекнуваат од одобрената кредитна рамка во висина од 100 милијарди евра.

Средина на декември 2012 до средина на јануари 2013: Финансиските пазари реагираат позитивно на користењето на кредити. И каматите од државните заеми, како и осигурителните премии за осигурување при неотплата на кредитите се ретроградни за Шпанија.

СТРАТЕГИЈА „ЕВРОПА 2020“

3 март 2010: Европската комисија предлага да започне програма која ќе се надоврзе на Стратегијата од Лисабон (2000-2010).

17 јуни 2010: Новата стратегија „Европа 2020“ за интелигентен, траен и интегративен пораст и вработување преку иновации, е донесена од Европскиот совет.

„Европа 2020“ е стратегија на Европската Унија за пораст за период од 10 години. Со вкупно 5 главни цели и 7 водечки иницијативи, оваа стратегија за пораст треба да биде спроведена. Со помош на стратегијата, Европа не само што треба конечно да ја надмине финансиската и економска криза, туку, пред сè, да ги зголеми конкурентноста, продуктивноста, потенцијалот за пораст, социјалната поврзаност и економската конвергенција внатре во неа и во споредба со трети земји.

Пет главни цели за цела ЕУ што треба да се постигнат од државите-членки на ЕУ (преку национални структурни реформи и инвестиции) до 2020 година, што може да се изразат во бројки се:

1. *вработување*: 75% од 20-64-годишните треба да работат.
2. *истражување, развој и иновација*: 3% од БДП на ЕУ треба да се искористи за истражување, развој и иновација (јавни и приватни инвестиции).
3. *промена на климата и енергија*: намалување на емисијата на гасови на стаклена градина за 20% (или дури и за 30%, доколку има предуслови за тоа) наспроти 1990; зголемување на уделот на обновливите енергии на 20%, зголемување на енергетската ефикасност за 20%.
4. *образование*: намалување на квотата на прекин на школството под 10%; зголемување на уделот на 30-40-годишни лица со завршено високо образование на најмалку 40%.
5. *сиромаштија и социјална изолација*: бројот на луѓето кои се погодени или на кои им се заканува сиромаштија и социјална изолација треба да се намали на минимум 20 милиони.

За да се придружат овие главни цели, кои треба да се постигнат од земјите од ЕУ, Европската комисија изработи 7 водечки иницијативи на ЕУ („flagships“) за тематски акценти: „интелигентен пораст“, „траен пораст“ и „интегративен пораст“.

29 јуни 2012: *Заклучоците од Самитот на ЕУ бараат по можност строго спроведување на препораките на Комисијата специфични за секоја земја.*

Овие препораки, кои за првпат беа објавени од Комисијата на седми јуни 2011 година, имаат за цел да ги поддржат земјите-членки при создавањето пораст и вработување, т.е. при спроведувањето на целите од стратегијата „Европа 2012“. Особено значењето на „понатамошните структурни реформи“ на национално ниво се нагласува во заклучоците од Самитот. Во овој контекст, меѓу другото, се спомнуваат и следниве области: „Унапредување на дигиталната економија, (...) отстранување на неоправдани ограничувања за носителите на услуги и олеснување при основањето претпријатија.“

ЗАСИЛУВАЊЕ НА ФИНАНСИСКОТО И ЕКОНОМСКО-ПОЛИТИЧКОТО УПРАВУВАЊЕ ВО ЕУ

Мерки за консолидација на буџетот

17 јуни 2010: Спроведување на германските предлози на Самитот на ЕУ за засилена консолидација на буџетот и можности за санкции за грешниците во буџетот.

Паралелно на стратегијата „Европа 2020“ државите-членки гласаа за тоа да ѝ дадат на проверка на ЕУ важни податоци од своите буџети. Механизмот на проверка која притоа настана, таканаречениот „Европски семестар“ создава годишен циклус на економска и буџетско-политичка координација, од којашто надзорот на стратегијата „Европа 2020“ претставува значаен дел.

„Европскиот семестар“ се одвива на следниов начин:

- По изложувањето на Извештајот за годишен пораст на Европската комисија во јануари започнува периодот од шест месеци. Напролет ќе се мерат вкупната макроекономска состојба и напредците во рамките на главните цели и водечките иницијативи.
- По политичката ориентација на Европскиот совет за овие теми, земјите-членки ги одредуваат своите стратегии за буџетот во своите програми за стабилност и за конвергенција.
- Врз основа на овие стратегии, Европскиот совет во јуни или во јули им дава на државите-членки препораки за дејствување, кои се специфични за секоја земја. Во случај на прекумерни буџетско-политички и макроекономски нееднакости, постои можност за дразби и за санкции, при што одлучувачки за тоа се седниците на министрите за меѓусебна контрола и за надгледување на напредците.

15 март: Согласноста на еврогрупата за засилување на Пактот за стабилност и пораст (ПСП).

Цел на заострувањето на Пактот е унапредување на стабилноста и на порастот во рамките на еврозоната, на политичката независност на ЕЦБ, како и на подобрата економска интеграција на државите-членки како дел од политиката на кохезија на ЕУ.

Пактот за стабилност и за пораст се надоврзува на „Критериумите за конвергенција“, донесени во рамките на Договорот од Маастрихт во 1992 година, и со тоа се вметнува во третиот степен од Економската и монетарна унија. Со одлука од Договорот од Амстердам, тој степен од ЕМУ станува важечко право во ЕУ.

Во суштина, овој степен на ЕМУ бара од државите-членки во економски добрите времиња да внимаваат, по можност да имаат избалансиран државен буџет и ограничени државни долгови, за во економски тешките времиња да има простор за игра за повторно да ја стабилизираат економијата. Во Пактот е предвидено

Европскиот совет да може да одреди санкции доколку една држава-членка не ги преземе соодветните чекори за отстранување на прекумерниот дефицит.

Со Пактот треба да се намали политичкиот притисок од ЕЦБ да откупува државни заеми и да води политика на ниски камати. Неговата цел е одржување на независноста на монетарната од фискалната политика. Освен тоа, Пактот треба да служи за унапредување на економската интеграција на Унијата токму со овие одлуки.

26 октомври 2011: Шефовите на државите и на владите се согласуваат на дополнителни мерки за областа каде што важи еврвалутата, за подобрување на економско и буџетско-политичкото координирање и надзор.

Сега Комисијата и Советот се ополномоштени да ги преиспитаат националните буџетски планови на државите-членки кои се наоѓаат во постапка за дефицити пред да бидат прифатени од националните парламенти.

16 ноември 2011: Советот и Европскиот парламент заедно потпишаа нов пакет закони (5 одредби и 1 упатство) за засилување на степенот на ЕМУ и за сузбивање на макроекономските нееднаквости во ЕУ. Таканаречениот „Six-Pack“ стапува на сила на 13 декември 2011.

Притоа, станува збор за следните шест правни акти:

1. Нова одредба за создавање буџетско-политички надзор и координација на економските политики.
2. Нова одредба за забрзување и објаснување на постапката за прекумерен дефицит.
3. Нова одредба за ефикасно спроведување на буџетско-политичкото надгледување во еврозоната.
4. Упатство за барањата на буџетско-политичките рамки на државите-членки.
5. Одредба за избегнување и корекција на макроекономските нееднаквости.
6. Одредба за мерки за спроведување корекција на прекумерни макроекономски нееднаквости во европросторот.

Оваа реформа на степенот на ЕМУ е најголема од воведувањето на еврото. Главната цел е намалување на јавните дефицити.

23 ноември 2011: Комисијата претставува две понатамошни одредби („Two Pack“), кои предвидуваат уште повеќе моќ за Комисијата за надзор на националните буџети.

„Two Pack“ претставува проширување на правилата од „Six-Pack“ (в.г.):

Комисијата треба да може да ги надгледува плановите за буџет на членките од еврозоната во иднина, пред националните парламенти да имаат гласано за нив. Ако предлог-буџетот не соодветствува на потребните цели, тогаш Комисијата може да побара да се преработи верзијата. Во практика, Комисијата треба на државите-членки со сериозни финансиски тешкотии или на оние кои веќе добиле финансиска помош, да им препорача полесни, и со тоа обврзувачки

мерки на корекција или да им побара нови планови за намалување на долговите.

За таа цел, потребно е воведување на нова постапка на „обратно гласање со квалификувано мнозинство“. Со неа некоја одлука на Комисијата важи за прифатена доколку Советот не ја укине во рок од 10 дена со квалификувано мнозинство.

Преговорите за спроведување на двете одредби меѓу Комисијата, Советот и ЕП во меѓувреме дојдоа до завршната фаза, така што двете одредби од Пакетот со две одредби ќе му бидат доставени на ЕП во март за крајни преговори и за одлука (Состојба: март 2013).

9 декември 2011: На Самитот на ЕУ, сите држави на ЕУ, со исклучок на Велика Британија, се согласија за европски фискален пакт.

Овој „Пакт за стабилност и за пораст 2.0“ предвидува засилена соработка во областа на фискалната политика. Со него контролата на националните фискални политики треба делумно да се пренесе на европско ниво. Целта е да се спроведе поголема дисциплина на буџетот.

2 март 2012: Фискалниот пакт е потпишан од 25 од 27 држави-членки. Велика Британија и Чешка одбиваат да учествуваат во него.

Со овие одбивања, т.е. без согласност од 27 држави-членки не е можна промена на Договорот за Европската Унија (ДЕУ). Затоа, фискалниот пакт е договор меѓу државите, кој е спојлив со меѓународноправните договори што постојат меѓу 27-те држави-членки.

Официјалното име на фискалниот пакт е: Договор за стабилност, координација и управување во Економската и монетарна унија.

Договорот ги има следните основни точки:

- *намалување на дефицитот, на долговите*: целта е да се постигнат избалансирани буџети за ЕУ-државите. Избалансирани значи дека годишното државно задолжување не смее да надмине 0,5% од БДП, сепак може да биде 1%, ако вкупното државно задолжување е видно под 60%.
- *Постапка при дефицит*: Постапката при дефицит треба отсега натаму автоматски да се воведо кога ќе се премине горната граница на ново задолжување. Спречување на постапката за дефицит е можно само со квалификувано мнозинство. Ако вкупното задолжување на една држава е над 60%, тогаш договорот предвидува намалување на долговите за една дваесеттина годишно.
- *Зацврстување во уставот*: Одлуките на фискалниот пакт мора да бидат втемелени во националните уставы.
- *Право на тужба*: Европскиот суд на правдата проверува дали кочницата за долгови е вметната во уставите на државите. Право на тужба има само земјата-потписничка, а не и ЕУ-Комисијата.

– *Парична казна против грешниците со дефицит*: Во случај на непридржување на границите на дефицит, највисокиот европски суд може да определи парични казни сè до 0,1% од БДП. Паричните средства се влеваат во буџетот на ЕУ (кај земјите што не се дел од еврото), т.е. во ЕСМ (кај евроземјите).

За да стапи на сила, договорот мора да биде потпишан од минимум 12 евроземји.

12 септември 2012: Сојузниот уставен суд во својата брза постапка потврди дека не само што трајниот ЕСМ е спојлив со уставот, туку и одредбите од фискалниот пакт.

1 јануари 2013: *Фискалниот пакт стапува на сила*

Услов за стапување на сила на фискалниот пакт беше дека мора да биде ратификуван од минимум дванаесет членки на еврозоната. Со ратификувањето на договорот од Финска, на 21 декември 2012 г., фискалниот пакт стапува на сила на 1 јануари 2013 во сите земји кои штотуку го ратификувале договорот (меѓу нив и Германија). Со одбивањето од Сојузниот совет од 1 март 2013 година, блокирано е понатамошно спроведување во германското право.

Надзор на финансиот пазар и на банките

22 септември 2010: *Европскиот парламент донесе Европски систем за финансиска супервизија (European System of Financial Supervision, ESFS).*

Со овој систем на финансиски надзор компетенциите за надзор се пренесени на европско ниво. Значаен дел од овој систем на финансиски надзор се европските служби за финансиски надзор (European Supervisory Authorities, ESA), кои започнаа со работа на почетокот од 2011 година.

Европска служба за надзор при осигурување и за институционално згрижување во старост со седиште во Франкфурт на Мајна.

- Англиското име е: European Insurance and Occupational Pensions Authority (EIOPA).
- Претходна организација: Комисија на Европските служби за надзор за осигурување и згрижување во старост (CEIOPS, Committee of European Insurance and Occupational Pensions Supervisors), година на основање: 2003.
- ЕИОПА претставува независна инстанца за прашања од осигурувањето и повратното осигурување и за згрижување во старост.

Европска служба за надзор на банките со седиште во Лондон.

- Англиското име е: European Banking Authority (EBA).
- Претходна организација: Committee of European Banking Supervisors, година на основање 2003.
- ЕБА е политички независна инстанца која развива европски стандарди на надзор. Тие создаваат рамка за национални служби за надзор. ЕБА располага само со две права за мешање: кога повеќе национални служби за надзор не

може да постигнат согласност за регулирање на финансиските пазари или кога една национална служба се судира со европското право.

Европска служба за надзор на хартии од вредности и на пазарот со седиште во Париз.

- Англиско име: European Securities and Markets Authority (*ESMA*).
- Претходна организација: Комисија на европските служби за регулирање на хартии од вредност (накратко CESP, од англиското Committee of European Securities Regulators). Година на основање 2001.
- ЕСМА е служба за регулирање на трговијата со хартии од вредност во ЕУ. Меѓу другото, таа е одговорна за дозвола од рејтинг-агенциите.

Европска комисија за системски ризици со седиште на Европската централна банка во Франкфурт на Мајна.

- Англиско име: European System Risk Board (*ESRB*).
- Година на основање: 2010 (декември).
- Оваа нова европска служба е одговорна за рано препознавање, превенција и за сузбивање на системските ризици во финансискиот пазар на ЕУ. ЕСРБ исто така го координира регулирањето на дериватите заедно со ЕСМА.

29 јуни 2012: Првите планови за надзор на европските банки ќе се објават на Самитот на ЕУ.

Според плановите на Комисијата на ЕУ, надзорот на банките треба да ја претставува првата етапа од патот кон европската банкарска унија (Втора етапа: хармонизација на системите за влогови, 3. етапа: фондови за спас на банките, т.е. рамки за спроведување).

Надзорот на банките треба да биде кај Европската централна банка, седиштето во Брисел, и да ги надгледува европските банки. Таа треба да има поголемо влијание отколку Надзорот на европските банки (ЕБА) основан во јули 2011 година, што не смееше да има никакво директно влијание врз финансиските одговорности од државите-членки. Со надзорот на банките, ЕУ значи треба да добие повеќе права за да се вмеша во националните банкарски сектори.

31 август 2012: Комесарот за внатрешен пазар на ЕУ, Михел Барниер, најави дека надзорот на европските банки ќе биде задолжен за сите банки на 17-те земји од Монетарната унија (вкупно 6.000).

Земјите надвор од еврозоната би можеле доброволно да одлучуваат. Барањата од Германија – само најголемите банки што се релевантни за системот да бидат под надзор на ЕЦБ, Барниер ги одби.

Предлог на Барниер: од 1 јануари 2013 година, надзорот на европските банки треба и понатаму да се реализира со цел комплетен надзор на банките од 1 јануари 2014 година. На прво место би биле банките кои добиле парична помош и оние релевантните за системот. Европската централна банка треба да има централна улога при надзорот на банките, таа секако треба да формира

специјален комитет, кој повторно подлежи на контрола од Европскиот парламент, за да обезбеди демократски легитимитет.

12 септември 2012: Европската комисија доставува предлог за одредба за создавање единствен банкарски надзор.

Според овој предлог, надзорот би бил кај Европската централна банка (ЕЦБ). Предлогот на Комисијата предвидува план во три степени: од први јануари 2013 г. ЕЦБ би ја презела контролата над сите кредитни институти кои добиле јавна поддршка, од 1 јули 2013 година над најголемите кредитни институти релевантни за системот, како и од 1 јануари 2014 над останатите околу 6.000 финансиски институти. За таа цел, во ЕЦБ треба да се создаде одделно тело, таканаречен „supervisory board“. Предлогот на Комисијата отвори голема дискусија меѓу државите-членки.

18/19 октомври 2012: На самитот на ЕУ, шефовите на држави и на влади се согласија за груб план за банкарскиот надзор. Целта е постигнување согласност за Самитот на ЕУ во декември.

12 декември 2012: Министерите за економија и за финансии на ЕУ се согласуваат за единствен банкарски надзор (*“Single Supervisory Mechanism” -SSM*)

По повеќемесечните преговори, министрите за економија и за финансии на ЕУ се согласија за времето и за правилата според кои треба да се востанови и да се создаде новиот надзор на големите банки од еврозоната кај Европската централна банка. Во секој случај, новиот надзор треба да важи за 17 евроземји, другите држави од ЕУ можат доброволно да се приклучат. Преглед за решеното:

- *Смисла на новиот надзор:* Надзорот треба да спречи банките да не бидат доволно строго контролирани од националните служби за надзор и потоа поради финансиски проблеми да ги доведат во тешкотии државите или, пак, целиот европски финансиски систем.
- *Обем:* Новите контролори треба да ги надгледуваат банките кои се релевантни за системот, значи особено големите банки кои се активни и надвор од границите (дефиниција: сума од билансот преку 30 милијарди евра, или повеќе од 20 проценти од економската сила на својата матична земја – низ Европа тоа се околу 150-200 институти). Исклучоци: ЕЦБ директно ќе набљудува и банки што штотуку добиле помош и помали банки со поголема активност која ги преминува границите. Другите банки остануваат под национален надзор, освен кога ЕЦБ во оправдани случаи го презема надзорот. Како што засилено бара Германија, локалните и регионалните банки на Шпаркасе остануваат под национален надзор.
- *Директна рекапитализација на банките:* Новиот надзор на банките е предуслов за ослабените банки да може директно да добијат финансиски шприцови од фондот за спасување на еврото од ЕСМ. Предвидено е ова да не се случи пред март 2014 година, бидејќи најрано во овој период треба

да се оспособи за работа новиот надзор. Ова претставува услов, особено за Германија, за примена на ова помошно средство.

- *Разграничување меѓу надзор и монетарна политика:* Во преговорите Германија особено тврдоглаво се залага за јасно разграничување меѓу монетарната политика и надзорот на банките во ЕЦБ, за да се гарантира независност на Централната банка. За оваа цел, при некој конфликт последниот збор нема да го има одговорниот совет на гувернери на ЕЦБ за монетарна политика, туку едно независно тело за посредување. Тоа ќе биде составено од претставници на националните служби за надзор, четири претставници на ЕЦБ и претседател. Одлуките следат со едноставно мнозинство, гласовите на сите претставници се рамноправни.
- *Одредба за државите што не учествуваат:* За да не се случи државите од ЕУ кои не учествуваат, во иднина редовно да бидат надгласани од другите земји во рамките на веќе постоечкиот надзор на банките, за задолжителните одлуки потребно е мнозинство како меѓу членките, така и меѓу нечленките на новиот надзор. ЕБА е надлежна за единствени правила за сите банки на ЕУ.

13/14 декември 2012: На Самитот на ЕУ, шефовите на држави и на влади го поддржаа единството кон кое се стремее министрите за финансии за единствен надзор на европските банки.

Економско-политичка координација и продлабочување на Економската и монетарна унија

11 март 2011: Донесување на *Евро-плус-пакт* („Пакт за еврото“) од страна на *Европскиот совет* (германско-француска иницијатива).

Евро-плус-пактот го дополнува ЕСМ, кој како перманентен кризен менаџмент треба да спречи идни кризи на буџетот од државите-членки на еврозоната. Тој предлага конкретни мерки за економско-политичка координација на еврогрупата, за да се постигне поголема конвергенција на националните економии, и се повикува на доброволна соработка меѓу државите-членки бидејќи европските институции немаат никакви компетенции во оваа област.

Пактот ја засилува, пред сè, политичката соработка меѓу државите-членки учеснички, бидејќи шефовите на држави и на влади годишно исполнуваат конкретни национални обврски. Цели на евроземјите се:

- унапредување на конкурентноста и на вработувањето;
- зајакнување на финансиската стабилност и долгорочна одржливост на јавните финансии.

Заедничките напори почиваат на 4 водечки задачи:

- засилување на постоечкото економско-политичко управување,
- унапредување на конкурентноста и конвергенцијата во рамките на ЕУ,
- исполнување на конкретни национални обврски,

– усовршување на внатрешниот пазар.

Пактот е отворен и за земјите кои не се дел од еврозоната. Така, на пример, Бугарија, Данска, Летонија, Литванија, Полска и Романија веќе му пристапија на Пактот.

Опширна проверка на напредоците на државите-членки при спроведувањето на нивните обврски од Пактот треба да има од 2012 година на годишно ниво.

Акценти на мерките на германската акциона програма, меѓу другото, се:

- предвремено постигнување на одредбите од постапката за дефицит со намалување на референтната вредност од 3% уште во 2011 (се бараше 2013);
- реформа на политичките инструменти на работниот пазар: редуцирање на инструментите, пошироки простори за мерливост и подобра контрола;
- пакт за високото образование: околу 4,7-4,9 милијарди евра во 2011-2015 (противфинансирање преку земјите);
- зголемување на средствата за изградба и за нова градба, како и за одржување на сообраќајната инфраструктура на Сојузот на околу 10 милијарди евра во 2012 година;
- спроведување на третото правило за внатрешен пазар струја/гас во националното право: засилување на конкуретноста на пазарите на струја и гас, создавање предуслови за забрзана изградба на мрежа;
- либерализација на автобускиот сообраќај на големи дистанци.

29 јуни 2012: Европските шефови на држави и на влади се согласија на Самитот на ЕУ во Брисел за рамковните услови за Пактот за пораст, кој треба да го дополни фискалниот пакт.

Пактот за пораст треба да има обем од 120 милијарди евра и предвидува создавање нови работни места, како и забрзување на европската конјунтура.

Пактот за пораст се состои од следниве елементи:

- седумгодишната финансиска рамка на ЕУ предвидува *55 милијарди евра* за регионална помош во 2013. Овие пари треба дополнително, со остатокот од сумата за 2012, да се употребат за намалување на невработеноста кај младите или за поттикнување на младите претпријатија. Бидејќи издатоците им се веќе подредени на поединечните држави, мора да се префли на други проекти;
- Европската инвестициона банка добива 10 милијарди евра свеж капитал. Се поаѓа од тоа дека во следните четири години, околу 15 милијарди евра годишно ќе бидат дадени на располагање за нови кредити – сума од околу *60 милијарди евра*;
- понатаму ќе има и таканаречени заеми за проекти, кои, меѓу другото, треба да бидат дел од инфраструктурните проекти. Во оваа област инвестициите треба да изнесуваат *5 милијарди евра*.

29 јуни 2012: Шефовите на држави и на влади на истиот Самит на ЕУ се согласуваат за продлабочување на Економската и монетарната унија, за во иднина да може да реагираат подобро на кризи.

Со тоа, државите-членки изразуваат подготвеност на институциите на ЕУ во иднина да им дадат повеќе влијание за нивната буџетска политика.

„Квартетот на ЕУ“ – значи претседателите на Европскиот совет, на Комисијата и на Европската централна банка (ЕЦБ), како и шефот на еврогрупата – треба да изработат план до декември 2012 (меѓуизвештај во октомври 2012).

Притоа, станува збор за создавање интегрирана финансиска и буџетска политика, по можност, со основање унија на банки, како и воведување еврообврзници, т.е. евросметки или европски фонд за намалување на долговите, паралелно на напредоците во буџетската дисциплина и при конкурентноста.

Конкретизацијата на предлозите на „Квартетот на ЕУ“ би била поздравена од германската Влада, ако одлуките што следат придонесат за засилување на Економската и монетарната унија во еврозоната, меѓу другото, со повеќе буџетска дисциплина и конкурентност и, едноставно, не водат до среднорочно управување на долговите на банките и на земјите.

18 октомври 2012: За меѓуизвештајот на „квартетот на ЕУ“ (види горе) се дискутира од европските шефови на држави и на влади на Самитот на ЕУ. За крајниот извештај во декември треба да биде доставен точен план со временски одредници за да може да се постигнат понатамошни напредоци во однос на сите суштински основи на една вистинска ЕМУ.

28 ноември 2012: Комисијата го претставува својот концепт за создавање продлабочена и вистинска Економска и монетарна унија.

Овој концепт е придонес на Комисијата за завршниот извештај на четворицата претседатели (в. д. 14 декември 2012), кој делумно оди и понатаму:

Краткорочно (во рамките на 6-18 месеци) треба да бидат спроведени предлозите, за кои досега се преговараше во некои договори, како пакетот од две одредби за засилен надзор на буџетот, надзорот на европските банки, создавање европски механизам за спас на банките и создавање финансиски инструмент во рамките на буџетот на ЕУ за поддршка на рамнотежа, прилагодување и, со тоа, пораст на националните економии на ЕМУ.

Среднорочно (во рамките на следните пет години) Комисијата предвидува продлабочување на политичката координација на политиката за управување и вработување и создавање соодветен фискален капацитет на ЕМУ.

Долгорочно еврозоната треба да добие целосно независен буџет за совладување на економскиот шок, како и овозможување на издатоци од еврозаемите.

14 декември 2012: Европскиот совет се согласува на груб план за понатамошен развој на еврозоната.

Шефовите на држави и на влади на ЕУ на Самитот во Брисел се согласија за лабав „возен ред“ за понатамошен развој на еврозоната. Основа за дискусијата беше Крајниот извештај на четворицата претседатели на Европскиот совет, на Комисијата, на еврогрупата и на ЕЦБ за продлабочување на Економската и монетарна унија од 5 декември 2012. Овој извештај го даде како налог Европскиот совет на Самитот на ЕУ во јуни 2012 година.

Одлучувачкиот нов датум е јуни 2013 година. Дотогаш, Ван Ромпуј треба да предложи конкретен план за потесна координација на економската политика. Тој треба да провери како би изгледале билатералните договори за реформи меѓу Комисијата на ЕУ и државите од еврото, за одредбите од Брисел да бидат обврзувачки. Исто така, треба да бидат евалуирани создавањето буџет на еврозоната, како и фондот за солидарност од кој би можеле да се наградат државите што ги прифаќаат реформите.

МОНЕТАРНА ПОЛИТИКА НА ЕВРОПСКАТА ЦЕНТРАЛНА БАНКА

Со првиот пакет за спас на Грција од 10 мај 2010, Европската централна банка (ЕЦБ) започнува со откуп на државни заеми на секундарниот пазар.

Со тоа, добар дел од ризикот на инсолвенција на овие држави преминува кај ЕЦБ и кај државите-членки како нивни давачи на капитал. Ова честопати се оценува како спротивно на членот 123 од Договорот за функционирање на Европската Унија.

Член 123 од ДФЕУ:

„Можностите за надминување на салдото или за други кредити кај Европската централна банка или кај централните банки на државите-членки (во понатамошниот текст означени како „национални централни банки“ за органи, институции или други места на Унијата, централни регулирања, регионалните или локалните подрачни тела или други јавно-правни тела, останати институции на јавното право или јавни претпријатија на државите-членки исто така се забранети, како и непосредното стекнување долгови на истите преку Европската централна банка или националните банки“.

Меѓу мај 2010 и јули 2011, ЕЦБ прво купи хартии од вредност од Грција, Ирска и Португалија. Во овој период заемите беа во вредност од 115 милијарди евра кај ЕЦБ.

Во понатамошната рунда на купување, од почетокот на август се откупија заеми во вредност од понатамошни 100 милијарди евра, така што целата вредност на крајот од 2011 беше околу 210 милијарди евра. Експертите поаѓаат од тоа дека тоа беа пред сè италијански и шпански обврзници.

„Советот на ЕЦБ одлучи да направи соодветни откупи поради масовните падови на берзите против остриот отпор на сојузната банка. Таа својата интервенција на пазарот на заеми официјално ја образложи со тоа што поради притисокот на финансиските пазари на овие две земји, таму не дојде до нивните монетарно-политички мерки. Де факто таа им помага на Италија и на Шпанија со откупите

да останат ликвидни и го презема притисокот од тамошните банки – најчесто најголемите кредитори на државите“ (*Ханделсблат*, 29.8.2011).

30 ноември 2011: ЕЦБ најавува координирана постапка со повеќе други централни банки за заеднички да им пристапи на влијанијата од кризата.

Овие координирани мерки на централната банка на Канада, Велика Британија, Јапонија, Швајцарија, на Федералните резерви и на ЕЦБ служат за зголемување на ликвидноста на глобалниот финансиски ситем. Согласно се постигна за периодот до февруари 2013 година; таа им овозможува на централните банки истовремено полесни меѓусебни помошни мерки. Заедничките мерки можат да доведат до полесно обезбедување кредити за приватни буџети и за претпријатија, и така да придонесат за пораст.

21 декември 2011: За да се делува против засилувањето на кризата во банкарскиот сектор и во реалната економија, ЕЦБ дава 489 милијарди евра во кредити на вкупно 523 кредитни институти, со каматна стапка од 1,0%, со рок на отплата од три години. Големата побарувачка ја изненади ЕЦБ, која имаше појдено само од сума од 310 милијарди евра.

29 февруари 2012: ЕЦБ дава кредити во вкупна вредност од 529,5 милијарди евра на 800 кредитни институти. Кредитите имаат рок на отплата од три години. Каматната стапка изнесува само 1,0 процент. Со финансискиот шприц во декември 2011, ова е втор пат ЕЦБ да се обидува со ваква акција повторно да ја оживее трговијата меѓу банките. Понатамошна акција од оваа големина не е планирана.

5 јули 2012: Европската централна банка ја намалува основната камата за еврозоната на историски ниска вредност од 0,75 %, со цел да се поедностави рефинансирањето на европските финансиски институти и да се спречи пад на економијата во еврозоната.

29 август 2012: Шефот на ЕЦБ, Марио Драги, најави во печатот нови вмешувања на ЕЦБ за да се гарантира стабилност на цените, дури и ако Централната банка притоа мора да се вмеша со неконвенционални средства.

„Тоа може одвреме-навреме да побара невообичаени мерки. Да се преземат тие мерки кога е потребно, претставува наша одговорност како централна банка за еврозоната во целина“, изјави шефот на ЕЦБ за *Ди Џајт* на 29 август 2012.

Марио Драги се брани од прекорите дека Централната банка со својата кризна политика ја изложува на опасност стабилноста на еврото и ја става на коцка својата независност. „Европската централна банка ќе стори сè што е неопходно за да гарантира стабилност на цената. Таа ќе остане независна. И секогаш ќе делува во рамките на својот мандат“ (*Ди Џајт*, 29.8.2012).

Претседателот на сојузната банка, Јенс Вајдман, изрази остра критика за плановите на ЕЦБ на крајот од август за нова програма за откуп на државни заеми. „Ваквата политика за мене е премногу блиска до државно финансирање преку печатање банкоти“, предупреди Вајдман во разговор со *Шпигел* (26.8.2012).

Советот на ЕУ на седница на 6 септември ќе одлучува за тоа како би изгледале предвидените откупи на заеми.

7 септември 2012: ЕЦБ официјално најавува дека ќе врши откуп во неограничена висина на државни заеми од земјите во криза, ако тие се обврзат на мерки за реформа. Притоа треба да стане збор за заеми со рок на отплата до три години. ЕЦБ ова го смета како мерка во рамките на својот монетарно-политички мандат за стабилизација на еврото, бидејќи е попречено влијанието на нормалните инструменти (како каматна политика или кредитна програма за банките). Критика има особено од страна на Сојузната банка, која смета дека е пречекорена границата на државното финансирање. Исто така, поврзувањето на откупот на заеми со реформските програми во земјите претставува поврзување на монетарната и фискална политика, која е противречна со суштинскиот мандат на ЕЦБ.

11 септември 2012: Сојузниот уставен суд со брза постапка одби да делува против одлуката на ЕЦБ од 7 септември 2012.

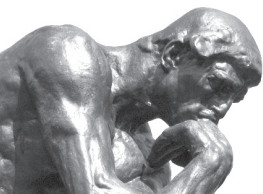
12 септември 2012: Сојузниот уставен суд со брза одлука, во која констатира уставност на ЕСМ и на фискалниот пакт, објаснува дека е можна тужба пред Европскиот суд на правдата против најновите одлуки на ЕЦБ, бидејќи се сомнева во конформитетот на европското право на одлуките на ЕЦБ. Понатаму, треба да се претпостави дека Сојузниот уставен суд при својата одлука одново ќе ја расветли најновата одлука на ЕЦБ за главната тема.

19 декември 2012: ЕЦБ е повторно подготвена да ги прифати грчките државни заеми како сигурност. При монетарно-политички операции со кредитни банки, овие би можеле ги депонираат грчките државни заеми. ЕЦБ со тоа реагира на позитивната процена на Тројката за грчкиот процес на реформи.

ABSTRACT

Since the crisis, efforts have been made to clear the problems and to overcome the crisis that threatens the stability of the euro zone and the EU as a whole. Several EU mechanisms have been established, various measures to strengthen the financial and economic governance of the euro countries and the "Europe 2020" strategy were proclaimed. These policy decisions were accompanied by monetary policy actions of the European Central Bank (ECB).

Because of this variety of mechanisms and measures and constant readjustments of the same it is easy to lose sight. This document attempts to provide a remedy for the situation. On one hand it provides a chronological overview how the various mechanisms and measures were achieved and how they have evolved during the time. On the other hand, it gives an insight into the basic functioning of the mechanisms and the main contents and effects of the measures. The document as a whole is intended to provide a compact impression about the change of architecture of the European Economic and Monetary Union since the crisis began, where we are today and which changes are still being considered.

Стручна статија

УДК: 338.124.4 : 330.336
336.74 : 330.336

► УЛОГАТА НА МОНЕТАРНАТА И ФИСКАЛНАТА ПОЛИТИКА ВО МАКРОЕКОНОМСКАТА СТАБИЛИЗАЦИЈА

—
автор: Горан Петревски

1. ВОВЕД

Според стандардното сфаќање, економската политика има две цели: стабилизација на цените и стабилизација на производството. Првата цел значи стабизирање на отстапувањата во стапката на инфлација (или нивото на цените) од таргетираното ниво, додека втората цел означува минимизирање на отстапувањата на производството од некое посакувано ниво (на пример, види кај Cukierman, 1992, Svensson, 1996). Изразено математички, економската политика настојува да ја минимизира следнава функција на загубата (loss function):

$$L = E\{\Sigma(1 + \theta)^{-t}[w_p(\pi_t - \pi_t^*)^2 + w_y(y_t - y_t^*)^2]\}$$

каде што симболите го имаат следново значење: π и π^* се тековната и таргетирана инфлација, y и y^* го означуваат тековното и посакуваното ниво на производството, w_p и w_y се пондерите на инфлацијата и производството во функцијата на загубата, θ ја претставува дисконтната стапка, а E го означува математичкото очекување.

Имајќи предвид дека економската политика има две цели, кои во одредена смисла се конфликтни меѓу себе, оптималната стабилизациона политика подразбира дека треба да се изнајде некаква рамнотежа меѓу двете цели. Во таа смисла, економската

теорија го употребува изразот „граница на варијабилноста на инфлацијата и производството“ (inflation-output variance frontier). Според овој концепт, ако економската политика цели кон стабизирање на инфлацијата, тоа може да се оствари само по цена на зголемена варијабилност на производството и обратно.

Во овој труд се анализира улогата на монетарната и фискалната политика во макроекономската стабилизација во Македонија, во периодот 2000-2011 година. Во тој поглед, успешноста на економските политики се набљудува од два аспекта: прво, насоката на монетарната и фискалната политика, т.е. дали тие делувале контрациклично или проциклично и второ, нивната ефективност, т.е. какви биле ефектите од мерките на монетарната и фискалната политика врз економијата. Притоа, главните заклучоци од анализата се следниве: во анализираниот период, фискалната политика главно делувала контрациклично, но тоа не е случај со монетарната политика, која во одделни потпериоди била проциклична; најчесто, монетарната и фискалната политика делувале во спротивна насока, т.е. се однесувале како стратегиски супститути; во најдобар случај, економските политики имаат влијание само врз инфлацијата, но не и врз економската активност.

Во однос на организацијата на трудов, во следниот дел е даден осврт на улогата на монетарната и фискалната политика во економската стабилизација, набљудувано во историска перспектива, како и кус осврт на емпириската литература за ефектите од монетарната и фискалната политика. Третиот дел е посветен на анализата за делувањето на клучните економски политики во Македонија, во периодот 2000-2011 година. Во четвртиот дел се разгледува ефективноста на економската политика во Македонија. Најпосле, во последниот дел се наведени најважните заклучоци од анализата.

2. УЛОГАТА НА МОНЕТАРНАТА И ФИСКАЛНАТА ПОЛИТИКА

Традиционално, монетарната и фискалната политика служат како две најважни алатки за водење на стабилизационата политика. Меѓутоа, нивното релативно значење во макроекономската стабилизација се менувало од еден до друг период. По Втората светска војна, под влијание на кејнзијанската теорија, фискалната политика имала централно место во макроекономската политика. Според ова гледиште, јавната потрошувачка и оданочувањето имаат силни ефекти врз агрегатната побарувачка, фискалните мултипликатори се поголеми од единица, а мултипликаторот на јавните расходи е повисок од оној на даноците (Hemming et al., 2002). Mundell (1963) покажал дека во отворена економија со фиксен девизен курс, фискалната политика има силни ефекти врз економијата, додека монетарната политика е целосно неефективна. Оттука, во текот на 50-тите и 60-тите години на 20. век, стабилизационата политика претежно се водела со помош на јавните приходи и расходи.

Но, во доцните 60-ти, монетарната политика се издигнала како рамноправен инструмент во макроекономската стабилизација. Таквата промена настапила

под влијание на монетаристите, кои тврделе дека монетарната политика е способна самостојно да ја одржува инфлацијата под контрола и дека постои цврста врска меѓу монетарните агрегати, производството и цените (види кај Friedman, 1991; McCallum and Nelson, 2006). Истовремено, појавата на стагфлацијата во 70-тите претставувала голем удар врз довербата во фискалната политика. Оттука, од почетокот на 80-тите, монетарната политика се наметнала како доминантен инструмент на стабилизационата политика. Притоа, се сметало дека монетарната политика има бројни недостатоци во споредба со фискалната политика, како, на пример: таа влијае врз економијата со помало временско задоцнување, не е соочена со бројни, конфликтни цели, не е толку подложна на политичките притисоци итн. (види кај Taylor, 2000 и 2009; Calmfors, 2003; Blanchard et al., 2010).

Од друга страна, создавањето на Европската монетарна унија предизвика оживување на интересот за фискалната политика, бидејќи губењето на монетарната самостојност значеше дека на земјите-членки им останува на располагање само фискалната политика во обидот да ја стабилизираат економијата (Beetsma et al., 2001; Calmfors, 2003). Најпосле, глобалната финансиска криза ја врати фискалната политика во центарот на макроекономската стабилизација, бидејќи ефективностa на монетарната политика беше сериозно ограничена поради амбиентот на каматни стапки блиски до нулата (Feldstein, 2009; Blanchard et al., 2010).

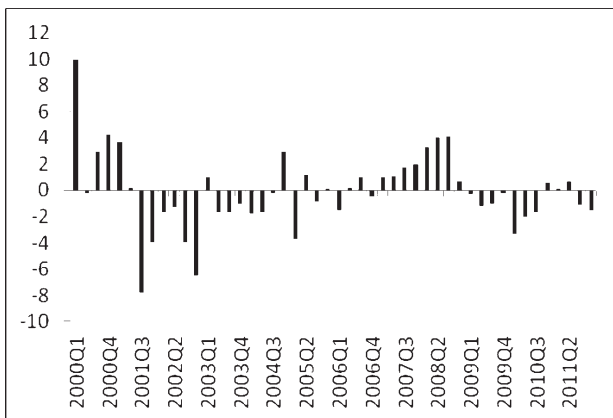
Што се однесува до ефективностa на економските политики, со текот на времето се акумулирала богата емпириска литература посветена на ефектите од монетарната политика. Притоа, основните сознанија од овие истражувања се следниве: постои цврста врска меѓу парите и цените на долг рок, монетарната политика влијае врз економијата со одредено задоцнување, монетарната политика влијае на производството на кус рок, но на долг рок, таа е неутрална (на пример, види кај Agénor and Hoffmaister, 1997; Bernanke and Blinder, 1992; Bernanke and Mihov, 1998; Gordon and Leeper, 1994; Hoover and Jordá, 2001; Ramaswamy and Sloek, 1997; Pujol and Griffiths, 1998). Од друга страна, истражувањата на ефективностa на фискалната политика се појавија дури во поново време. Притоа, овој дел од емпириската литература произведе сосема различни резултати во однос на знакот и големината на ефектите од фискалната политика. Така, некои студии покажуваат дека фискалната политика има позитивно влијание врз потрошувачката, производството и вработеноста, што е во согласност со кејнзијанската теорија (Fatás and Mihov, 2001; Kuttner and Posen, 2002; Giordano et al., 2008). Од друга страна, некои трудови даваат измешани резултати, т.е. фискалната политика има позитивни ефекти врз производството, но негативни ефекти врз некои макроекономски варијабли, како што се приватната потрошувачка или инвестициите, што е во согласност со неокласичната теорија (Barro and Redlick, 2011; Blanchard and Perotti, 2002; Cogan et al., 2010; Mountford and Uhlig, 2005; Perotti, 2004 and 2007; Caldara and Camps, 2008; Ramey, 2011; Taylor, 2009). Во продолжение,

некои студии покажуваат дека, вообичаено, фискалната политика има стабилизирачко дејство во деловните циклуси (Fatas and Mihov, 2001; Melitz, 1997; Galí and Perotti, 2003).

3. СТАБИЛИЗАЦИОНАТА УЛОГА НА МОНЕТАРНАТА И ФИСКАЛНАТА ПОЛИТИКА ВО МАКЕДОНИЈА

За да можеме да ја оцениме улогата на монетарната и фискалната политика во стабилизирањето на економијата, од особена важност е најпрвин да се утврдат соодветни показатели кои ќе ги покажат флукуациите на економската активност, како и однесувањето на економските политики. За таа цел, во анализата го користиме производниот јаз како мерка на цикличните движења на економијата (пресметан како разлика меѓу тековниот и потенцијалниот производ со примена на филтерот на Ходрик и Прескот). Како показател на насоката на монетарната политика ги земаме каматните стапки на благајничките записи и на пазарот на пари, додека фискалната политика ја оценуваме преку три показатели: примарното буџетско салдо, циклично-приспособеното буџетско салдо и јавниот долг (сите искажани како процент од бруто-домашниот производ). Движењето на овие варијабли во периодот 2000-2011 година е претставено на графиконите бр. 1, 2 и 3, соодветно.

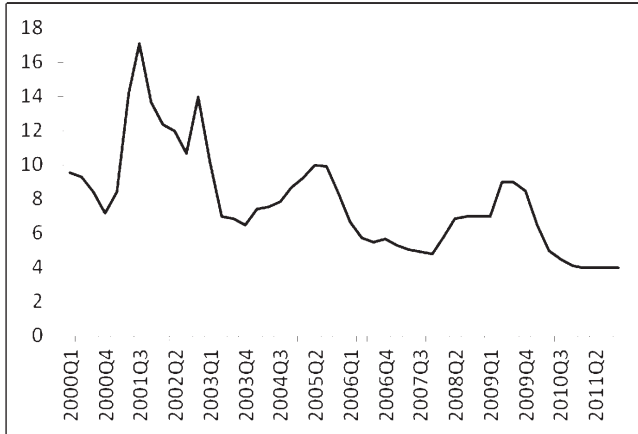
Графикон бр. 1: Производниот јаз во Македонија, 2000-2011.

Графиконот бр. 1 покажува дека почетокот на анализираниот период се одликува со експанзија на економската активност, која беше прекината во средината на 2001 година, како последица на војната во Македонија. Оттогаш, производниот јаз постојано беше во негативната зона во период од неколку години, а негативниот јаз беше затворен во текот на 2005 година. Потоа, од почетокот на 2006 година, економијата повторно навлезе во фазата

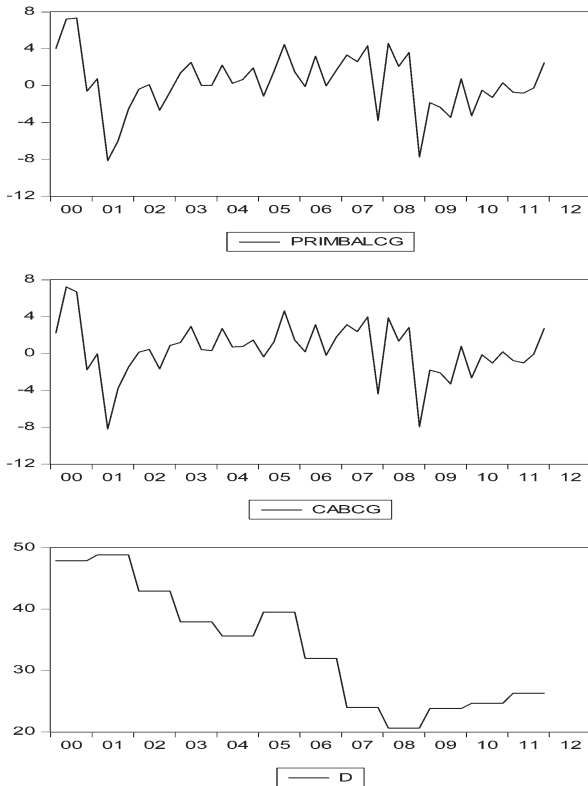
на експанзија, која траеше до крајот на 2008 година. Оттогаш наваму, производниот јаз повторно е негативен како одраз на глобалната финансиска криза и проблемите во еврозоната.

Графикон бр. 2: Каматните стапки на благајничките записи на НБРМ, 2000-2011

Во врска со однесувањето на монетарната политика во текот на деловниот циклус, од графиконот бр. 2 може да се извлечат следниве основни впечатоци: За време на војната во 2001 година, централната банка реагираше со остро покачување на каматните стапки, со цел да ги неутрализира монетарните последици од зголемената воена потрошувачка, како и за да ги совлада спекулативните притисоци на девизниот пазар. Монетарната политика продолжи да биде рестриктивна и по завршувањето на војната и до почетокот на 2003 година ги одржуваше каматните стапки на двоцифрено ниво. Потоа, по краткотрајното намалување, централната банка повторно започна со затегнување на монетарната политика, така што каматните стапки се задржаа на нивото од околу 10% дури до крајот на 2005 година. Тогаш, настапи пресврт во монетарната политика, која постојано ги намалуваше каматните стапки, сведувајќи ги на нивото под 5% на крајот од 2007 година. Неповолните ефекти од глобалната финансиска криза (големиот пад на девизните резерви) предизвика ново свртување во насоката на монетарната политика, која одговори со зголемување на каматните стапки во текот на 2008 и 2009 година, така што тие се искачија на нивото од 9%. Последниот пресврт во монетарната политика е забележан во почетокот на 2010 година, кога започна периодот на постојано олабавување, изразено преку постепеното намалување на каматните стапки до нивото од 4% на крајот од 2011 година.

Графикон бр. 3: Примарното буџетско салдо, структурното буџетско салдо и јавниот долг во Македонија (како процент од БДП), 2000-2011

Извор: Треновски (2013)

Најпосле, графиконот бр. 3 го прикажува однесувањето на фискалната политика во текот на деловниот циклус. Притоа, во текот на 2000 година, фискалната политика одржувала висок буџетски суфицит, што упатува на нејзиниот рестриктивен карактер. Со почетокот на војната во 2001 година настапи и пресврт во ориентацијата на фискалната политика, која одржуваше високи буџетски дефицити, со намера да ги ублажи последиците од големиот пад на економската активност. Експанзивната фискална политика се задржа и во текот на 2002 година, а потоа, во текот на неколку години, примарниот и структурниот буџет беа одржувани во рамнотежа, што подразбираше неутрална улога на фискалната политика во макроекономската стабилизација. По благото затегнување на фискалната политика во 2006 и 2007 година, глобалната

финансиска криза предизвика пресврт во фискалната политика, која одговори со зголемување на цикличниот буџетски дефицит.

Врз основа на движењето на економската активност и делувањето на монетарната и фискалната политика, може да се извлечат следниве генерални сознанија за стабилизациското дејство на двете главни економски политики: за време на експанзијата на економската активност во текот на 2000 година, фискалната политика дејствувала во правилна насока (контрациклично), одржувајќи високи буџетски суфицити, со намера да го неутрализира „прегревањето“ на економијата. Во текот на 2001 и 2002 година беше водена експанзивна фискална политика како реакција на негативниот произведен јаз, т.е. таа повторно дејствуваше контрациклично и ги неутрализираше неповолните тенденции во економската активност. Подоцна, фискалната политика имаше неутрална улога и не придонесуваше за затворање на негативниот произведен јаз во текот на 2003-2005 година. Во 2006 година, економијата навлезе во фазата на експанзија и во следните две години фискалната политика реагираше со благо затегнување (контрациклично), настојувајќи да не го попречи подемот на економијата. Најпосле, во периодот по глобалната финансиска криза, фискалната политика повторно делуваше во вистинската насока (контрациклично), давајќи силен поттик кон неутрализирање на рецесијата.

Монетарната политика, исто така, реагираше во правилна насока (рестриктивно) во текот на 2000 година, делувајќи наспроти експанзијата на економската активност. Од друга страна, за време на војната, централната банка реагираше со остра монетарна контракција, иако економијата се наоѓаше во длабока рецесија. Сепак, ваквото проциклично дејствување на монетарната политика е сосема разбирливо, имајќи го предвид режимот на фиксен девизен курс во кој оперира централната банка. Всушност, оваа епизода го потврдува сознанието дека фиксниот девизен курс поставува сериозно ограничување во однос на можноста за водење стабилизациона монетарна политика. Меѓутоа, мора да се забележи дека рестриктивната монетарна политика во текот на 2004 и 2005 година воопшто не може да се оправда, имајќи го предвид негативниот произведен јаз. Уште повеќе, централната банка започна да ја олабавува монетарната политика во годините кога економијата навлезе во зоната на позитивен произведен јаз, т.е. таа делуваше проциклично. Оттука, периодот од 2003 до 2008 година може да се оцени како период на „грешки“ во водењето на монетарната политика. Во текот на 2008 и 2009 година, централната банка повторно заведе рестриктивна насока, т.е. делуваше проциклично, но повторно, таа беше соочена со острите ограничувања кои ги поставува режимот на фиксен девизен курс. Најпосле, почнувајќи од 2010 година, монетарната политика започна да попушта (контрациклична насока), настојувајќи да се бори против негативниот произведен јаз.

На крајот од овој дел ќе го разгледаме прашањето за усогласеноста (координацијата) меѓу монетарната и фискалната политика. Во тој поглед,

за време на експанзијата на економската активност во текот на 2000 година, фискалната и монетарната политика дејствувале во иста насока (контрациклично), со намера да го неутрализираат „прегревањето“ на економијата. За време и по војната од 2001 година, монетарната и фискалната политика делуваа во спротивна насока, т.е. се однесуваа како стратегиски супститути, при што монетарната политика настојуваше да ги неутрализира ефектите од фискалната експанзија. Во периодот 2003-2005 година, фискалната политика беше неутрална, но таа не беше следена од монетарната политика, која делуваше проциклично. Потоа, во периодот до глобалната финансиска криза, фискалната политика реагираше со благо затегнување, додека монетарната политика делуваше во спротивна насока, што покажува дека тие повторно се однесувале како стратегиски супститути. Најпосле, во периодот по глобалната финансиска криза, во првите две години, двете политики повторно се однесувале како супститути, а дури од 2010 година, тие делуваат како комплементарни, водејќи политика во истата насока.

4. ЕФЕКТИВНОСТА НА МОНЕТАРНАТА И ФИСКАЛНАТА ПОЛИТИКА ВО МАКЕДОНИЈА

Анализата во претходниот дел ни овозможува само да ја согледаме насоката во делувањето на монетарната и фискалната политика (дали се контрациклични или проциклични), како и тоа дали двете политики се координирани во своите акции. Меѓутоа, кога зборуваме за улогата на економските политики во макроекономската стабилизација, подеднакво е важно да се утврди дали тие предизвикуваат ефекти врз економската активност. На пример, иако монетарната и фискалната политика делуваат контрациклично и комплементарно, нивните акции не мора да ги предизвикаат саканите резултати, ако економските политики се неефективни. Бидејќи оцената на ефективност на економските политики е сложено прашање и бара примена на софистицирана методологија, која ќе ги измери ефектите од економските политики (а тоа ги надминува амбициите на овој труд), во овој дел даваме преглед на две емпириски истражувања во оваа област.

Петревски, Тевдовски и Богоев (2013) ги анализираат ефектите на монетарната и фискалната политика во три земји од Југоисточна Европа, вклучувајќи ја и Македонија, во периодот од 2000 до 2011 година, со примена на моделот на векторска авторегресија. Притоа, нивното истражување покажува дека фискалната и монетарната политика предизвикуваат статистички значајно влијание само врз инфлацијата, но не и врз економската активност. Притоа, порастот на структурниот буџетски дефицит (рестриктивна фискална политика) предизвикува намалување на инфлацијата со одредено временско задоцнување, а исто така, и порастот на каматните стапки на централната банка влијае врз намалување на инфлацијата. Оттука, нивното истражување ја потврдува ефективност на економските политики во контролата на инфлацијата, но и нивната немоќ да влијаат врз економската активност.

Применувајќи ја истата методологија, Треновски (2013) ги анализира ефектите од монетарната и фискалната политика во Македонија во периодот кој се совпаѓа со нашата анализа. Неговото истражување покажува дека рестриктивната монетарна политика води кон брзо и остро намалување на инфлацијата и благо намалување на производството. Тоа покажува дека монетарната политика е ефективна во контролата на инфлацијата, но притоа предизвикува определени ефекти и врз економската активност, што е во согласност со тезата за размена меѓу варијабилноста на инфлацијата и варијабилноста на производството.

Од друга страна, зголемувањето на јавните расходи не ги предизвикува очекуваните (кејнзијански) ефекти врз економската активност, туку напротив, мултипликаторот на јавните расходи е негативен. Притоа, негативните ефекти од фискалната експанзија произлегуваат оттаму што таа води кон пораст на јавниот долг, зголемување на увозот и влошување на тековната сметка и намалување на девизните резерви. Тоа предизвикува реакција на централната банка, која ја затегнува монетарната политика, спречувајќи да дојдат до израз позитивните ефекти од експанзивната фискална политика.

Според тоа, трудовите кои ја испитуваат ефективноста на фискалната политика во Македонија потврдуваат дека, наспроти нејзината правилна насока (контрацикличното дејствување), фискалната политика не успева да ги постигне посакуваните ефекти во стабилизирањето на економијата. На тој начин, овие истражувања ги негираат придобивките од традиционалната (кејнзијанска) политика, т.е. тие се во согласност со предвидувањата на неокласичната теорија. Притоа, отсуството на позитивни ефекти на фискалната политика врз економската активност може да се објасни на два начина: прво, зголемената јавна потрошувачка води кон истиснување на приватната лична и инвестициска потрошувачка и второ, неповолната структура на јавната потрошувачка (малото учество на расходите кои го зголемуваат производниот потенцијал на економијата) не овозможуваат да дојдат до израз позитивните ефекти врз економската активност.

5. ЗАКЛУЧОЦИ

Предмет на овој труд е улогата на двете клучни економски политики – монетарната и фискалната политика во макроекономската стабилизација во Македонија, во периодот од 2000 до 2011 година. Конкретно, во трудот се разгледуваат две прашања: прво, насоката на економските политики во текот на деловниот циклус и второ, ефектите на економските политики врз инфлацијата и производството. Главните резултати од анализата упатуваат кон следниве основни заклучоци: во анализираниот период, фискалната политика во главно делувала контрациклично, но тоа не е случај со монетарната политика, која во одделни потпериоди била проциклична. Во поглед на интеракцијата на политиките, најчесто, монетарната и фискалната политика

делувале во спротивна насока, т.е. се однесувале како стратегиски супститути. Што се однесува до ефективноста на економските политики, тие го остваруваат очекуваното врз инфлацијата, но немаат никакво влијание врз економската активност. Оттука, трудов потврдува дека фиксниот девизен курс поставува сериозни ограничувања за можноста за водење контрациклична монетарна политика. Истовремено, наспроти нејзината правилна насока, ниту фискалната политика не успева да ги постигне посакуваните ефекти во стабилизирањето на економијата. На тој начин, трудов ги негира придобивките од традиционалната (кејнзијанска) политика.

Референци

- Agénor, P. R., and Hoffmaister, A.W. (1997), "Money, Wages and Inflation in Middle-Income Developing Countries", IMF Working Paper WP/97/174.
- Barro, R. J., and Redlick, C. J. (2011), "Macroeconomic Effects from Government Purchases and Taxes", *The Quarterly Journal of Economics*, 126(1), pp. 51–102.
- Beetsma, R. M. W. J., Debrun, X., and Klaassen, F. (2001), "Is fiscal policy coordination in EMU desirable?", *Swedish Economic Policy Review*, 8, pp. 57–98
- Bernanke, B., and Blinder, A. (1992), "The Federal Funds Rate and the Channels of Monetary Transmission", *American Economic Review*, 82(4), pp. 901–921.
- Bermanke, B., and Mihov, I. (1998), "Measuring Monetary Policy," *Quarterly Journal of Economics*, 113(3), pp. 869–902.
- Blanchard, O., Dell'Ariccia, G., and Mauro, P. (2010), "Rethinking Macroeconomic Policy", in Blanchard, O., and SaKong, I., eds., *Reconstructing World Economy*, Washington D.C.: International Monetary Fund and Korea Development Institute, pp. 25–40.
- Blanchard, O. J., and Perotti, R. (2002), "An Empirical Characterization of the Dynamic Effects of Changes in Government Spending and Taxes on Output", *Quarterly Journal of Economics*, 107(4), pp. 1329–1368.
- Caldara, D. and Kamps, C. (2008), "What are the Effects of Fiscal Policy Shocks? A VAR Based Comparative Analysis", ECB Working Paper No. 877.
- Calmfors, L. (2003), "Fiscal Policy to Stabilise the Domestic Economy in the EMU: What Can We Learn from Monetary Policy?", *CESifo Economic Studies*, 49, 3/2003, pp. 319–353.
- Cogan, J. F., Cwik, T., Taylor, J. B., and Wieland, V. (2010), "New Keynesian versus old Keynesian government spending multipliers", *Journal of Economic Dynamics and Control*, 34(3), pp. 281–295.
- Cukierman, A. (1992), *Central Bank Strategy, Credibility, and Independence: Theory and Evidence*, Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Fatas, A., and Mihov, I. (2001), "Government Size and Automatic Stabilizers: International and Intranational Evidence", *Journal of International Economics*, 55(1), pp. 3–28.
- Feldstein, M. S. (2009), "Rethinking the Role of Fiscal Policy", NBER Working Paper 14684.
- Friedman, M. (1991), "The Supply of Money and Changes in Prices and Output", in Leube, K. R., ed., *The Essence of Friedman*. Stanford: Hoover Institution Press, pp. 305–321.

- Galí, J., and Perotti, R. (2003), "Fiscal Policy and Monetary Integration in Europe", NBER Working Paper 9773.
- Giordano, R., Momigliano, S., Neri, S., and Perotti, R. (2008), "The effects of fiscal policy in Italy: Evidence from a VAR model", Bank of Italy Working Paper No. 656.
- Gordon, D., and Leeper, E. (1994), "The Dynamic Impact of Monetary Policy: An Exercise in Tentative Identification," *Journal of Political Economy*, CII, pp. 1128-1147.
- Hemming, R., Kell, M., and Mahfouz, S. (2002), "The Effectiveness of Fiscal Policy in Stimulating Economic Activity - A Review of the Literature", IMF Working Paper WP/02/208.
- Hoover, K. D., and Jordá, O. (2001), "Measuring Systematic Monetary Policy", *Federal Reserve Bank of St. Louis Review*, 83(4), pp. 113-138.
- Kuttner, K. N., and Posen, A. S. (2002), "Fiscal Policy Effectiveness in Japan", *Journal of the Japanese and International Economies*, 16(4), pp. 536-558.
- McCallum, B. T. and Nelson, E. (1998), "Nominal Income Targeting in an Open-Economy Optimizing Market." NBER Working Paper 6675.
- Méltitz, J. (1997), "Some Cross-Country Evidence about Debt, Deficits and the Behavior of Monetary and Fiscal Authorities," CEPR Discussion Paper No. 1653.
- Mountford, A., and Uhlig, H. (2005), "What Are the Effects of Fiscal Policy Shocks?", SFB 649 Discussion Paper 2005-039.
- Mundell, R. A. (1963), "Capital Mobility and Stabilization Policy under Fixed and Flexible Exchange Rates", *Canadian Journal of Economics and Political Sciences*, 29(4), pp. 475-485.
- Perotti, R. (2004), "Estimating the Effects of Fiscal Policy in OECD Countries", IGIER Working Paper 276.
- Perotti, R. (2007), "In Search of the Transmission Mechanism of Fiscal Policy", in Acemoglu, D., Rogoff, K., and Woodford, M., eds., *NBER Macroeconomics Annual 2007*.
- Petrevski, Tevdovski and Bogoev (2013), "Fiscal and monetary policy Effects in the South Eastern European Economies" (draft).
- Pujol, T., and Griffiths, M. (1998), "Moderate Inflation in Poland: A Real Story", in Cottarelli, C., and Szapáry, G., eds., *Moderate Inflation - The Experience of Transition Economies*, Washington D.C.: International Monetary Fund & National Bank of Hungary.
- Ramaswamy, R., and Sloek, T. (1997), "The Real Effects of Monetary Policy in the European Union: What Are the Differences?", IMF Working Paper WP/97/160.
- Ramey, V. A. (2011), "Identifying Government Spending Shocks: It's All in the Timing", *Quarterly Journal of Economics*, 126(1), pp. 1-50.
- Svensson, L. E.O. (1996), "Inflation Forecast Targeting: Implementing and Monitoring Inflation Targets." NBER Working Paper No. 5797.
- Taylor, J. B. (2000), "Reassessing Discretionary Fiscal Policy", *Journal of Economic Perspectives*, 14(3), pp. 21-36.
- Taylor, J. B. (2009), "The Lack of an Empirical Rationale for a Revival of Discretionary Fiscal Policy", *CESifo Forum* 2/2009, pp. 9-13.
- Треновски (2013), „Клучните макроекономски политики во услови на современата економска криза, со посебен осврт на Македонија“ (работна верзија).

ABSTRACT

In this paper we analyze the role of the two key economic policies – the monetary and fiscal policy in the macroeconomic stabilization in Macedonia, in the period between 2000 and 2011. Specifically, this paper offers an overview of two separate, but related issues: firstly, the direction of the economic policies during the business cycle, and secondly, the effects of the economic policies on the inflation and production. The main results of the analysis point towards the following conclusions: in the analyzed period, the fiscal policy was mainly counter-cyclic, which was not the case with the monetary policy, which in certain periods was pro-cyclic; the monetary and fiscal policy were often juxtaposed, i.e. they acted as strategic substitutes; in the best case, the economic policies can influence the inflation, but not the economic activity.

Key words: *monetary policy, fiscal policy, macroeconomic stabilization.*

Professional article
UDC: 338.1-055.2(497.15)

► CORRELATION BETWEEN WOMEN EMPOWERMENT AND ECONOMIC DEVELOPMENT IN KOSOVO

—
author: Hana Sahatqija

Economic development is the main factor in human development; it is the most viable way in which a society can reach its true potential and undergo transcendence out of dogmatized and patriarchal taboos like women's status in society. However, while it is possibly true that the empowerment of women can be reached through the economic development of a country, a far more cogent approach needs to be undertaken to understand the implications of such a statement and the fallacies it may involve. The subject that will be discussed throughout this paper is the correlation between women empowerment and economic development in Kosovo; specifically, the mechanisms through which we can empower women with or without the steady economic development of Kosovo.

There is incongruity amongst academics on the role of economic resources in the empowerment of women. A number of them see economic resources as a basis of power, and as such support measures that could influence the allocation of assets within the family, community and/or society at large, with the intent of advancing women's societal status and their potential to produce capital¹. Others view material resources merely as an empowering condition². The second view does not advocate for a reorganization of resources but rather stresses the significance of access to capital. Although the two above-mentioned academic views approach the issue on very dissimilar standpoints, I would say they are equally important and contributory to the issue at hand.

¹ Kapitsa, Larissa M. "Women's Economic Empowerment" EC/WSRWD/2008/EP.7, 12 November 2008

² Ibid

Whether it is women empowerment that contributes to economic growth or the other way round, either way, the inconclusiveness thereof might stimulate our growth-passionate policymakers to give more stern attention to women empowerment and perchance many hitherto incredulous feminists may approach growth more seriously.

Empowerment is a composite and versatile occurrence and its attainment may require a comprehensive and pluralistic approach in the long run in order to support and push for the discriminated contingent of society, in this case women, to acquire access to necessary skills and knowledge and/or to alter institutional mind-set and the formal scenery in order to transform the conventional allocation of power and its material resources, be that tangible or intangible. "As the process of gaining skills, developing consciousness and making decisions takes place within the structural constraints of institutions and discursive practices, the removal of the social barriers constraining the access of power-deprived social groups to power and resources requires organized collective action."³ To function, this collective action has to be implemented throughout society, in all its facets and spheres. Economic development, especially in a new country like Kosovo, pending on the performance of apposite institutions, can take quite a while; while we, as a society, cannot afford to wait for the economic development of Kosovo to flourish in order to have emancipation of women set off, at least in spheres of life where we can influence it even before economic development starts affecting our life quality.

There are two methods through which positive effect on growth functions, from the perspective of women empowerment: "The direct route is via the market and the expanded pool of talent that results from increasing numbers of women with higher levels of education"⁴, which would result in the increase of the human resource potential injected in the economy; as the World Bank has been continuously pinning that gender equality is smart economics⁵. "The indirect route is via the family and reflects the positive effect of women's education and employment on the next generation of workers, parents and citizens."⁶ Several studies⁷ conclude that women, compared to men, are much more prone to the utilization of resources as a mean of supporting and advancing child care, schooling, and nourishment, as such narrowing the gender gap.⁸

³ Ibid.

⁴ Kabeer, Naila "Women's economic empowerment offers a win-win scenario", *The Guardian Press*. November 6, 2012

⁵ Gender Equality as Smart Economics: A World Bank Group Gender Action Plan (Fiscal years 2007–10) September, 2006

⁶ Kabeer, Naila "Women's economic empowerment offers a win-win scenario", *The Guardian Press*. November 6, 2012

⁷ Some studies include: Kabeer, Naila, "Reversed Realities: Gender Hierarchies In Development Thought". 1994 New York: Verso; Kahn, A., & E.I. Bender . Social Development Issues 9 (2): 4-13 1984; Pigg, Kenneth E. "Three Faces of Empowerment: Expanding the Theory of Empowerment in Community Development", *Journal of the Community Development Society* Vol. 33, Issue 1, 2002. Page 107; Lukes, S. "Power: A Radical View". 1974 New York and London: The MacMillan Press, LTD; Maton, K.I. (1988), and Parpart, Jane L., Shirin M. Rai, and Kathleen Staudt "Rethinking Empowerment: Gender and Development in a Global/Local World". 2002 Routledge. London.

⁸ Kabeer, Naila "Resources, Agency, Achievements: Reflections on the Measurement of Women's Empowerment", *Berkley University Press*. Fall 1999

"The evidence for the reverse relationship – that economic growth leads to greater gender equality – is far weaker, less consistent and sometimes negative. While this might appear counterintuitive, it reflects the fact that the forces that give rise to affluence are not necessarily the same forces that give rise to gender equality."⁹

While some might argue that it is only through economic development that women achieve empowerment, I believe that there are other factors to this situation. There are a number of countries with a very high economic development but with a very conservative society where empowerment of women is not high on political priority lists; so in the end, it all boils down to the mentality of the population. We have several examples around the globe, for instance, Saudi Arabia and Ghana. Saudi Arabia boasts a per capita GDP of \$16,423 in 2010¹⁰, as such being one of the most affluent countries in the world; nonetheless, it is ranked 131 out of 135 countries in the World Economic Forum's 2012 Global Gender Gap Report¹¹. Ghana, on the other hand, with a per capita GDP of only \$1,319¹² in the same year, ranked 70¹³. This is a concrete example of how economic development may be irrelevant when it comes to gender equality and women empowerment. There is also the example of south-eastern Asia: China, with a growth of 10.6%¹⁴ and India with a growth of 9.6%¹⁵ rank lower or similarly in the World Economic Forum's 2012 Global Gender Gap Report (61 and 113 respectively)¹⁶, compared to Bangladesh that has a growth of only 6.1%¹⁷ and ranks 69th¹⁸.

The route to changing a culture is tough and burdensome and the results can look vague initially, but one should strive in various forms and not give up because it is half of the population of any country we are talking about. Some people might consider the pleas for equality and empowerment of women futile and anachronistic, however, I'd draw the attention to the suffrage rights of women not so long ago; it took decades of seemingly futile attempts and protests in all western civilizations, but finally, women got the right to vote. I'd like to consider this analogy, when reflecting on the issue of the attempts to change the mentality and involve women socially. In an ambivalent and embryonic country undergoing extensive transformation for the past years, in Kosovo, if we are confident we can transform mass mentality from communism to democracy, I'm baffled at the resistance one faces when attempting to change this country's mentality towards women's status!!! There is a huge opposition – both open and hidden - to any targeted attempt to offer support for women empowerment, here counting some significant women

⁹ Kabeer, Naila "Women's economic empowerment offers a win-win scenario", *The Guardian Press*. November 6, 2012

¹⁰ CIA World Factbook

¹¹ World Economic Forum's 2012 Global Gender Gap Report

¹² CIA World Factbook

¹³ World Economic Forum's 2012 Global Gender Gap Report

¹⁴ CIA World Factbook

¹⁵ Ibid.

¹⁶ World Economic Forum's 2012 Global Gender Gap Report

¹⁷ CIA World Factbook

¹⁸ World Economic Forum's 2012 Global Gender Gap Report

in power structures. The status of women has far-reaching consequences and produces fundamental political and economic changes so we should not allow any sinking further into the myopia a complex transition can bring but rather be open to the transformation.

Steps to be taken in order to empower women in Kosovo are assorted:

Quotas in politics: a measure such as a political quota will increase diversity among the background of women elected, raise awareness to women's issues in policy-making, alter the gendered nature of the public sphere, and enthuse female voters to become more socio-politically involved; Policy-making would budge as a result of women's distinctive policy precedence and, by allowing novel perspectives into policy debates, enhanced democratic legitimacy and good governance would be fostered. By encouraging women to participate in politics and business through quota introduction, the country may legitimize women as political and economic actors, modifying traditional gendered views. Exposure to female leaders as a result of quotas can abate gender stereotypes, as well as eradicate negative bias in how the performance of female leaders is perceived among male constituents.

Comprehension and knowledge about the nature of the progress and changes (and their limits) in gender equality in Kosovo needs to be more extensively spread and publicly discussed through capacity building, support groups and awareness raising. Such strategies cannot be solely inward-looking though, work aimed at raising awareness and changing behavioral patterns needs to be understood contextually and aim to continually combine a more methodical analysis of structural inequality into such processes. The concept of women's empowerment is inherently complex and poses substantial measurement challenges; as has been the case with other concepts, sustained efforts as analysis and refinement are necessary for moving the measurement agenda forward. This is where local and international NGOs play a big and important role. Women empowerment cannot be addressed as a simplistic understanding of one-dimensional power that functions outside a composite set of micro-power struggles, associations, demonstrations, and colloquies, but rather as part of a whole bigger picture.

The range of immediate actions to be taken in order to improve the position of women in society is vast and one could elaborate extensively, however, in my opinion, the above-mentioned are of outmost and instant importance.

"Men and women must be able to share in the benefits of growth rather than finding themselves competing for scarce and poorly paid jobs in a shrinking labor market. We might want to revise the World Bank's catchphrase into something less instrumental: gender equality may be smart economics but it also offers the promise of more human-centered growth."¹⁹

On an ending note, I'd like to point out that the common social antagonism which has captured our public life today, engendered through the force of divergent and

¹⁹Stenhammer, Anne F. "Still a long journey for women", *The Washington Times*. November 14, 2012

contradictory interests, will collapse to pieces when the reformation of our social life, based upon the principles of gender justice, shall have become a reality.

Bibliography:

CIA World Fact Book Publications. Government of the United States of America <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/>

Gender Equality as Smart Economics: A World Bank Group Gender Action Plan (Fiscal years 2007–10) September, 2006 <http://siteresources.worldbank.org/INTGENDER/Resources/GAPNov2.pdf>

Kabeer, Naila "Resources, Agency, Achievements: Reflections on the Measurement of Women's Empowerment", *Berkley University Press*. Fall 1999 http://josiah.berkeley.edu/2007Fall/ER275/Readings/DP3/kabeer-dev_ch-99.pdfKabeer, Naila "Women's economic empowerment offers a win-win scenario", *The Guardian Press*. November 6, 2012. <http://www.guardian.co.uk/global-development/poverty-matters/2012/nov/06/women-economic-empowerment-win-scenario>

Kabeer, Naila, "Reversed Realities: Gender Hierarchies In Development Thought". 1994 New York: Verso; <http://www.jstor.org/discover/10.2307/1154379?uid=2681840&uid=3737464&uid=2129&uid=2&uid=70&uid=4&uid=62&sid=21102359875457>

Kahn, A., & E.I. Bender . *Social Development Issues* 9 (2): 4-13 1984; <http://vps.stanleyfoundation.org/initiatives/eenk/papers/Weingartner.pdf>

Kapitsa, Larissa M. "Women's Economic Empowerment" EC/WSRWD/2008/EP.7, 12 November 2008

Lukes, S. "Power: A Radical View". 1974 New York and London: The MacMillan Press, LTD; http://www.webasa.org/Pubblicazioni/Lorenzi_2006_2.pdf

Maton, K.I. (1988), and Parpart, Jane L., Shirin M. Rai, and Kathleen Staudt "Rethinking Empowerment: Gender and Development in a Global/Local World". 2002 Routledge. London.

Pigg, Kenneth E. "Three Faces of Empowerment: Expanding the Theory of Empowerment in Community Development", *Journal of the Community Development Society* Vol. 33, Issue 1, 2002. Page 107; <http://www.actlocallywaco.org/wp-content/uploads/2011/05/Three-Faces-of-Empowerment.pdf>

Stenhammer, Anne F. "Still a long journey for women", *The Washington Times*. November 14, 2012 <http://communities.washingtontimes.com/neighborhood/indian-journal-seeking-balance-india/2012/nov/14/anne-f-stenhammer-still-long-journey-human-rights/>

World Economic Forum: The Global Gender Gap Report 2012 <http://www.weforum.org/reports/global-gender-gap-report-2012>

РЕЗИМЕ

Овој труд ги обработува многубројните фактори кои влијаат врз еманципацијата на жените во социјалната, политичката и економската сфера, генерално земено, а потоа ги разгледува и специфичните состојби во Косово во врска со ова прашање. Главната мисла-водилка во овој труд препознава дека главниот и најзначаен фактор за еманципација на жените во општеството е нивното учество на пазарот на трудот, што значи дека жените треба да станат фактор за одлучување и дел од една сфера од животот која е неспорно јавна и политичка – имено, работата – со цел да се оствари превото за политичко влијание во таа сфера. Овој труд понатаму елаборира дека иако ова е неопходен фактор за учество на жените во општествениот живот, сепак не е доволен. Покрај ова, има други подолгорочни дејствија, како и мерки кои даваат резултат веднаш, кои може да се воведат во одредено општество за да се предизвика позитивно влијание. Долгорочни мерки кои треба да се преземат се правната инфраструктура, имено, квотите во политиката и одборите на малите и средните претпријатија, како и проширеното вклучување на локални и меѓународни НВО-и кои се спремни и способни преку капацитетни ресурси да влијаат врз културата и општеството во целост. Правните мерки, во суштина, менуваат повеќе основни димензии на општеството отколку што се мисли, т.е. културата, и/или во подлабока основа, структурата на производство, а токму ова ја преставува фасадата на овој труд кој го опфаќа пред сè уделот на Косово во сето ова.

Стручна статија
УДК: 336.226.14(497.7)

► **ВОВЕДУВАЊЕ РАМЕН ДАНОК КАЈ ПЕРСОНАЛНИОТ ДАНОК НА ДОХОД – ПРИДОБИВКИ ИЛИ ЗАГУБИ ЗА МАКЕДОНСКАТА ЕКОНОМИЈА?**

—
автор: Билјана Чавкоска

Everything should be made as simple as possible, but not one bit simpler

Albert Einstein

КАКОВ Е ДАНОЧНИОТ СИСТЕМ НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА?

Даноците се основен финансиски инструмент за приходи на државата преку кој се намируваат расходите со цел да ги извршува обврските кои произлегуваат од највисокиот конститутивен акт на една држава Уставот.¹ Даноците не се единствен приход на државата, но се особено важни за нејзиното функционирање. Затоа, државите уживаат суверено право да ја креираат фискалната политика и да пропишуваат даноци. Различни држави имаат различни даночни системи со помал или поголем број даноци.

Република Македонија по осамостојувањето предвиде поголем број даноци, во групата непосредни и посредни даноци. Иако правната регулираност на даноците премногу често претрпува промени, најголемите измени се случиле во 2006 година, со

¹ Владимир Пивоваров, Ненад Богданоски, Финансиско право, ФОН Универзитет, 2007, str.93

ведувањето на рамниот данок. Рамниот данок подразбира пропишување една даночна стапка за персоналниот данок на доход и данокот на добивка. Со овие измени, даночната стапка кај персоналниот данок на доход и данокот на добивка изнесуваше 12% во 2006, односно 10% во 2007 година, а таа даночна стапка се задржа до денес. Ваквите мерки во доменот на фискалната политика се презедоа со цел за зголемување на странските директни инвестиции и подобрување на бизнис климата во државата. Вакви даноци се применуваат и во дел од државите кои влегоа во Европската Унија со последните проширувања. Естонија применува ваков данок од 1994 година, Литванија и Латвија нешто подоцна. Во држави како Бугарија, Романија и Русија, кои го применуваат рамниот данок, владата одлучува за една даночна стапка која се применува на сите обврзници без никакви отстапки.²

ШТО СЕ ОДАНОЧУВА СО ПЕРСОНАЛНИОТ ДАНОК НА ДОХОД?

Согласно со Законот за персонален данок на доход³, во член 3 се пропишува дека доходот што подлежи на оданочување го сочинуваат следниве видови приходи остварени во земјата и во странство:

- 1) лични примања;
- 2) приходи од самостојна дејност;
- 3) приходи од имот и имотни права;
- 4) приходи од авторски права и права од индустриска сопственост;
- 5) приходи од капитал;
- 6) капитални добивки;
- 7) добивки од игри на среќа и други наградни игри; и
- 8) други приходи.

На оданочување подлежат сите приходи од став 1 на овој член што се остварени во пари, хартии од вредност, во натура, или во некој друг вид. Во член 6, пак, Законот ги дава основите по кои одредени приходи не подлежат на оданочување во текот на календарската година.

Обврзник на данокот на доход е:

- секое физичко лице – резидент на Република Македонија за доходот што го остварува во земјата и во странство;
- нерезидент на Република Македонија – граѓанин кој остварува приход на територија на Република Македонија;
- трговец-поединец;

² <http://www.buzzle.com/articles/progressive-tax-vs-flat-tax.html>

³ Пречистен текст на Законот за персонален данок на доход, официјална страна на Министерството за финансии на Република Македонија, www.finance.gov.mk

- граѓанин кој се занимава со земјоделство, занаетчиска дејност и лице кое врши услуги или слободно занимање кое не се смета за трговец (нотари, адвокати, извршители, професори, уметници, свештени лица и сл.);
- граѓанин кој непријавено врши дејност и остварува приходи што подлежат на оданочување.⁴

Резидент, во смисла на овој Закон, е физичко лице кое на територијата на републиката има постојано живеалиште и престојувалиште. Тој има престојувалиште ако на територијата на републиката престојува непрекинато или со прекини 183 или повеќе дена во кој било 12-месечен период. Имајќи ја предвид погорецитираната дефиниција на поимот резидент на Република Македонија, се издвојуваат две проблематични прашања: Најпрво, како се пресметува непрекинат престој во Република Македонија и дали постои соодветна поврзаност на надлежните институции за таа цел и како се изразува намерата на резидентот да престојува на територијата на Република Македонија?⁵

Утврдувањето и наплатата на данокот на доход го врши Управата за јавни приходи, доколку со овој Закон не е определено поинаку. Органот за јавни приходи го утврдува данокот врз основа на податоците во даночната пријава на обврзникот, деловните книги што ги води обврзникот, службените податоци што ги прибавил органот преку контрола, врз основа на други податоци и докази до кои ќе дојде во постапката за утврдување на данокот. Органот за јавни приходи води регистар на обврзниците на данокот на доход со податоци што се од значење за утврдување на даночната обврска. Обврзникот на данокот на доход е должен да поднесе годишна даночна пријава за доходот што го остварил, освен ако со Законот за персонален данок на доход не е одредено поинаку.

Органот за јавни приходи најдоцна до 31 декември секоја година, со јавна покана ги повикува обврзниците да поднесат даночна пријава. Обврзникот на данокот на доход е должен да поднесе годишна даночна пријава за остварениот доход по истекот на годината за која се утврдува данокот, најдоцна до 15 март наредната година. Обврзникот кој остварува приходи од самостојна дејност и кој води деловни книги е должен да поднесе годишна пресметка за искажаниот финансиски резултат и даночен биланс. Обврзникот кој во текот на годината остварува само приход од плата и пензија, односно само приход од земјоделска дејност или само приходи од самостојна дејност, не е должен да поднесува годишна даночна пријава. По исклучок, обврзникот кој остварува лични примања од странство, како и обврзникот кој остварува лични примања од дипломатски, односно конзуларни претставништва на странски држави, претставници и службеници на такви претставништва кои уживаат дипломатски

⁴ Види во Информативниот просpekt за примена на персонален данок на доход, Управа за јавни приходи на Република Македонија, официјална страна www.ujp.gov.mk

⁵ Повеќе за ова види кај д-р Билјана Чавкоска, м-р Сејдефа Џафче, Одбегнување на двојно оданочување на македонските работници, стр. 369 во Деловно право бр.25, Здружение на правници на Република Македонија

имунитет и кој сам го утврдува и го уплатува данокот, должен е да поднесува годишна даночна пријава.

Органот за јавни приходи со решение го утврдува годишниот данок на доход врз основа на податоците од даночната пријава, деловните книги и другите податоци кои се од значење за утврдување на даночната обврска. Законот за персонален данок на доход пропишува дека лицето кое во својство на одговорно лице кај правното лице, а заради стекнување поголема имотна корист или вредност за себе или за некој друг, при исплатата на личните примања и другите приходи на кои данокот се плаќа по одбивка, не го пресмета и не го уплати данокот на соодветната сметка, ќе се казни за кривично дело со казна затвор од шест месеци до пет години и со парична казна. Ако износот на обврската од ставот 1 на овој член е значителен, сторителот ќе се казни со затвор од најмалку четири години и со парична казна. Ако делото од ставот 1 на овој член го стори правно лице, ќе се казни со парична казна.⁶ Законот пропишува и парични казни за даночните обврзници кои нема да пријават данок или неуредно ги водат деловните книги.

Управата за јавни приходи директно учествува во месечните контроли на наплата на персоналниот данок на доход. Уплатата на бруто-плата, која вклучува плата, придонеси и персонален данок на доход, се врши користелот на платниот промет кај кој обврзникот за пресметка и уплата има сметка, на посебен образец кој го издава Управата за јавни приходи. Уплатата на придонесите и персоналниот данок се врши во парична форма. Рокот на уплата на придонесите и персоналниот данок е денот на исплаќањето плата или дел од плата, надоместок на плата, пензија, односно друг паричен износ. Како ден на исплата на платата или дел од плата, пензија, односно друг паричен надоместок, е рокот на доспеаност за плаќање на социјалните придонеси и персоналниот данок на доход. Доколку платата, надоместокот на платата, пензија или друг паричен надоместок не се исплатени, рокот на доспеаност за плаќање на социјалните придонеси е 15. во тековниот месец за претходниот месец. Овие одредби произлегуваат од член 109 од Законот за работни односи⁷, во делот за обврските на работодавачот за исплата на плата.

ШТО СЕ ПОСТИГНА СО ВОВЕДУВАЊЕТО РАМЕН ДАНОК КАЈ ПЕРСОНАЛНИОТ ДАНОК НА ДОХОД?

Пред воведувањето на рамниот данок, персоналниот данок на доход имаше прогресивни стапки за оданочување – прогресивни даночни стапки од 15% за доход до 30.000 денари и 18% за приходи над 30.000 денари. Притоа, повисоката даночна стапка се применува за поголеми приходи, додека помалата даночна стапка се применува за помали приходи.

⁶ Види член 143 а од Законот за персонален данок на доход

⁷ Закон за работни односи, Службен весник на Република Македонија бр.13 од 23.1.2013

Она што се доби како предност за македонската економија со воведувањето на рамниот данок за персоналниот данок на доход е едноставноста во однос на пресметувањето на данокот. Ова се смета за главна предност на рамниот данок. Со тоа, значајно се поедноставува работата на Управата за јавни приходи како орган надлежен за собирање на приходите од даноците. Воедно, поедноставниот начин на пресметка на данокот придонесе да се зголеми бројот на даночните обврзници кои го пријавуваат и го плаќаат персоналниот данок на доход. Статистичките анализи покажуваат дека, почнувајќи од 2007 година, кога започна да се применува рамниот данок, расте бројот на даночните обврзници, како и бројот на даночните пријави кои се поднесуваат. Согласно со статистичките податоци од Управата за јавни приходи на Република Македонија, бројот на даночни пријави за персоналниот данок на доход изнесува 19.447 даночни пријави во 2006 година, за да достигне бројка од 160.293 во 2010 година, односно 174.032 во 2011 година.⁸ Околу 177.000 годишни даночни пријави за персонален данок од доход биле поднесени во Управата за јавни приходи во законскиот рок, до 15 март 2013 година. Оваа година има за 3-4 илјади пријави повеќе од лани, кога 174.000 граѓани пријавија дека, покрај редовните примања од плата и од пензија, имаат и други приходи. Половината од вкупниот број пријави се поднесени во Скопје.⁹ Со зголемувањето на бројот на даночните обврзници, кај персоналниот данок на доход се зголемуваат и приходите што се наплатуваат по основа на овој Закон. Така, за 2012 година, Управата за јавни приходи наплатила 9.553 милиони денари од персоналниот данок на доход, споредено со 2011 година, кога пријавиле 9.513 милиони денари, односно 8.872 милиони денари во 2010 година.¹⁰

Воведувањето рамен данок влијае и на намалување на невработеноста во државите во кои се воведува. Ова, пред сè, се поврзува со интересот на работодавачите да го зголемат бројот на работници заради намалениот данок што го плаќаат за своите вработени. Во случајот со Република Македонија, висока е стапката на невработеност, и сите мерки што се преземаат се значајни за намалување на невработеноста. Ако се направат анализи на бројот на невработени лица од 2007 до 2012 година, по воведувањето на рамниот данок се бележи намалување од 357.166 невработени во 2007, до 281.144 невработени во 2012 година.¹¹ Секако, за ваквото намалување влијаат и други мерки, со што не може да се извлече апсолутен заклучок дека рамниот данок е единствениот фактор за ваквата состојба.

Воведувањето рамен данок влијаеше и на зголемување на странските директни инвестиции во државата во периодот по 2007 година. Со воведување рамен данок, практично се мотивираат странските инвеститори да отвораат

⁸ <http://www.ujp.gov.mk/mk/naplata/category/912>

⁹ <http://utrinski.com.mk/default.asp?ItemID=3EAE8B655A312B4B8BDFD24A92018FAB>

¹⁰ <http://www.ujp.gov.mk/mk/naplata/category/246>

¹¹ Бројката на невработени од 2007-2012 изнесува 357.166, 343.363, 341.295, 321.341, 281.144. Податоци преземени од Агенција за вработување на Република Македонија, www.avrm.gov.mk

нови бизниси на територијата на Република Македонија, со оглед на тоа што и персоналниот данок на доход и данокот на добивка се оданочуваат со ниска даночна стапка од 10%. Во таа смисла, позитивен ефект постигна и потпишувањето меѓународни договори за избегнување на двојното оданочување. Република Македонија има потпишано вакви договори со поголем број држави.¹² Со тоа практично се регулира одбегнувањето на двојното оданочување, освен со држави со кои немаме потпишано вакви договори. Во таква ситуација, Законот за персоналниот данок на доход во член 13 регулира дека заради одбегнување на двојното оданочување, на обврзникот му се намалува пресметаниот данок на доход за износот на платениот данок на доход во друга држава најмногу до износот што би се добил со примена на даночната стапка од 10% на овој Закон. Слична одредба содржи и Законот на данокот на добивка, член 37, со кој се регулира дека на обврзник-резидент на републиката, кој на добивката што е остварена со работа во странство платил данок во друга држава, му се намалува пресметаниот данок во земјата за износот на данокот на добивка платен во странство, а најмногу до износ на данокот што би се добил со примена на даночната стапка. Даночниот обврзник кој остварува приходи во странство, доставува соодветен доказ за платениот или задржаниот данок од надлежен даночен орган на странската држава.

Од друга страна, пак, со воведувањето на рамниот данок практично се казнуваат државјаните кои имаат помали приходи во државата. Иако ниеден метод на оданочување не е идеален, повеќе од 80% од економистите во Соединетите Американски Држави се со мислење дека прогресивниот данок е корисен за економијата наспроти рамниот данок.¹³ Со прогресивниот данок државјаните се чувствуваат еднакви и посреќни со оглед на тоа што оние коишто повеќе заработуваат, повеќе ѝ плаќаат на државата за приходите со кои располагаат. Со тоа, рамниот данок на долг рок може да предизвика револт кај државјаните и незадоволство од водењето таква фискална политика која ја зголемува нееднаквоста во услови на економска криза.

ЗАКЛУЧОК

Република Македонија од 2007 година го вовеле рамниот данок за персоналниот данок на доход и данокот на добивка со даночна стапка од 10%. Пред да се вовеле рамниот данок, се применуваа прогресивни даночни стапки во зависност од висината на приходот. Со воведувањето рамен данок, по 2007 година како главни придобивки за македонската економија може да се издвои зголемувањето на бројот на даночните обврзници, согласно со статистичките податоци на Управата за јавни приходи, зголемување на странските директни инвестиции и зголемување на бројот на работни места во услови на економска криза. Рамниот данок е едноставен за пресметка и

¹² Министерство за финансии на Република Македонија, <http://www.finance.gov.mk/node/38>

¹³ <http://www.buzzle.com/articles/progressive-tax-vs-flat-tax.html>

наплата од државните институции, за разлика од прогресивното оданочување. Значајно, во таа насока, е потпишувањето на договорите за избегнување на двојното оданочување на Република Македонија со поголем број држави, со што директно се избегнува двојната наплата на данокот. Сепак, со воведување рамен данок кај персоналниот данок на доход, ваквите придобивки се на краток рок. На долг рок, рамниот данок ќе предизвика револт и незадоволство кај државјаните кои имаат помали приходи бидејќи, за разлика од останатите кои имаат поголеми приходи, ним им остануваат помалку средства за основните потреби по наплатата на данокот. Воедно, преку рамниот данок, со примена на иста даночна стапка без оглед на висината на приходите на даночниот обврзник, државата се откажува од дополнителни средства кои би се слеале во државниот буџет. Со тоа, воведувањето рамен данок на долг рок го доведува во прашање принципот на еднаквост и се чини дека уште повеќе ќе придонесе за раслојување на македонските граѓани.

ABSTRACT

This article aims to analyze the implementation of the flat tax for Macedonian economy. Regarding this, special emphasis is put on the personal income tax and avoiding double taxation in order to increase the foreign investments in the Republic of Macedonia. For the foreign investors the taxation plays important role in deciding in which country they will invest the capital. In this direction, Republic of Macedonia has made significant changes by implementing the changes in the national laws on taxation. The double taxation problem arises when the two countries impose the tax jurisdiction, so concrete measures are necessary to avoid this situation. The author of the article aims to give an overview of the current practices such as future perspectives for the economy. The author also analyzes the role of the Revenue service in collecting the personal income tax.

Стручна статија
УДК: 336.5(564.3)

► КИПАРСКАТА ДОЛЖНИЧКА КРИЗА: ПРИЧИНИ И ПОСЛЕДИЦИ

автор: Весна Мицајкова

ВОВЕД

Глобалната светска финансиска криза од 2007/08 година ја зафати и Европа и е една од основните причини за појава на европската должничка криза, односно финансиската криза на еврозоната. Европската должничка криза е тековна финансиска криза која предизвика тешкотии или неможност одредени земји-членки на еврозоната да го отплатат или да го рефинансираат јавниот долг без надворешна помош. Кризата зафати повеќе земји: Грција, Ирска, Португалија, Шпанија, Кипар, Словенија. Институциите на ЕУ подготвуваат пакети за помош на задолжените земји, кои покрај финансиска помош, опфаќаат и барања за реформи кои треба да ги спроведе државата што добива помош. Задолжителна одредба на секој пакет е дел од средствата кои ѝ се потребни, земјата да ги обезбеди од сопствени извори. Секој пакет за помош има и одредена цел која треба да ја оствари во интерес на „општото“ добро. Кризата во секоја поединечна земја има свои специфичности, а особена специфичност има пружената помош од ЕУ. Целта на овој текст е да даде преглед на кризата на Република Кипар, нејзините причини, можните решенија и ефектите.

ПРИЧИНИ ЗА КРИЗАТА

Кипар е европска држава која станала членка на Европската Унија во 2004 година, а го прифатила еврото како национална валута во 2008 година. Со влезот во ЕУ, економијата на Кипар започнува да расте со динамична стапка на пораст. Движечка сила на кипарската економија во периодот од 2004 до 2008 година е порастот на потрошувачка на приватниот сектор.

Порастот на потрошувачката моќ на населението, која се зголемувала во услови на константни плати, се должи на зголеменото задолжување на населението во кипарските банки. На крајот од 2008 година, кипарските домаќинства се високо задолжени, потрошувачката на приватниот сектор е повисока за околу 20% од 2004 година, инвестициите во станбена изградба и профитабилноста на банките се исклучително високи, и дефицитот на билансот на плаќања е неодржлив.¹

Во текот на добрите години, банкарскиот сектор на Кипар доживува рапиден пораст. Во 2011 година ММФ известува дека активата на кипарските банки, која ги вклучува сите дадени заеми, изнесувала 835% од годишниот БДП, од кои 160% од БДП отпаѓа на заеми кон грчки должници.² Изложеноста на Кипар кон Грција особено се зголемува и со големата инвестиција на кипарските приватни банки во грчки обврзници. Кризата во Грција и одлуката на ЕУ за нејзиното решавање му нанесува огромен удар на кипарскиот банкарски систем. ЕУ во октомври 2011 година донесува одлука дел од средствата од вториот пакет за помош на Грција, кои Грците треба да ги обезбедат од сопствени извори, да се обезбедат преку 50% -тен отпис на вредноста од обврзниците на грчката Влада. Тоа значело дека кипарските банки ќе изгубат 50% од средствата што ги инвестирале на грчкиот финансиски пазар, а реалната загуба достигнала и повисок износ од 75% од вредноста на обврзниците.³

Кипарските банки стануваат неликвидни, а државата нема средства да им обезбеди ликвидност. Европскиот комесар за економски и монетарни прашања, Оли Рен, при едно обраќање кон Европскиот парламент, изјавува дека неликвидноста на кипарските банки е резултат на слабите практики за менаџмент на ризикот и неадекватниот супервизорски надзор, кој обезбедил премногу концентрирана ризична изложеност. Проблемите на кипарските банки се предизвикувачи и на останатите економски проблеми со кои се соочува Кипар (рецесија, невработеност, дефицит во билансот на плаќања), а не обратно.⁴ Но, секако дека проблемите на Кипар би биле значително помали доколку ЕУ нашла некое друго решение за решавање на грчкиот проблем.

МОЖНИ РЕШЕНИЈА

Кипар се соочува со ситуација во која, без финансиска инјекција, банкарскиот систем е осуден на пропаст, а пропаѓањето на банкарскиот систем би водело кон банкрот на државата и веројатен излез од еврозоната. Кипарската Влада се обраќа кон институциите на ЕУ со барање за помош. Еврогрупата, институција на ЕУ која е задолжена за прашања во врска со заедничката валута, му понудува пакет за помош на Кипар, кој вклучува барања за структурни реформи, фискални реформи, имплементација на процедури за спречување

¹ Trimikliniotes, Nikos: *The Beginning of the END of the Eurozone?*, Global Research, March 26, 2013.

² BBC: *Q&A: Cyprus deal*, BBC News Business, 28 March 2013.

³ Higgins, Andrew and Alderman, Liz: *Europeans Planted Seeds of Crisis in Cyprus*; The New York Times, 26 March 2013.

⁴ http://www.ekathimerini.com/4dcgi/_w_articles_wsite1_1_17/04/2013_494311

на перење пари, приватизација на јавниот сектор, намалување на активата од банкарскиот сектор до ниво на просекот на ЕУ итн.⁵ Што се однесува до финансиските средства кои Кипар треба да ги обезбеди од сопствени извори, предлогот на ЕУ за прибирање на тие средства е преку оданочување на банкарските депозити. Првичниот предлог е да се оданочат вкупните депозити во банките, независно дали тие се покриени со осигурување или не.

Предлогот на ЕУ за воведување данок на банкарските депозити е шокантен и скандалозен поради две причини. Со овој предлог ЕУ, која со финансиската криза особено ја актуализира проблематиката за осигурување депозити и ја потенцира важноста на осигурувањето депозити како инструмент за одржување финансиска стабилност, потполно го уништи кредибилитетот на осигурувањето депозити. Сите напори што Европа ги вложуваше со промените во регулативата за осигурување депозити да ја поврати и да ја зајакне довербата на јавноста во банкарскиот систем, со овој предлог паднаа во вода. Втората причина за шокантноста на предлогот е поддршката на ЕУ за конфискација на банкарските депозити, што во суштина е данокот на депозити. Класичното банкарство се базира на довербата на депонентите во сигурноста на нивните депозити во банките, во што јавноста постојано е убедувана. Со оваа одлука се уништува пропагираната „светост“ на банкарските депозити, а депонентите се ставаат во позиција на обични кредитори на финансиската институција.

И населението на Кипар и пошироката јавност го изразија својот револт кон понуденото решение, а европските институции, угледувајќи ја неговата социјална и политичка неприфатливост, извршија измени со поштедување на осигурените депозити од оданочување. Оданочувањето со новиот предлог ги зафаќа само депозитите со вредност над осигурителното покритие од 100.000 евра, но сега овие депозити се обременети со повисока стапка на данок. Вкупните депозити во кипарските банки изнесуваат 93,8 милијарди евра⁶, од кои 31 милијадра евра се со руско потекло: 12 милијарди се средства кои им припаѓаат на руските банки, а 19 милијарди на руските компании и приватни лица⁷. Најголема загуба од предложената мерка на ЕУ би имала Русија, поради што Кипар се обраќа за помош кон руската Влада. Но, и покрај ризикот од големи материјални загуби, Русија не го спасува Кипар, со што, според првиот потпретседател на руската Влада, Игор Шувалов, Русија остварува голема репутациска добивка и потврдува дека рускиот банкарски систем е многу постабилен од европскиот.⁸

Во недостаток на сопствени средства и одбиен од руската Влада, Кипар речиси нема друг избор освен да го прифати предлогот од ЕУ, односно од Големата

⁵ Eurozone Portal: *Eurogroup Statement on Cyprus*, March 16, 2013, available at <http://eurozone.europa.eu/newsroom/news/2013/03/eg-statement-cyprus-16-03-13/>, accessed on 09.03.13.

⁶ Гошев, Петар: *Фелтон – Кипар - Уште една лекција (1)*, Утрински весник од 02.05.2013, достапно на <http://www.utrinski.com.mk/default.asp?ItemID=2A5040C686BF4C4B942347AADDD868C8>, пристапено на 10.05.13.

⁷ Дуз, Сергеј: *Политики аспект кипарске кризе*, Глас Русије од 26.03.2013, достапно на http://serbian.ruvr.ru/2013_03_26/Politichki-aspekt-kiparske-krize/, пристапено на 10.05.13.

⁸ Ibid.

тројка (ЕУ, ЕЦБ и ММФ). Основен проблем на тој предлог е што го уништува моделот на функционирање на кипарската економија, кој се базира на банкарските и финансиските услуги и туризмот. Успешноста на банкарскиот и финансискиот сектор на Кипар се должи на офшор-средства, ниски даноци и на големите можности за даночна евазија и перење пари. По пропаѓањето на Бејрут, како главен финансиски сектор во раните 80-ти години на минатиот век, добрата географска положба на Кипар, добрите односи со арапските соседи и источниот блок, а понатаму и распаѓањето на СССР, му овозможува на Кипар да се развие како доминантен финансиски и офшор-центар. По влезот во ЕУ во 2004 година, Кипар, со данокот од 10% за меѓународните компании, успева успешно да се бори со затекнатата конкуренција за даночна евазија на европскиот пазар (Лихтенштајн, Гибралтар, Луксембург и Британските острови).⁹ Предлогот на ЕУ значи крај на економскиот модел на Кипар и тешки последици врз кипарската економија со продолжување на рецесијата, понатамошен пораст на невработеноста, социјални проблеми и слично.

Доколку Кипар не го прифати предлогот на ЕУ, банкарскиот систем без ликвидни средства дефинитивно би пропаднал, а економијата би западнала во катастрофална криза. За да го поткрене стопанството, државата би морала да го напушти еврото за да почне да печати сопствени пари со кои ќе им обезбеди ликвидност на банките. Од друга страна, новововедената валута би имала пониска вредност од еврото, што ќе му даде конкурентна предност на кипарскиот извоз. Но, дали Кипар има што да извезува? По пропаѓањето на банкарскиот систем, може да бара извозен потенцијал во туризмот, но постои голема веројатност и туризмот да опадне, доколку Русите во знак на протест го избегнуваат овој остров. Економска можност претставува и експлоатацијата на новооткриените извори на природен гас, но и во оваа област постојат големи ограничувања, земајќи ги предвид политичките односи меѓу Северен и Јужен Кипар¹⁰.

Кипар решава да го прифати „спасувачкиот“ пакет од Големата тројка, но и при овој избор останува неопходноста за барање алтернативен извор за економски развој.

ЗАДНИНАТА НА СКАНДАЛОЗНИОТ ПРЕДЛОГ НА ЕУ

Можеби најинтересно прашање во однос на случајот на Кипар е поради која причина ЕУ го даде овој предлог. ЕУ даде предлог кој го поткопа кредибилитетот на осигурувањето депозити, кој имаше исклучително негативно влијание врз довербата на јавноста во банкарскиот систем. Сигурно ЕУ имала причина да го прифати ризикот од панична реакција на депонентите од останатите земји-членки, која може да предизвика масовно повлекување

⁹ Trimiklioti, Nikos: *The Beginning of the END of the Eurozone?*, Global Research, March 26, 2013.

¹⁰ Menekse, Tokyay: *Cyprus crisis: Opportunities and Challenges for reunification*, Southeast European Time in Istanbul, 17.04.13, available at: http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/en_GB/features/setimes/features/2013/04/17/feature-04, accessed on 10.05.13.

на депозитите од банките. Најверојатно сметала и на тоа дека ефектите на зараза и прелевање од малата економија на Кипар врз остатокот на ЕУ се незначителни. А, дека постоела можност за друго решение, земајќи го предвид решението за Грција и незначителното учество на долгот на Кипар во вкупниот долг на ЕУ,¹¹ е неспорно.

Некои економисти сметаат дека целта на решението на кипарската криза е да се тестира модел за решавање на проблематичните банки, кој го разработуваат Велика Британија и САД. Поранешниот гувернер на Народната банка на Република Македонија, Петар Гошев, во фељтон за кипарската криза, во „Утрински весник“ пишува за материјали на Банката на Англија и Федералната корпорација за осигурување депозити кои предвидуваат во иднина загубите на проблематичната банка да се решаваат преку отпис на побарувањата на депонентите или нивно претворање во акционерски капитал. Во материјалот не се гледа дека е направен исклучок за осигурените депозити. По случајот на Исланд, па на Кипар, многу економисти сметаат дека практиката на конфискување депозити ќе продолжи.

Мора да се земе предвид дека основна функција на осигурувањето депозити е одржување финансиска стабилност преку заштита на средствата на малиот штедач. Доколку некоја финансиска институција западне во несолвентност и се отвори стечајна или ликвидациона постапка, институцијата за осигурување депозити, која најчесто располага со одреден фонд на средства, ќе ги обештети депонентите во законски предвидениот рок и во рамките на утврденото осигурително покритие. Доколку институцијата за осигурување депозити не ги изврши своите обврски, постои голем ризик за појава на паника меѓу депонентите и повлекување на депозитите и од останатите банки. Ова, пак, ќе ја загрози стабилноста на вкупниот банкарски систем, и тоа е основната причина за значајното место на осигурувањето депозити во системот за одржување финансиска стабилност. Но, осигурувањето депозити не е инструмент за решавање системски кризи, како што беше случајот со Исланд и Кипар. Банкарската супервизија и регулатива и осигурување депозити постојат за да ја спречат системската криза, која најчесто се јавува кога овие два механизма ќе потфрлат при извршувањето на својата функција. Кризата предизвика промени во регулативата за осигурување депозити со цел за зголемување на функцијата на осигурувањето депозити како инструмент за одржување финансиска стабилност. Една од промените е и зголемување на осигурителното покритие, во ЕУ на 100.000 евра, а во САД на 250.000 американски долари. Доколку Велика Британија и САД предвидуваат решавање на проблематичните банки со конфискација на депозитите над тој износ, тоа и би можело да се оправда како „данок на богатство“.

¹¹ Бруто-домашниот производ на Кипар е проценет на 18 милијарди евра, наспроти БДП на еврозоната од 9.413 милијарди и според тоа неговото учество во него е само 0,2%. Помошта која Тројката му ја нуди на Кипар изнесува само 10 милијарди, односно 0,1% од БДП на земјите од еврозоната. Грција добила околу 25 пати повеќе.

Несомнено, ЕУ имала намера да го уништи економскиот модел на функционирање на Кипар, односно да стави крај на постоењето на Кипар како даночен рај во Европската Унија. Тоа може да се заклучи не само од скандалозниот предлог за конфискација на банкарските депозити, што директно го погоди банкарскиот систем на Кипар, туку и од останатите мерки на пакетот за помош. На пример, барањето за намалување на банкарската актива на ниво од просекот на ЕУ, кога односот меѓу активата на банкарскиот сектор на Кипар и БДП изнесува 7:1, а во Луксембург 20:1, во Анлија 7:1 и во Германија 3:1 (просекот на ЕУ)¹², или барањето за јакнење на мерките за спречување на перењето пари. Прилично неверојатно е и дека ЕУ не предвидела какви ефекти врз банкарскиот систем на Кипар ќе има вториот пакет за помош на Грција. Но, дали ЕУ сакала да го уништи кипарскиот модел за да воведо финансиска дисциплина на целата територија на Унијата или за да им остави простор на конкурентите на Кипар, е прашање кое треба дополнително да се дискутира.

ЗАКЛУЧОК

Решавањето на кипарската криза ја шокира јавноста. Се отвори прашањето како ќе реагираат депонентите од останатите земји на ЕУ кои исто така имаат должнички проблем. Уште додека Кипар преговараше за решение, по весниците излегоа насловите дека следна е Словенија, што во пошироката јавност беше сфатено во смисла дека ќе настрадаат депозитите на депонентите во словенечките банки. Дури и во Република Македонија се појавија сомненија за сигурноста на депозитите во НЛБ Тутунска банка, која е во словенечка сопственост. Но, на решавањето на кипарската криза треба да се гледа како *sui generis* мерка, која е направена за одредена специфична цел, и мала е веројатноста дека таа мерка ќе биде повторена во некоја друга земја на ЕУ. Европската Унија, пак, треба да се грижи за опстанокот на нејзиниот проект и да преземе мерки за поунифицирано решавање на проблемите кои произлегоа од финансиската криза, зашто незадоволството меѓу земјите-членки расте. Најверојатно воведувањето банкарска унија, со единствена супервизорска власт и постапка за решавање на проблематичните банки, ќе придонесе случајот на Кипар да не се повтори.

Клучни зборови: *европска должничка криза, кипарското решение, осигурување депозити, данок на депозити*

¹²Гошев, Петар: *Фелџон – Кипар - Уште една лекција (2)*, Утрински весник од 3.5.2013, достапно на: <http://www.utrinski.com.mk/default.asp?ItemID=1D39B0BAAB6A4A49AFE0D93E7369F2E9>, пристапено на 11.05.13.

Библиографија:

BBC: *Q&A: Cyprus deal*, BBC News Business, 28 March 2013.

Дуз, Сергеј: *Политички аспект кипарске кризе*, Глас Русије од 26.3.2013, достапно на http://serbian.ruvr.ru/2013_03_26/Politichki-aspekt-kiparske-krize/, пристапено на 10.5.13.

Eurozone Portal: *Eurogroup Statement on Cyprus*, March 16, 2013, available at <http://eurozone.europa.eu/newsroom/news/2013/03/eg-statement-cyprus-16-03-13/>, accessed on 09.03.13.

Гошев, Петар: *Фелтон – Кипар - Уште една лекција (1)*, Утрински весник од 2.5.2013, достапно на: <http://www.utrinski.com.mk/default.asp?ItemID=2A5040C686BF4C4B942347AADDD868C8>, пристапено на 10.5.13.

Гошев, Петар: *Фелтон – Кипар - Уште една лекција (2)*, Утрински весник од 3.5.2013, достапно на: <http://www.utrinski.com.mk/default.asp?ItemID=1D39B0BAAB6A4A9AFE0D93E7369F2E9>, пристапено на 11.5.13.

Гошев, Петар: *Фелтон – Кипар - Уште една лекција (4)*, Утрински весник од 7.5.2013, достапно на: <http://www.utrinski.com.mk/default.asp?ItemID=1593B5F46F56F644B55BF44958B29DE0>, пристапено на 10.5.13.

Higgins, Andrew and Alderman Liz: *Europeans Planted Seeds of Crisis in Cyprus*; The New York Times, 26 March 2013.

Menekse, Токуау: *Cyprus crisis: Opportunities and Challenges for reunification*, Southeast European Time in Istanbul, 17.04.13, available at: http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/en_GB/features/setimes/features/2013/04/17/feature-04, accessed on 10.05.13.

Trimikliniotis, Nikos: *The Beginning of the END of the Eurozone?*, Global Research, March 26, 2013.

ABSTRACT

The global financial crisis of 2007/08 was an important factor for the European debt crisis. the Republic of Cyprus was among the EU countries that could not handle its public debt without a help from third parties. The purpose of this text is to give an overview of the Cyprus crisis, to explain the causes, possible solutions, the Eurogroup proposal and its global implications. The help package that Cyprus received from the big Troika included a scandalous measure of introduction of a levy on the bank deposits. It has destroyed the total economic model of Cyprus, jeopardized the credibility of the deposit insurance and initiated a risk of panic reaction among deponents from other EU countries. Obviously, the EU's intention was to destroy Cyprus as tax heaven and money laundry in Europe, and regarding the small size of the Cypriot economy, contagious effects on the rest of Europe were not expected. Considering the EU's intention, Cyprus case must be seen as a sui generis problem and the deponents from other countries should not worry about the security of their deposits. But, the European Union should worry about the raising discontent of the member countries because of the unequal treatment regarding the solutions for the financial problems.

► ЕВРОТО И КРИЗНИОТ МЕНАЏМЕНТ ЗА ЕВРОТО

Стручна статија
УДК: 339.738(4-672ЕУ)

автор: Селин-Агате Каро

Доколку постои сомнеж во користа на еврото за Германија, а со тоа и во кризниот менаџмент на Сојузната влада, тогаш треба да се размисли и за политичките последици и за економските трошоци од распаѓањето на монетарната унија. Тие две треба да се споредат со напорите за решение на европската должничка криза. Сигурно е дека и покрај сите проблеми и актуелни предизвици, рефлексивното одбивање на монетарната унија не претставува функционално решение за во иднина. Доколку се согледа целата слика, алтернативите на еврото не само што се поскапи, туку кријат и непредвидливи ризици. Еврото ни е, значи, потребно, затоа што тоа е основата на идната благосостојба во обединета Европа.

Овој документ нуди аргументациска помош за дискусијата за еврото. На секое тврдење од противниците на еврото и од владината позиција има спротивставени и накратко објаснети аргументи.

Прво тврдење

За Германија би било најдобро да излезе од монетарната унија.

Противаргументи:

- Доколку Германија ѝ се врати на германската марка, тогаш таа драматично ќе ревалвира. Тоа би придонело за значително намалување на конкурентноста на германската извозна економија во глобални рамки бидејќи германските

производи би поскапеле. Оваа загуба на конкуретноста, од страна на германските претпријатија, не би дошла до израз само кон послабите ЕУ-земји, туку и кон глобалните конкуренти од Азија, Латинска и Северна Америка. Со падот на извозот би се намалиле и платите и приходите, германското стопанство би се нашло пред зголемен притисок на прилагодување, и растечката невработеност би можела да биде една од последиците од напуштањето на еврото.

- Воведувањето на „северно евро“ и на „јужно евро“ би имало слични економски последици за Сојузна Република Германија, бидејќи и тогаш би требало да се смета на ревалвација на „северното евро“ кое би важело во Германија. Освен тоа, не би можело да се предвиди како ќе се развиваат економските перспективи на земјите-членки на таканареченото „јужно евро“. Ова сценарио ја погодува сржта на германско-францускиот однос, кој е елементарен за економската интеграција, бидејќи тогаш би морало да се одговори на прашањето каде ќе се приклучи Франција.
- Овде следи и тоа што многу Германци имаат големи богатства во странство, во Европа. Нивните осигурувања, банки или инвестициони фондови таму инвестирале големи суми. Доколку германската марка ревалвира, овие инвестиции ќе изгубат од вредноста. Постојат пресметки според кои една германска марка со плус 20 проценти би довела до загуба на богатството на Германците од 160 милијарди евра. Враќањето кон старата валута за некои би можело да се покаже како огромна загуба на вредноста и, со тоа, како спротивност од она што се ветува со него.

Второ тврдење

Повторното воведување на националните валути во кризните земји од евроната би било поевтино за Германија отколку фондовите за спас.

Противаргументи:

- Предноста од повторното воведување на некоја национална валута би била таа да може да девалвира за да се зголеми конкуретноста на земјата. Оваа девалвација истовремено би значела дека купот долгови на земјата би ревалвирал наспори странство. Така, за земјата би било речиси невозможно да ги израмни своите долгови – особено ако оваа земја се наоѓа во структурна и конјунктурна економска криза.
- Ваквата ситуација би го скрила големиот ризик од неконтролиран државен банкрот. Би можело да следи повлекување на капиталот и контроли за движењето на капиталот, кои би се надоврзале на повлекувањето. Последиците за другите ЕУ-членки, а пред сè, за европските банки, одвај би можеле да се предвидат. Сомнежите во европската солидарност би можеле да доведат до тоа и други членки да дојдат до работ на банкротот

(„домино-ефект“). Исто така, не може да се процени колку една земја што излегла од монетарната унија и повторно ја вовела својата сопствена валута, ќе биде кредитноспособна.

- Во овој случај би можело да се замисли распаѓање на европросторот. Помирувањето со овие можни последици би било неодговорно.
- Упорното придржување до одредбата за недавање помош (No-Ball-Out) ги игнорира ефектите од заразување на банките и на државите, чишто последици се многу полоши од трансфер-плаќањата. Но, долгорочно мора да се изнајде патот кон оваа одредба, за да се засили сопствената одговорност на државите.

Трето тврдење

Со еврото, Германија е благајникот во Европа.

Противаргументи:

- Досега не се откажани кредити од фондовите ЕФСФ/ЕСМ (Европски механизам за финансиска стабилност/Механизам за европска стабилност) за спас на еврото, со тоа се позајмени само пари. Финансиската помош за Грција, Ирска, Португалија, Шпанија и наскоро за Кипар треба да се разберат како „последно решение“ за заштита за стабилноста на еврото во целина. Според ова, таа не претставува случај на преседан, според кој ослабените евроземји едноставно би можеле да добијат финансиска поддршка.
- Погодените држави ќе бидат под силен притисок својата економија да ја направат поконкурентна, бидејќи механизмите за спас даваат на располагање само условна помош. Тука важи мотото: кредити наспроти структурни реформи.
- Со формирањето на фондовите за спас ЕФСФ/ЕСМ, пакетите за помош и со интервенциите на ЕЦБ, Германија, сепак, презема финансиски ризик. Но Германија би изгубила пари само ако Грција, Ирска, Португалија, Шпанија и наскоро Кипар не би можеле среднорочно да вратат дел од своите кредити. Исто така, Сојузната република не го презема сама овој ризик, туку со другите евроземји, за да ја гарантира стабилноста на еврото во целина и за сите. Таа тоа го прави и во свој сопствен интерес. Гаранциите на фондовите за спас се за 190 милијарди евра, ограничени на речиси десеттина од германската економска продуктивност, и ова ограничување е уставноправно обезбедено. Дури и кога евроземјите би изгубиле пари во рамки на спасувачките мерки, тоа не е во сооднос со многубројните политички и економски предности, кои произлегуваат од заедничката валута и од можните последици од распаѓање на еврозоната.

- Фондовите за спас на еврото ЕФСМ/ЕСМ треба да се погрижат за стабилност на економската унија во целина, сè додека не се отстранат слабостите и грешките во конструкцијата на економската и монетарната унија. Целта е преку засилување на принципите на Пактот за стабилност и за пораст, како и преку подобра координација на финансиските и економските политики, на долг рок да нема потреба од помош при итни случаи во ЕУ. Во меѓувреме, сите држави-членки на ЕУ, но пред сè, евроземјите, работат интензивно на оваа цел.
- Актуелно, Германија може самата да се рефинансира за екстремно ниски камати (негативни реални камати) врз основа на зголемената побарувачка за наводно сигурните германски државни заеми.

Четврто тврдење

Еврото не ѝ носи никакви предности на Германија.

Противаргументи:

- Со престанокот на размената на парите, се поедноставија плаќањето и патувањето во целиот европростор. Од големо значење е што нема веќе такси при менување на парите и што се создаде транспарентност на цените. Илјадници студенти и патници профитираат секоја година од тоа.
- И за германското стопанство претставува голема предност што заедничкиот внатрешен пазар е организиран со една валута. Од воведувањето на заедничката валута, германските претпријатија заштедија многу милијарди евра бидејќи отпаднаа зделките за заштита од ризици од странски валути и промените на вредноста на валутите. Заштедата од трошоците може да се процени на околу 0,5 % од обртот од надворешната трговија.
- Заедничката валута може да доведе до вистински бум на надворешната трговија во еврозоната и да ја стимулира трговијата надвор од еврозоната. Токму Германија, чиј економски модел се базира на извозот, како во еврозоната, така и надвор од неа, многу профитираше пред и за време на кризата.
- Особено во најновата криза на финансиските пазари и на економијата, еврото ѝ помогна на Германија, на нацијата со најголем извоз во Европа. Без него би имало видна ревалвација на нашата национална валута со негативни ефекти за нашата извозна економија.
- Исто така, еврото ја засили превенцијата од кризите од конјunktura во Европа, кои пред неговото воведување можеа почесто да се забележат и беа придружувани со значителни меѓународни промени на курсот. Повисоката безбедност на планирањето, која доаѓа со еврото, ја засилува меѓународната трговија и со тоа и економските шанси во многу земји.

Притоа, следи дека еврото би можело да се етаблира како меѓународна валута на резерви.

Петто тврдење

Германија сама може подобро да одговори на актуелните и на идните меѓународни предизвици.

Противаргументи:

- За сите граѓани од еврозоната, еврото претставува конкретен доказ за тоа дека европските земји растат заедно и создаваат судбински поврзана заедница. Со тоа, валутата е еден од најголемите симболи за политичката волја за потесна соработка во глобализираниот свет, со цел да се обезбедат мир, безбедност, стабилност и благосостојба за сите луѓе на континентот.
- Ренационализацијата на валутата наводно би довела до ренационализација на политиката. Тоа би можело да биде почеток од раскинувањето на европскиот договор, со што би се забрзал развојот на национални решенија. Така би се намалило влијанието на Германија и на Европа во светот.
- Погледот одстрана покажува сосема јасно дека, имајќи ги предвид меѓународните поместувања на моќта, глобалните предизвици и слабата демографија во ЕУ, поединечните европски национални држави, и Германија, имаат само подредена улога на светската сцена. Земјите од ЕУ во иднина ќе може најдобро да ги бранат европските вредности, принципи и интереси ако развијат заеднички стратегии.

Шесто тврдење

На повидок нема надминување на еврокризата. Ние ги третираме само симптомите, причините остануваат недопрени.

Противаргументи:

- Кризата ни покажа дека недостигот од конструкција во економската и монетарната унија ја дестабилизира еврозоната. Пред сè, има недостиг од ефикасен механизам на санкционирање при буџетско-политички пропусти и подобра економско-политичка координација. Во секој случај, економско-политичкиот заклучок од тоа не може да биде повторно воведување на германската марка, бидејќи политичките и економските несакани влијанија од ваквиот чекор би биле бесконечни (види ги аргументите за второто и петтото тврдење). Треба да се отстранат грешките од минатото и да се премине кон една култура на стабилност со подобри правила, кои сите земји-членки ќе бидат обврзани да ги спроведат.

- Државите-членки од 2010 година работат многу решително во основа да ги отстранат постоечките грешки во конструкцијата и слабостите во европскиот систем. Многу механизми на ЕУ се започнаа паралелно со реформите во соодветните евроземји. Намалување на долговите, структурни реформи, забрзување на порастот и на работниот пазар, подобра координација на економските и на финансиските политики, како и јасни демократски процеси во институциите на ЕУ – средствата против кризата се јасни. Ако сите земји постигнат конкретни напредоци во овие клучни области, тогаш Европа наскоро ќе излезе позасилена од кризата.
- Значајни ЕУ-механизми за надминување на кризата се, на пример:
- стратегијата „Европа 2020“ за траен пораст и вработување во ЕУ;
- „Европски семестар“ за подобра координација на буџетската и структурната политика на државите-членки;
- „Евро-плус-пакт“ за економска координација, како и за унапредување на конкурентноста и вработувањето во рамките на ЕУ;
- ЕУ „Sixpack“ и фискалниот пакт за заострување на Пактот за стабилност и за пораст;
- стратегијата за пораст на ЕУ, за забрзување на економијата и сузбивање на невработеноста;
- европскиот надзор на банките, за да се прекине фаталната поврзаност на должничката и банкарската криза;
- вистински механизам за заштита од кризата на ЕСМ во случај кога се заканува државен банкрот на поединечни држави-членки;
- подоброто банкарско регулирање, кое ги засилува гаранцијата и одговорноста во финансискиот сектор и кое треба да ги заштити државите од тоа уште еднаш да мораат да настапат како „спасувачи на банките“.

Седмо тврдење

Штедењето само по себе не носи пораст, потребни ни се програми за конјунтура финансирани од издатоците.

Противаргументи:

- Начелно, при „штедењето“ во прва линија станува збор за спроведување на структурните реформи за засилување на конкурентноста, тоа е целта. Тука спаѓаат, на пример, реформите на социјалните системи, на работниот пазар, на даночниот систем или на образовниот систем. Притоа, штедењето се однесува на еден важен придонес за консолидирање на јавните буџети, при што издатоците ќе се намалат, а даноците ќе се зголемат. Двете заедно овозможуваат земјите да може повторно да ги издржат долговите, за да можат повторно да се финансираат од сопствената сила на пазарите

на капитал. Земјите како Летонија, Литванија и Естонија покажаа дека политиката на штедење и структурните реформи се наградуваат. Така, на пример, Летонија во моментот е најсилната економија во пораст во ЕУ. И Италија и Шпанија би можеле повторно да се рефинансираат на пазарите на капитал, и покрај понатамошната тешка ситуација.

- Само ако се спроведат структурни реформи во поединечните земји, краткорочната помош за конјunkturата што ја донесе ЕУ со програмата за пораст од 120 милијарди евра, би можеле да делуваат. Инаку, не би имале влијание и би оставиле повисока невработеност и повисока инфлација.
- Трајните стимулации на конјunkturата на крајот се погрижија да се најдеме во актуелната ситуација – тие водат до инфлација и со тоа ги зголемуваат разликите во конкурентноста на државите-членки, а истовремено чинат и пари. Соодветната медицина не може да биде онаа која ги повторува грешките од минатото.

Осмо тврдење

Потребна ни е поголема солидарност во еврозоната, на пример, преку еврообврзници.

Противаргументи:

- Заедничката гаранција има смисла сако ако заедничката економска и буџетска политика е етаблирана. Таа може да се создаде единствено на крајот на европскиот процес на интеграција. Дотогаш, еврообврзниците би ги поткопале сопствената одговорност и самостојните напори за штедење.
- Исто така е нејасно, со кои очекувања за плаќање камати на финансиските пазари би требало да се смета, ако сега се воведат еврообврзници. Тие би можеле да доведат до повисока камата и до повисоки каматни трошоци за Германија.

Деветто тврдење

ЕЦБ стана државен финансиер.

Противаргумент:

- ЕЦБ со откупот на државните заеми презема невообичаена мерка која крие нови ризици. Таа тоа го прави поради околноста што ниедна друга европска институција досега не била во состојба да реагира со нормирана мерка за кризата, која ќе важи за цела Европа. Тоа ја прави ситуацијата толку специјална.
- Во секој случај, ќе биде неодојно ЕЦБ и ЕУ во текот на совладувањето на кризите оваа исклучителна ситуација да ја разберат како таква и повторно

да се вратат кон суштинските принципи на една независна монетарна политика, која не е во служба на фискалната политика.

ЗАКЛУЧОК ЗА КРИЗНИОТ МЕНАЏМЕНТ

Желбата поединечни земји да го напуштат еврото, економски е подеднакво оправдана како и актуелните кризни мерки, кои се надоврзуваат на тоа сите земји да останат во еврозоната. Но сценариото за излез би било поврзано со значително повисоки политички, економски и исто така и практични ризици, кои не може да се оправдаат во актуелното светско економско опкружување.

Оттука, политиката на Сојузната влада има смисла бидејќи таа чекори по еден прагматичен среден пат и од една страна обезбедува ликвидност за да спречи проширување преку ефектите на зараза, а од друга страна затоа што бара структурни реформи во поединечните земји. Исто така им се пристапува и на недостатоците на конструкција на европско ниво.

ПЕРСПЕКТИВА

За да се избегнат идните кризи, еврозаедницата мора да стане „вистинска монетарна и економска унија“. За тоа, претседателот на Советот, Ван Ромпуј во декември 2012 г. предложи план. Тој предвидува и поголем степен на мешање во фискалната политика на поединечни земји, покрај заедничкиот надзор на банките и централниот механизам за трансакција за банките во криза. До самитот на ЕУ во јуни, државите-членки на ЕУ ќе изработат конкретни предлози.

АБСТРАКТ

If the benefits of the euro for Germany and thus the crisis management of the German Federal Government are put into question, it is important to consider both the political consequences, as well as the economic costs of a breakup of the monetary union. In order to find a solution of the European sovereign debt crisis both have to set against the expenses. It is certain that despite all the problems and current challenges a knee-jerk rejection of the monetary union is not a viable solution. All in all, the alternatives to the euro are not only expensive, but also involve unpredictable risks. We need the euro because it is the basis of future prosperity in a united Europe.

This document provides arguments to be used for the euro debate. Each assertion of the opponents of the euro and the government line are opposed by arguments and briefly explained.

► **ECONOMIC STRATEGIES AND POLICIES DURING CRISIS – THE CASE OF MACEDONIA**

Professional article

UDC: 338.22 : 338.124.4(497.7)

author: Frosina Doninovska

BASIC FACTS ABOUT THE MACEDONIAN ECONOMY

Republic of Macedonia is an upper middle - income country that has made great strides in reforming its economy over the last decade. The country has made significant development achievements but more efforts across a range of areas are still needed to generate economic growth that will improve the employability performances thus improving the living standards for all.¹

The two most important sectors of the economy are agriculture and industry. In the last two decades, the Macedonian economy experienced several internal and external shocks from economic as well as political nature. Macedonia's transition to a more open and flexible economic system has been facilitated by substantial restructuring measures over the past decade². Competitive flat tax rates and a permissive trade regime, supported by a relatively efficient regulatory framework, have encouraged the development of a growing entrepreneurial sector.³

The economy of the Republic of Macedonia as well as its growth is positioned well. A track record of conservative fiscal, monetary and financial policies gave the Macedonian authorities policy space to confront spillovers from the global crisis. As a result, the Republic of Macedonia has avoided a major drop in production and

¹ See: <http://www.worldbank.org/en/country/macedonia>

² See: <http://www.heritage.org/index/country/macedonia>

³ *Ibid*

a problematic capital drain. The country is well positioned towards restoring growth once the situation in Europe is improved.⁴

THE GLOBAL FINANCIAL CRISIS AND ITS IMPACT ON THE REPUBLIC OF MACEDONIA

European debt crisis

The crisis which engulfed Europe and abroad, is a type of debt or banking crisis. The financial crisis of 2008 generally was caused by reduction in the liquidity of the banking system. The European debt crisis was a result of an attempt by the European Union to pay the debts which have risen in the last few decades. Five EU countries have failed to reach the level of economic growth needed to recover their debts.⁵

Impact from the crisis

The consequences of the economic crisis seriously affected the economies of all EU Member States and candidate countries, which is another proof that the crisis knows no borders, ethnicity, nations, races, religion, gender and nationality.⁶ There is a great uncertainty that scares investors away from investing, and thus opening new job places. Much has been done until now, however, there must be a greater commitment for implementing reforms. It is important to focus on policies for accelerating the economic growth. Or through the words of the head of International Monetary Fund, Christine Laggard: *"It is time to take some action."*⁷

According to the Minister of economy, Mr. Valjon Saracini, despite the negative developments in the neighborhood, particularly in Greece and overall in Europe, amid warnings of a new worldwide economic crisis worse than that of 2008, and experiencing blockades on the Greek border due to strikes, Macedonia has so far managed to overcome the risks to its economy.⁸ According to his words, the Republic of Macedonia expects its growth to somewhat slow down due to the crisis, as the European countries are the biggest trade partners of the country.⁹

The representatives of the IMF mission expressed satisfaction with the terms of the implemented fiscal and monetary policy, as well as measures taken to support the Macedonian economy in crisis. IMF officials stressed the need to maintain

⁴ See: <http://macedoniaonline.eu/content/view/23138/45/>

⁵ Pavlovska, E., *Sto e Evropskata Finansiska Kriza?* See: <http://arhiva.mkrevolucija.com/analizi-arhiva/8901-pricini-za-evropskata-finansiska-kriza>

⁶ Veljanovski: *Makedonija Prezede Serija Aktivnosti za Ublazuvanje na Posledicite od Ekonomskata Kriza. Dnevnik*, September, 2012.

⁷ Christine Laggard: *Act Bravely Together to Save World Economy. The Guardian*, October, 2012.

⁸ *Optimism about Macedonia's Economic Prospects, Set times The News and Views from Southeast Europe November, 2011* See: http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/en_GB/features/setimes/features/2011/11/07/feature-02

⁹ *Ibid.*

macroeconomic stability, maintaining the rate of inflation in the projected frame and further reduce unemployment.¹⁰ The head of the IMF mission to Macedonia, believes that the direct impact of the crisis on the country's economy is not so great.¹¹ *"This, it is not a positive development in terms of some investments that you have, but your banks are stable and do not depend on their branches in Greece. We hope that this situation will stabilize, but risks remain high"*.

The prudent macroeconomic policy and additional reforms helped Macedonia resist the global crisis much better than the other countries in the region.¹² The impact of the crisis on the living standards also seems moderate. The attitude of the government was generally appropriate. Authorities provided substantial fiscal stimulus according to the indicators for sustainable long-term solvency and liquidity. Also, additional measures were taken in order to mitigate the impacts of the crisis, including provision of tax relief from income tax, implementation of major reform of wages, and support access for finances for small and medium enterprises, by providing a credit line from the European Investment Bank (EIB) in amount of 100 million Euros. The National Bank has also tightened the policy in order to stop the outflow of foreign exchange reserves to protect the currency peg.¹³

THEORETICAL APPROACHES

1. Definition of the macroeconomic instrument:

*The term macroeconomic i.e. economic-political instrument is an economic variable that is under government control and that may affect one or multiple macroeconomic goals.*¹⁴

2. Different theoretical approaches (Economic strategies and policies)

There are several elements and instruments in order to overcome the crisis in the economic sector. Macroeconomics as a branch of economics has multiple mechanisms. In addition, here are some of them:

- a) Fiscal Policy - Expenditures and taxes;
- b) Monetary policy - the quantity of money and the quantity of interest;
- c) Income policy - control prices and rents;
- d) Foreign trade policy - customs, non - custom barriers and exchange rates.

¹⁰Saracini: IMF Satisfied with the Fiscal and Monetary Policy. *Utrinski Vesnik*. April, 2013.

¹¹Vlada Na Republika Makedonija: *Ne se Očekuvaat Poseriozni Posledici vrz Makedonskata Ekonomija od Grckata Kriza*. June, 2012.

¹²Bogov: Iskusivme i Naucivme Mnogu od Dolznickata Kriza. *Netpress*. April, 2013. See: <http://www.netpress.com.mk/mk/vest.asp?id=127248&kategorija=2>

¹³International Bank for Recovery and Development. International Financial Corporation. *Strategy for Partnership with the Country*. Document of World Bank. September, 2010.

¹⁴Samuelson, P. A., Nordhaus, W. D., *Economics* (Eighteen Edition), p. 412

Fiscal Policy

The most important instruments of fiscal policy are the government spendings and taxes. In conditions of high tax progression, economic subjects are not stimulated to invest extra in production since a large part of the income ends in the state budget.¹⁵

Monetary Policy

One of the main instruments of this policy is the quantity of money in circulation. By varying the amount of money in circulation, the central bank has a direct impact on the size of the income of economic agents and indirect impact on the interest rates. Or more specifically in recession or economic crisis, the central bank conducts policy of "cheap money"¹⁶ in order to revive the economy.

Income policy

The income policy is characterized by direct control of prices and wages. The mechanism of income policy is particularly important in times of high inflation in order to overcome the inflationary expectations.¹⁷ This policy has particular application in developing countries in order to stabilize the emerging market economies.

Foreign - trade policy

The most important element of this measure to stabilize and revive the economy in recession is by using customs. Customs play a significant role because of their introduction, the products that are imported from abroad become more expensive than the home products and thus reducing imports and increasing exports of domestic goods and services that during the recession, have had a positive effect on the recovery of economy.

An overview of the monetary policy instruments

The open market operations presuppose existing of one good developed capital market, as well as emission of treasury bonds. In fact, this monetary policy instrument is typical for the countries with well-developed market economies. In these countries, one of the available approaches for financing of the budget deficit is the emission of treasury bonds i.e. securities with a state guarantee and in this way the risk of investing in the treasury bonds is at low level.¹⁸ That is why their prices are stable, interests that customers receive, are reliable. This measure contributes

¹⁵Kandikjan, V., Grozdanovski, T. *Macroeconomics*. (Skopje: Faculty of Law, 2007) p. 5.

¹⁶*Ibid.* p. 6

¹⁷*Ibid.* p. 7

¹⁸Central Bank of the Republic of Macedonia *Annual Report about the Work of Central Bank of Republic of Macedonia*, April, 2013. p 48

so that investors, including citizens who have free cash relatively easy to decide to purchase treasury bonds.¹⁹

The discount rate is the interest rate the central bank²⁰ charges from commercial banks when these banks borrow money from the central bank. This instrument of the monetary policy is one of the most used instruments and is often used in the well-developed economies.²¹

How does this instrument function? When the economy is in a state of high inflation, the central bank conducts policy of high discount rate, and in time of recession, policy of low discount rate. On short as well as long term, discount rate policy is useful in the regulation of the interest rate on the money market.

Policy of mandatory reserves: The policy of mandatory reserves is managed in order to regulate the supply of money which the central bank introduced in order to provide liquidity of commercial banks and protect their depositors.²² The essence of mandatory reserves is that the central bank provides a percentage of deposits in commercial banks and these amounts are required to be held as reserves at the central bank, also called sterile money.²³ The mandatory reserves regulate the money supply or the required amount of money in circulation. If the central bank decides to decrease the money supply, i.e. to reduce the amount of money in circulation, because overheating of the economy, it increases the rate of mandatory reserves, which means the commercial banks will keep a good part of the deposits as reserves at the central bank.

The central bank uses this instrument depending on the goals of the economic policy. Specifically, this instrument does not only regulate the required amount of money in circulation, it also serves as regulator of the interest rates on the money market.²⁴

MONETARY POLICY OF THE REPUBLIC OF MACEDONIA

The main objective of the National Bank of the Republic of Macedonia is to maintain price stability. The monetary policy of the country is based on applying the strategy of targeting the nominal exchange rate to the euro. Thus, the ultimate monetary objective is to maintain price stability, while an intermediate monetary goal is to maintain the stability of the nominal exchange rate against the Euro. In general, monetary policy is conducted by a combined application of two policies, namely: direct intervention in the monetary market and the interest rate on treasury bills. The first instrument includes the exchange of rate policy, while the purpose of

¹⁹Fiti, T., *Voved vo Sovremenata Ekonomija*. (Skopje: 2002.) p 25.

²⁰The term National Bank is also used

²¹*Ibid.* p. 26.

²²See: <http://www.nbrm.mk/?ItemID=7DD46E6A571EC94BA1D36781ADA5760A>

²³Central Bank of the Republic of Macedonia *Annual Report about the Work of Central Bank of Republic of Macedonia*, April, 2013. p. 50

²⁴Fiti, T. *Economy - Macroeconomic Approach*. Faculty of Economy. (Skopje: 1998) p.65.

the second instrument is the act of increasing the attractiveness of the domestic currency, thus affecting the supply and demand for foreign currency.²⁵

The model of economic development that the Government of the Republic of Macedonia promotes is based on a competitive and integrated economy that should provide equal opportunities for everyone, in order to be successful in realizing the economic goals such as: macroeconomic stability, rapid economic growth and creation of new jobs.²⁶ This model is based on the EU Strategy for Economic Development, known as Europe's 2020 Strategy.²⁷

Based on the findings of the regular Economic Report of the World Bank²⁸, published on December 18, 2012, the countries from the Western Balkans need to take the chance for improving their investment environment, as well as to focus on policies for reducing their public debt and at the same time eliminating the unpaid debts of public sector which will help improve the financial discipline in the overall economy of each country.²⁹

To reduce the negative impact of the economic crisis, the Republic of Macedonia needs to take continuous anti-crisis and preventive measures. Some of the most important ways to increase growth of the Macedonian economy are: investments, exports, improving the liquidity of small and medium-sized enterprises and the introduction of special programs for employment and self-employment.³⁰

The Republic of Macedonia must be very careful regarding the future borrowings. According to the International Monetary Fund, the Republic of Macedonia must stabilize the external debt, i.e. not to increase the dynamics of further borrowings, to invest in big infrastructure because that is the only way to reduce the cost of doing business, as well as to intensify growth. According to the university professor Taki Fiti, *the best way to reduce the share of debt in GDP is to increase the GDP*.³¹

Challenges ahead

The great recession has led to an unprecedented use of non-standard monetary policy tools for two reasons. First, central banks had to intervene in financial markets to prevent liquidity problems turning into solvency problems with an eventual breakdown of the monetary transmission mechanism.³² Malfunctioning interbank and other financial markets called upon central banks to take on more

²⁵Todorova, S., Uzunov, V. *Primeneta Ekonomika*. Faculty of Law Iustinianus Primus.(Skopje: 2008) p. 251.

²⁶Government of Republic of Macedonia. *Policies and Reforms for more Dynamic Economic Development*, See: <http://vlada.mk/programa/politiki-i-reformi-za-podinamicen-ekonomski-razvoj>

²⁷See http://ec.europa.eu/europe2020/index_en.htm

²⁸Regular Economic Report for Southeastern Europe .World Bank. *From Recession to Reform: The Western Balkans and the Impact of the Repeated Recession*. December, 2012. See:<http://www.worldbank.org/en/news/feature/2012/12/18/from-recession-to-reform-western-balkans-and-impacts-of-double-dip-recession>

²⁹*Ibid*.

³⁰*Predavanje: Svetska Ekonomska Kriza. Istorija, Pricini I Merki*. Denar.mk February 26, 2013. See:<http://denar.mk/6202/ekonomija/predavanje-svetska-ekonomska-kriza-istorija>

³¹Fiti, T., *Debate: The Consequences from the Debt Crisis for Europe and the Euro*.Faculty of Economics, 2013.

³²Diaz, J., A. *Understanding the ECB Monetary Policy*. Fulcrum Research Notes. January, 2013. p.1

active financial intermediation role.³³ Second, because monetary policy had to be eased beyond what can be achieved by reducing short-term interest rates close to their lower bound, a number of central banks had to pursue alternative policies of quantitative and credit easing. The notion that the policy-controlled, short-term interest rate is the sole tool of monetary policy has thus been questioned.³⁴

During the crisis, central banks have moved from the traditional way of conducting monetary policy to combining the objectives of monetary and financial stability. The set of instruments has become more complex due to unconventional measures, designed to overcome the period of extraordinary circumstances that affect the performance of the standard instruments. The new set of instruments is aimed at strengthening financial stability and economic recovery.³⁵

The development of the economy, the increase of the economic growth and domestic and foreign investments should be the main objectives of the economic policy of one country. The need for connecting the economic policies becomes a fundamental precondition for establishing and implementing a stable macroeconomic management.³⁶

Some of the policies include reducing debt abroad and internally, increasing capital investments, revitalizing industry and construction, as well as realizing new projects in the road and railway infrastructure and in energy.

IMF still suggests that the best way for one economy to improve its performances is to implement projects such as railways, roads, energy facilities.³⁷

RECOMMENDATIONS

In order to achieve a sustainable economic growth, the economy of the country needs continuous coordination of important segments of the macroeconomic policy. The Republic of Macedonia must focus on accelerating the economic growth by increasing the level of domestic as well as foreign investments, as a condition for opening new jobs and thus promoting better living standards for the citizens. The opening of multiple programs for self-employment, the development of the less developed sectors of the economy as well as starting new businesses is also an important factor which will ensure good economic conditions. The well-developed economic sector and economic stability will contribute to the improvement of the performances of the Republic of Macedonia in its ultimate objective, which is integration into the Euro-Atlantic structures.

³³ Gnan, E., Segalla, E. *European Monetary Union: Lessons from the Debt Crisis*. Summary of the 40th Economic Conference of the Oesterreichisch Nationalbank. Q2/12. p. 98.

³⁴ Fahr, S., Motto, R., Rostagno, M., Smets, F., Tristani, O. *Lessons for Monetary Policy. Strategies from the Recent Past*. Sixth ECB Central Banking Conference, 2010.p. 27

³⁵ Bogov: *Iskusivme i naucivme mnogu od dolznickata kriza*. Tocka. April 26, 2013. See: <http://tocka.com.mk/1/93586/bogov-iskusivme-i-naucivme-mnogu-od-dolznickata-kriza>

³⁶ *Ibid.*

³⁷ Jovanovski, M., *Remedy for the Debt is Higher GDP*. Utrinski vesnik, 2013. See: <http://www.utrinski.com.mk/?ItemID=E5F5DA107882974F9C4564244B289B63>

CONCLUSION

One of the most important functions of the monetary policy is to maintain the economic growth and stability. This paper examines the economic policies that need to be implemented in order to revive the economy and thus to ensure a higher level of economic growth. The article also describes the situation in the Macedonian economy regarding the impacts from the world economic fluctuations. The second main argument in this paper focuses on the theoretical approaches and instruments which provide well-explained ways to overcome the economic recession and revive the economy. The third part of this paper examines the role of the Central Bank of the Republic of Macedonia as a creator of the monetary policy of the country as well as the models of economic growth promoted by the Government of the Republic of Macedonia. The last section of the paper analyses the future challenges for the Macedonian economy and recommendations for increasing the economic growth by focusing on: increase of the production and investments; increase of the employment; opening of multiple programs for self-employment; development of the less developed sectors of the economy.

Bibliography:

- Diaz, J., A. *Understanding the ECB Monetary Policy*. (Fulcrum Research Notes. 2013)
- Fahr, S., Motto, R., Rostagno, M., Smets, F., Tristani, O. *Lessons for Monetary Policy. Strategies from the Recent Past*. (Sixth ECB Central Banking Conference, 2010)
- Fiti, T., *Voved vo Sovremenata Ekonomija*. (Skopje: 2002.)
- Fiti, T., *Economy - Macroeconomic Approach*. (Skopje: Faculty of Economy, 1998)
- Fiti, T., *Debate: The Consequences from the Debt Crisis for Europe and the Euro* (Skopje: Faculty of Economics, 2013).
- Gnan, E., Segalla, E. *European Monetary Union: Lessons from the Debt Crisis*. (Summary of the 40th Economic Conference of the Oesterreichisch Nationalbank, 2012)
- Kandikjan V., Grozdanovski T. *Macroeconomics*. (Skopje: Faculty of Law, 2007).
- Samuelson, P. A., Nordhaus, W. D., *Economics*. (McGraw-Hill/Irwin, 2009)
- Todorova, S., Uzunov, V. *Primeneta Ekonomika*. (Skopje: Faculty of Law Iustinianus Primus, 2008).
- Heritage Foundation: Official website of the Heritage Foundation. <http://www.heritage.org/index/country/macedonia>
- Pavlovska, E., *Sto e Evropskata Finansiska Kriza?*
See: <http://arhiva.mkrevolucija.com/analizi-arhiva/8901-pricini-za-evropskata-finansiska-kriza>
- Veljanovski: *Makedonija Prezede Serija Aktivnosti za Ublazuvanje na Posledicite od Ekonomskata Kriza*. (Skopje: Dnevnik, 2012).

Christine Laggard: *Act Bravely Together to Save World Economy*. (London: The Guardian, 2012).

Optimism about Macedonia's Economic Prospects

See: http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/en_GB/features/setimes/features/2011/11/07/feature-02

Saracini: *IMF Satisfied with the Fiscal and Monetary Policy*. (Skopje: Utrinski Vesnik, 2013).

Government of Republic of Macedonia. Official website of the Government of Republic of Macedonia: <http://arhiva.vlada.mk/?q=node/6883>

Bogov: *Iskusivme i Naucivme Mnogu od Dolznicata Kriza* (Skopje: Netpress, 2013).

See: <http://www.netpress.com.mk/mk/vest.asp?id=127248&kategorija=2>

International Bank for Recovery and Development. *Strategy for Partnership with the Country*. Document of World Bank. September, 2010.

Central Bank of the Republic of Macedonia: *Annual Report about the Work of Central Bank of Republic of Macedonia*, April, 2013. See: <http://www.nbrm.mk/?ItemID=7DD46E6A571EC94BA1D36781ADA5760A>

Government of Republic of Macedonia. *Policies and Reforms for more Dynamic Economic Development*.

See: <http://vlada.mk/programa/politiki-i-reformi-za-podinamicen-ekonomski-razvoj>

World Bank. Regular Economic Report for Southeastern Europe. *From Recession to Reform: The Western Balkans and the Impact of the Repeated Recession*. December, 2012.

Remedy for the Debt is Higher GDP (Skopje: Utrinski vesnik, 2013)

РЕЗИМЕ

Одржувањето на економската стабилност и раст е една од најважните функции на монетарната политика. Економската стабилност се однесува на отсуство на преголеми превирања во економијата. Одредена економија, која има прилично константен раст и ниска и стабилна инфлација, ќе се смета за стабилна економија.

Овој труд дава преглед на економските инструменти и политики кои треба да се применат со цел да се надмине состојбата со економската криза и на тој начин да се одржи економска стабилност. Овој труд исто така дава опис на случајот со Република Македонија, влијанието на светските економски превирања врз македонската економија и макроекономските инструменти кои треба да се имплементираат со цел да се постигне макроекономска стабилност и пораст.

Има неколку елементи, како и инструменти кои нудат решение за надминување на кризата во економскиот сектор. Се чини дека има значајни теоретски пристапи кои даваат јасни и прецизни начини како да се постигне економски пораст и стабилност како резултат.

За да се намали негативното влијание на економската криза врз економијата на земјата, потребни се континуирани антикризни и превентивни мерки. Некои од најзначајните начини за да се зголеми порастот на македонската економија се: инвестиции, извоз, подобрување на ликвидноста кај малите и средните претпријатија и воведување специјални програми за вработување и самовработување.

Клучни зборови: *економска стабилност, пораст, економска криза, макроекономски политики.*

Фросина Дониновска е магистер по меѓународни односи и дипломатија на Правниот факултет „Јустинијан Први“ во Скопје. Моментално работи во канцеларијата на организацијата „Транспаренси интернешнл“ – Македонија како асистент – истражувач во областа транспарентност на финансирањето политички партии. Е-мејл: frosinadoninovska@yahoo.com

Д-р Селин-Агате Каро е координатор за европски политики при одделот за политички дијалог и анализи во Фондацијата „Конрад Аденауер“ во Берлин. Е-мејл: Celine.Caro@kas.de

Весна Мицајкова дипломирала на Економскиот факултет при Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ – Скопје. Магистрирала на Американ колеџ – Скопје во областа деловни финансии и банкарство. Во јуни 2013 ја одбрани докторската дисертација под наслов: „Современи концепти на финансирање на системот за осигурување на депозити и адекватност на премијата за осигурување на депозити“ и се здоби со научен степен – доктор по економски науки. Нејзини полиња на научен интерес се: банкарство, финансии, макроекономија и монетарна политика. Вработена е во НЛБ Тутунска банка АД Скопје од ноември 2005 година. Е-мејл: vmicajkova@yahoo.com

Горан Петревски е вонреден професор на Економскиот факултет при Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје, каде што предава неколку предмети од областа на финансиите. Од мај 2006 до април 2013 година, бил член на Советот на Народната банка на Македонија, а кратко време бил и продекан на Економскиот факултет – Скопје. Тој е автор на две книги од областа на монетарната политика и банкарството, а објавил и поголем број трудови во домашни и меѓународни списанија. Е-мејл: g.petrovski@yahoo.com

Проф. д-р Златка Поповска е редовен професор на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“, Економски факултет – Скопје. Област на нејзиниот научен интерес се современиот и технолошкиот развој, стратегиите и политиките, како и економските аспекти од областа на управувањето со сложените системи. Автор е на повеќе од 150 статии, проекти, студии и книги. Има и богата општествена активност. Добитник е на награда „Гоце Делчев“ за највисок научен придонес во државата. Е-мејл: zlatkap@eccf.ukim.edu.mk

Хана Сахачија во моментов е студент по Меѓународна развојна политика при Универзитетот во Џорџтаун. Има дипломирано Политика со јавност на РИТ. Исто така има големо искуство во областа на развојната политика. Последен проект од таа област на која има работено е проектот за Жени, мир и безбедност на УНДП, или подробно кажано, мониторинг и евалуација на имплементацијата на Резолуцијата 1324 на ОН во Косово. Е-мејл: sahatqija_h@hotmail.com

Доц. д-р Предраг Трпески е доцент на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“, Економски факултет – Скопје. Автор е на повеќе од 30 статии, книги, делови од монографии, зборници и проекти. Област на неговиот научен интерес е функционирањето на пазарот на трудот и причините за невработеноста, како и ефикасноста на макроекономските политики (монетарната и фискалната). Бил заменик на министерот за финансии во Владата на РМ (2006 – 2008).
Е-мејл: predrag@eccf.ukim.edu.mk

Д-р Билјана Чавкоска е родена на 21.9.1981 во Струга. Докорира на правниот факултет „Јустинијан Први“ во 2010 година. Работи како доцент на Правниот факултет, во состав на Универзитетот ФОН. Раководител е на катедрата за деловно право и член на уредувачкиот одбор на списанието „Правник“. Има објавено голем број меѓународни и домашни научни и стручни трудови од областа на меѓународното и деловното право.
Е-мејл: bcavkoska@yahoo.com

Матијас Шефер, раководител на тимот економија при Фондацијата „Конрад Аденауер“ во Берлин. Е-мејл: Matthias.Schaefer@kas.de

Dr. Céline-Agathe Caro is a Coordinator for European Policy in the Political Dialogue and Analysis Team of the Konrad-Adenauer-Stiftung in Berlin. E-mail: Celine.Caro@kas.de

Frosina Doninovska MA in International Relations and Diplomacy at the Iustinianus Primus faculty of Law (2013) and BA in Political Science at Iustinianus Primus Faculty of Law (2010). At the moment she works at the office of Transparency International - Macedonia as a research assistant in the field of transparency in political party funding. E-mail: frosinadoninovska@yahoo.com

Vesna Micajkova graduated from the Faculty of Economics, Ss. Cyril and Methodius University in Skopje, and received her MS degree in business and banking from the University American College Skopje. She defended her doctoral thesis "Modern Concepts of Deposit Insurance System Funding and Deposit Insurance Premium Adequacy" in April 2013 and got a PhD degree in the field of Economics. Her scientific fields of interest include banking, finance, macroeconomics and monetary policy. Since November 2005 she has been employed at NLB Tutunska banka AD Skopje. E-mail: vmicajkova@yahoo.com

Goran Petrevski is a part-time professor at the Economy Faculty, Ss. Cyril and Methodius University in Skopje, where he gives lectures on several subjects in the area of finances. From May 2006 to April 2013, he was a member of the Council of the National Bank of Macedonia, and he was a Vice Dean of the Economy Faculty in Skopje. He is an author of two titles in the sphere of monetary policy and banking, and he has published a great many papers in national and international magazines. E-mail: g.petrevski@yahoo.com

Zlatka Popovska, Ph.D. is a full time professor at the University Ss. Cyril and Methodius, Faculty of economics – Skopje. Her scientific field of interest is: contemporary and technological development, strategies and policies, economic aspects of managing with complex systems. She has rich social activities. She is a winner of "Goce Delcev" prize for the highest scientific contribution in the Republic of Macedonia. E-mail: zlatkap@eccf.ukim.edu.mk

Hana Sahatqija is currently a Georgetown University grad student of International Development Policy. She has finished her bachelor degree on Public Policy at RIT. She has extensive experience in development issues. Her last development-related undertaking has been the UNDP project on Women, Peace, and Security, more specifically, the monitoring and evaluation of the implementation of the UN Resolution 1325 in Kosovo. E-mail: sahatqija_h@hotmail.com

Predrag Trpeski, Ph.D. is an assistant professor at the University “Ss. Cyril and Methodius, Faculty of economics – Skopje. He is author of more than 30 papers, books, part of monographs, and projects. His scientific field of interest is the functioning of the labor market and sources of unemployment, as well as the efficiency of macroeconomic policies (fiscal and monetary). He was Deputy Minister of Finance in the Government of the RM (2006-2008). E-mail: predrag@eccf.ukim.edu.mk

Matthias Schäfer, Head of Team, Financial Policy and Labour Market Policy of the Konrad-Adenauer-Stiftung in Berlin. E-mail: Matthias.Schaefer@kas.de

Biljana Čavkoska is born on 21.09.1981 in Struga, Republic of Macedonia. She finishes doctoral studies at the Law faculty Iustinianus Primus in 2010. She works as Assistant Professor at the Faculty of law in FON University. Currently she is Head of Department of Business Law and member of the Editorial Board of the Journal Jurist. She has published many international and national scientific and expert papers in the area of international and business law. E-mail: bcavkoska@yahoo.com

Издавач: м-р Ања Чимек

Основачи: д-р Ѓорге Иванов, м-р Андреас Клајн

„Политичка мисла“ - Уредувачки одбор:

Ања Чимек	Фондација „Конрад Аденауер“, Германија
Андреас Клајн	Фондација „Конрад Аденауер“, Германија
Владимир Мисев	Институт за демократија „Societas Civilis“ Скопје, Република Македонија
Ненад Марковиќ	Правен факултет „Јустинијан Први“, Универзитет Св. Кирил и Методиј, Република Македонија
Иван Дамјановски	Правен факултет „Јустинијан Први“, Универзитет Св. Кирил и Методиј, Република Македонија
Гоце Дртковски	Издавачка куќа „Љубовта е петтиот елемент“, Република Македонија
Сандра Кољачкова	Фондација „Конрад Аденауер“, Република Македонија
Александар Бурка	CIVIC – Институт за меѓународно образование, Австрија
Сара Барбиери	Институтот за Централна и Источна Европа и Балканот, Италија
Дејан Павловиќ	Факултет за политички науки, Универзитетот во Белград, Република Србија
Жозе Раимундо де Араужо Карваљо Жуниор	Економски факултет, Сојузен универзитет Сера, Бразил
Иварс Ијабс	Факултет за општествени науки, Универзитетот во Латвија, Латвија
Лидија Пука	Полскиот институт за меѓународни односи, Полска

Адреса:

ФОНДАЦИЈА „КОНРАД АДЕНАУЕР“, „Максим Горки“ 16, кат 3, МК-1000 Скопје, Тел.: 02 3231 122; Факс: 02 3135 290 E-mail: Skopje@kas.de, Интернет: www.kas.de
ИНСТИТУТ ЗА ДЕМОКРАТИЈА “SOCIETAS CIVILIS” СКОПЈЕ, „Крагуевачка“ 2, МК-1000 Скопје Тел./ факс: 02 30 94 760, E-mail: contact@idscs.org.mk, Интернет: www.idscs.org.mk
МАКЕДОНСКА АСОЦИЈАЦИЈА НА ПОЛИТИКОЛОЗИ, E-mail: map@yahoogroups.com

Печат: Винсент графика

Дизајн: Дејан Кузмановски

Организација: Даниела Трајковиќ

Техничка подготовка: Пепи Дамјановски

Превод: Марија Мицевска - Кокаланова,

Перица Сарџоски

Јазична редакција на македонски: Елена Саздовска

Јазична редакција на англиски: Перица Сарџоски

Ставовите изнесени во списанието не се ставови на Фондацијата „Конрад Аденауер“ и Институтот за демократија „Societas Civilis“, туку се лични гледања на авторите. Издавачите не одговараат за грешки направени при преводот. Списанието се издава 4 пати годишно и им се доставува на политичките субјекти, државните институции, универзитетите, странските претставништва во Република Македонија.

Година 11, бр. 42, јуни

Скопје 2013

ISSN 1409-9853

Publisher: Anja Czymmeck M.A.

Founders: Dr. Gjorge Ivanov, Andreas Klein M.A.

Politička misla - Editorial Board:

Anja Czymmeck	Konrad Adenauer Foundation, Germany
Andreas Klein	Konrad Adenauer Foundation, Germany
Vladimir Misev	Societas Civilis Institute for Democracy, Skopje, Republic of Macedonia
Nenad Marković	Iustinianus Primus Faculty of Law, Ss. Cyril and Methodius University, Republic of Macedonia
Ivan Damjanovski	Iustinianus Primus Faculty of Law, Ss. Cyril and Methodius University, Republic of Macedonia
Goce Drtkovski	“Ljubovta e pettiot element” Publishing House, Republic of Macedonia
Sandra Koljačkova	Konrad Adenauer Foundation, Republic of Macedonia
Alexandar Burka	CIVIC – Institute for international Education, Austria
Sara Barbieri	Istituto per l’Europa Centro-Orientale e Balcanica, Italy
Dejan Pavlović	Faculty of Political Science, University of Belgrade, Republic of Serbia
José Raimundo de Araújo Carvalho Júnior	Faculty of Economics, Federal University of Ceará, Brasil
Ivars Ijabs	Faculty of Social Sciences, University of Latvia, Latvia
Lidia Puka	The Polish Institute of International Affairs, Poland

Address:

KONRAD-ADENAUER-STIFTUNG ul. Maksim Gorki 16/3 MK - 1000 Skopje Phone: 02 3231 122; Fax: 02 3135 290; E-mail: Skopje@kas.de; Internet: www.kas.de
INSTITUTE FOR DEMOCRACY “SOCIETAS CIVILIS” SKOPJE ul. Kraguevačka 2 MK - 1000 Skopje; Phone/ Fax: 02 30 94 760; E-mail: contact@idscs.org.mk; Internet: www.idscs.org.mk
MACEDONIAN POLITICAL SCIENCE ASSOCIATION; E-mail: map@yahoogroups.com

Printing: Vinsent Grafika

Design: Dejan Kuzmanovski

Organization: Daniela Trajković

Technical preparation: Pepi Damjanovski

Translation: Marija Micevska - Kokalanova,

Perica Sardžoski

Macedonian Language Editor: Elena Sazdovska

English Language Editor: Perica Sardžoski

The views expressed in the magazine are not the views of Konrad-Adenauer-Stiftung and the Institute for Democracy “Societas Civilis” Skopje. They are personal views of the authors. The publisher is not liable for any translation errors. The magazine is published 4 times a year and it is distributed to political subjects, state institutions, universities, and foreign representatives in the Republic of Macedonia.

Year 11, No. 42, June

Skopje 2013

ISSN 1409-9853